

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Praha, 2012

Lukáš Novotný

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

**NÁBOŽENSKÉ A POLITICKÉ POZADÍ VZNIKU PRVNÍ
KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY**

**THE RELIGIOUS AND POLITICAL BACKGROUD OF THE
BEGINNING OF THE FIRST CRUSADES FOUNING**

Studijní obor: **Učitelství náboženství, etiky a filozofie (UT)**

Forma studia: **Prezenční**

Vedoucí práce:

ThDr. Jaroslav Hrdlička

Autor:

Lukáš Novotný

Praha 2012

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu této práce panu doktoru Jaroslavu Hrdličkovi za metodické a ochotné vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci s názvem *Náboženské a politické pozadí vzniku první křížové výpravy* napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 9. dubna 2012

Lukáš Novotný

.....

ANOTACE

Téma: NÁBOŽENSKÉ A POLITICKÉ POZADÍ VZNIKU PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY

Cílem diplomové práce *Náboženské a politické pozadí vzniku první křížové výpravy* – je na základě zkoumání literatury – představit okolnosti a události, které předcházely vzniku první křížové výpravy. Dále pak si práce klade za cíl přiblížit tři významné kultury (evropskou, byzantskou a muslimskou), které se na výpravě podílely. Práci samotnou jsem rozdělil do několika hlavních tematických okruhů:

1. Svatá země a poutnická tradice.
2. Boje křesťanů s muslimy před první křížovou výpravou.
3. Neklidné válečné poměry v západní Evropě po rozpadu Karolinské říše.
4. Boj o investituru.
5. Svolání výpravy.
6. Hlavní vůdci první křížové výpravy.
7. Evropa, Byzanc a muslimský svět XI. století – náboženství, život, kultura a filozofie.
8. Svět západní Evropy XI. století.
9. Svět Byzantské říše XI. století.
10. Svět muslimské Malé Asie XI. století.
11. Kronikáři první křížové výpravy.

Při studiu tématu jsem převážně vycházel ze sekundární literatury. Nejvíce jsem se opíral o první svazek díla *A History of the Crusades*, jež je velmi kvalitní a respektovanou prací anglického historika Stevena Runcimana. Dále pak se tato práce opírá o velmi hodnotné dílo Josefa Šusty *Dějiny lidstva 4. Středověk vrcholný a stárnoucí*.

KLÍČOVÁ SLOVA

- křížové výpravy
- reconquista
- západní křesťanství
- islám
- boj o investituru
- Byzantská říše
- Seldžucká říše
- XI. století

ABSTRACT

Title: THE RELIGIOUS AND POLITICAL BACKGROUD OF THE BEGINNING OF THE FIRST CRUSADES FOUNING

The objective of this diploma thesis *The religious and political Background of the beginning of the First Crusade Fouding* is, to present the circumstances and the events, which preceded the beginning of the First Crusade on basis of examining literature. Further the thesis aims to clarify the three significant civilizations (European, Byzantine and Muslim), which participated in the crusade. The thesis itself is divided in several main sections:

1. Holy Land and the pilgrimage (pilgrim) tradition
2. Christians and Muslims fighting before the First Crusade.
3. Turbulent wartime conditions in Western Europe after the collapse of the Carolingian Empire.
4. The struggle for investiture.
5. Convening of the expedition.
6. The main leaders of the First Crusade.
7. Europe, Byzantium and the Muslim world of the XIth century – religion, life, culture and philosophy.
8. The World of Western Europe in the XIth century
9. World of the XIth century Byzantine Empire
10. World of the Muslim Asia Minor in the XIth century.
11. The chroniclers of the First Crusade.

While studying the topic I mostly used secondary literature. Mainly I relied on the first volume of the work *A History of the Crusades*, which is a high quality and respected work of an English historian Steven Runciman. This thesis further relied on the valuable work of Josef Šusta *Dějiny lidstva 4. Středověk vrcholný a stárnoucí*.

KEYWORDS

- The Crusades
- The Reconquista
- Western Christianity
- Islam
- The struggle for investiture
- The Byzantine Empire
- Seljuk Empire
- The XIth century

OBSAH

ÚVOD.....	11
1. SVATÁ ZEMĚ A POUTNICKÁ TRADICE	12
1.1 Poutě západních křesťanů v VIII. a IX. století	14
1.2 Bezpečnost poutníků v Malé Asii v období od VIII. do X. století	15
1.3 Poutě západních křesťanů v XI. století	15
1.4 Oslabení byzantské moci a její vliv na poutnickou tradici	16
2. BOJE KŘESŤANŮ S MUSLIMY PŘED PRVNÍ KŘÍŽOVOU VÝPRAVOU	19
2.1 Boje křesťanů ve Španělsku od VIII. do X. století	19
2.2 Španělská reconquista XI. století	21
2.3 Průběh španělské reconquisty v XI. století	22
2.4 Církev a její působení ve Španělsku za reconquisty v XI. století	24
2.5 Boje křesťanů v Itálii a na Sicílii od IX. do XI. století	24
2.6 Italská a sicilská reconquista v XI. století	25
2.7 Průběh sicilské reconquisty v XI. století	27
3. NEKLIDNÉ VÁLEČNÉ POMĚRY V ZÁPADNÍ EVROPĚ PO ROZPADU KAROLINSKÉ ŘÍŠE	29
4.1 Hlavní události boje o investituru mezi Jindřichem IV. a Řehořem VII.	31
4.2 Postoj Anglie a Francie k boji o investituru za Řehoře VII.	35
4.2.1 Anglie	35
4.2.2 Francie	36
4.3 Hlavní události boje o investituru mezi Jindřichem IV. a Urbanem II.	36
4.4 Postoj Anglie a Francie k boji o investituru za Urbana II.	39
4.4.1 Anglie	39
4.4.2 Francie	40
5. SVOLÁNÍ VÝPRAVY	42
5.1 Papež Řehoř VII. a jeho plán křesťanského tažení na Východ	43
5.2 Alexios I. a jeho prosba o vojenskou pomoc	43

5.3 Urban II. a jeho podíl na vzniku první křížové výpravy.....	44
5.4 Realizace a příprava výpravy.....	48
6. HLAVNÍ VŮDCI PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY	50
6.1 Bohemund z Tarentu.....	50
6.2 Gottfried z Bouillonu	55
6.4 Raimond IV. z Toulouse	61
6.5 Robert Normanský	63
6.6 Robert II. Flanderský	66
6.7 Štěpán z Blois	69
7. EVROPA, BYZANC, MUSLIMSKÝ SVĚT V XI. STOLETÍ – NÁBOŽENSTVÍ, KULTURA, FILOZOFIE, ŽIVOT	72
8. SVĚT ZÁPADNÍ EVROPY XI. STOLETÍ.....	73
8.1 Svět západní Evropy před XI. stoletím.....	73
8.2 Franská říše-její vznik a národnostní složení.....	73
8.3 Franská říše a náboženský život	74
8.4 Odkaz sv. Augustina západní Evropě a Franské říši	76
8.5 Politická situace ve Francii XI. století – místa zrodu první křížové výpravy.....	78
8.6 Významné državy na území Francie XI. století.....	79
8.7 Účastníci první křížové výpravy a jejich národní identita	80
8.8 Život a víra lidí XI. století	81
8.8.1 Život šlechty v XI. století.....	83
8.8.2 Život prostého obyvatelstva XI. století	85
8.8.3 Život duchovních XI. století.....	87
8.9 Evropská filozofie a vzdělanost v XI. století.....	89
8.10 Scholastická metoda a spor o universálie v XI. století	89
8.11 Evropští vzdělanci XI. století.....	91
8.11.1 Berengar z Toursu.....	91
8.11.2 Lanfrank z Pávie	92
8.11.3 Anselm z Canterbury.....	93
9. SVĚT BYZANTSKÉ ŘÍŠE XI. STOLETÍ.....	95

9.1 Byzantská říše a její politická situace v XI. století	95
9.2 Průběh bojů Byzance se seldžuckými Turky během XI. století	96
9.3 Národnostní složení Byzantské říše	97
9.4 Byzantinci a jejich národní povědomí	98
9.5 Náboženský život v Byzantské říši	99
9.6 Život obyvatel v Byzantské říši XI. století	101
9.6.1 Život svobodných obyvatel nižších tříd	101
9.6.2 Život aristokracie	102
9.7. Byzantská vzdělanost před XI. stoletím	102
9.8 Byzantská vzdělanost XI. století	104
9.9 Byzantští vzdělanci XI. století	105
9.9.1 Michaél Psellos	105
9.9.2 Jan Italos	106
10. SVĚT MUSLIMSKÉ MALÉ ASIE XI. STOLETÍ.....	108
10.1 Muslimské země Přední Asie a jejich politická situace v XI. století.....	108
10.2 Muslimské země Přední Asie a jejich náboženská situace v XI. století	109
10.3 Život obyvatel muslimského světa XI. století	110
10.3.1 Život svobodných obyvatel prostého původu	111
10.3.2 Život obyvatel jiných vyznání.....	112
10.3.3 Obyvatelé vyšších vrstev.....	113
10.3.4 Život a postavení otroků.....	113
10.4 Islámská kultura a vzdělanost	114
10.5 Muslimská filozofie a vzdělanost XI. století	116
10.6 Muslimští vzdělanci XI. století.....	117
10.6.1 Al-Ghazálí	117
10.6.2 Šarahstání	118
11. KRONIKÁŘI PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY	120
11.1 Latinští kronikáři.....	120
11.1.1 Anonym.....	120
11.1.2 Fulcher ze Chartres	121
11.1.3 Raimond z Aquilers.....	122
11.2 Byzantští kronikáři.....	122

11.2.1 Anna Komnena.....	122
11.3 Arabští kronikáři	123
11.3.1 Ibn al-Qalánisí.....	123
11.3.2 Ibn al-Athír.....	124
11.3.3 Kamál-ad-Dín.....	124
11.3.4 Usáma ibn Munkiz	125
ZÁVĚR	126
POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATURA.....	127
OBSAH OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	131

ÚVOD

Cílem této práce je přiblížit okolnosti a události, které předcházely vzniku první křížové výpravy. Práci samotnou rozdělují do několika hlavních tematických okruhů.

1. V první kapitole se budu zabývat poutnickou tradicí a budu se snažit poukázat na to, jaký význam měla pro západní Evropu a poutníky.
2. V následující kapitole je mým záměrem zachytit počátek válečného konfliktu křesťanů a muslimů ještě před první křížovou výpravou.
3. Zde se snažím zachytit vojenské napětí, které zmítalo Evropou XI. století.
4. Poté se pokusím přiblížit politické ovzduší boje o investituru, kterého byla Evropa XI. století plna. V práci se také v neposlední řadě budu podrobněji zabývat popsáním hlavních událostí tohoto konfliktu.
5. Poté se práce zabývá svoláním výpravy, kde se snažím přiblížit osobnosti a události, které se svoláním výpravy úzce souvisí.
6. V tomto okruhu se snažím přiblížit hlavní vůdce první výpravy; jsem toho názoru, že bližší poznání těchto postav nám umožní lepší vhled do vzniku a průběhu první výpravy v širších souvislostech.
- 7; 8; 9; 10. V těchto kapitolách mi jde především o to, přiblížit čtenáři tři významné kultury XI. století (evropskou, byzantskou a muslimskou), které se na první výpravě podílely.
11. A na závěr uvádím kronikáře, kteří fixovali první křížovou výpravu v historické paměti.

1. SVATÁ ZEMĚ A POUTNICKÁ TRADICE

Když se roku 638 Jeruzaléma a svatých míst zmocnili Arabové, vnímala to západní Evropa jako velkou prohru, kterou je třeba odčinit. Ale západní křesťanstvo bylo příliš zaneprázdněno jak vnitřními boji, tak i o 73 let později muslimskou invazí na Pyrenejském poloostrově. Tragickou událost ztráty Svatých míst zmírňovala alespoň skutečnost, že Arabové byli nábožensky tolerantní a poutě na svatá místa křesťanům umožňovali.

K narušení kontinuity poutí dochází díky výbojům seldžuckých Turků v XI. století, kteří po bitvě u Mantzikertu ovládli země Levanty. Turci se vyznačují brutalitou a netolerancí ke všemu křesťanskému. Byla to právě agrese seldžuckých Turků, která vzbudila v západním křesťanstvu velké rozhořčení, které dalo impuls k realizaci první křížové výpravy.

Poutnickou tradici nejlépe pochopíme, když si přiblížíme významnost a jedinečnost Jeruzaléma a svatých míst pro křesťany od samého počátku jejich duchovní významnosti. Počátek historie poutí nastal v momentě, kdy císař Konstantin Veliký prohlásil křesťanství za oficiální náboženství Římské říše. Právě po této události začala tradice poutí do Svaté země, ale musíme mít na paměti, že je to jev ještě velmi řídký. Oficiální počátky poutí jsou spojovány s Konstantinovou matkou, sv. Helenou.¹

Svatá Helena se vydala do Svaté země se svým doprovodem, dalo by se s trochou nadsázky říci, že vedla první „archeologickou výpravu“ do Svaté země, jejímž cílem bylo nalezení svatých míst a pátrání po stopách pozemského života a smrti Ježíše Krista. Právě ona našla Kristův kříž a různé další nástroje umučení Páně, které přivezla do Konstantinopole. Ona a její syn císař Konstantin byli prvními iniciátory vzniku prvních sakrálních staveb, které měly uctít a posvětit tato místa, nejvýznamnější takovou stavbou byl chrám Božího hrobu.²

¹ RUNCIMAN, Steven. *A History of the Crusades*. Vol. 1. Cambridge, 1965, s. 39; srov. též LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 250; ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 133; DUGGAN, Alfred. *Křížácké výpravy*. Praha: Orbis, s. 15.

² RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 39; LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 250; ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 133; DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 15.

Neměli bychom ovšem zapomínat na to, že i přes tento nadšený a dynamický počátek poutí byla tehdy návštěva svatých míst stále něčím výjimečným. Intenzita poutí nezaujímal ještě takový prostor, jaký získá později. Poutě byly spíše výsadou významných osobností, které měly prostředky pout' vykonat. V myslích křesťanů Římské říše je pout' do Svaté země vznešeným činem, ale přesto ne nutným ke spáse své duše.³ Dokonce církevní otcové se staví k poutím velmi zdrženlivě a věřící od nich odrazují. Zvláště svatý Augustin byl skeptický k poutím – obával se, aby křesťané nevykonávali poutě jen pro své alibi.⁴

Poutě do Svaté země začnou zaujímat pevné místo v náboženském povědomí až v VI. století a od VII. století je již praxe poutí pevně zavedená. Začíná se prosazovat idea, že duchovní milost, kterou Bůh může udělit věřícím všude, se snáze než jinde získává na jistých místech proniknutých Duchem Svatým, zejména na místech posvěcených Ježíšovou přítomností. Tato idea se vyskytuje zejména u západních křesťanů. Tento jev byl dán zejména tím, že Byzanc a Západ měly velmi odlišné teologické pohledy na poutě samotné. Zatímco Západ kladl důraz na Kristovo utrpení, Byzanc kladla důraz na všemohoucnost vzkříšeného Krista, ale ne na jeho utrpení. Z toho vyplývá, že v myslích východních křesťanů měl vždy větší význam Nebeský Jeruzalém než Svaté město v Palestině. Z tohoto faktu se nám rýsuje skutečnost, že představa pouti zde byla mnohem méně rozvinuta než na Západě. Naopak pro Západ budou mít poutě vždy trvalý význam.⁵

V tomto období jsou západní poutníci zastoupeni zejména křesťany z Pyrenejského poloostrova a jižní části dřívější Galie a z nově pokřtěných národů byli aktivními poutníky zejména germánští Vizigóti.⁶

³ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 250.

⁴ RUNCIMAN, Steven.(cit. dílo 1965), s. 40.

⁵ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 250-251.

⁶ DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 15.

1.1 Poutě západních křesťanů v VIII. a IX. století

Poutě si u západních křesťanů získávají pomalu a jistě rostoucí oblibu. Významný rozkvět začíná v VIII. století v souvislosti s rozvojem stupnice pokání za těžké hříchy. Aby mohl hříšník získat plné odpuštění svých hříchů, z nichž se vyznal, vyžaduje od něj církev vykonání dostatečného pokání. Pokání samotné mělo často podobu, půstu, sexuální abstinence, exilu či jiné formy trestu.⁷

Pro těžké hříchy,⁸ kterých se dopouštěla v raném středověku zejména šlechta, vyžaduje církev stále častěji jako prostředek k vykoupení pouť na posvátné místo, například k hrobu významného světce. A právě Jeruzalém, kde Kristus vstal z mrtvých, všechna tato místa přesahuje. Poutě byly velmi často podmíněny různými osobními důvody, ať už volními, intelektuálními či mystickými.⁹

Výrazný vzestup poutnické tradice nastal za Karla Velikého, který udržuje velmi dobré diplomatické vztahy s abbásovským chalífou Harúnem ar-Rašidem.¹⁰ Výsledkem těchto diplomatických vztahů bylo zlepšení bezpečnosti cest, povolení nerušeného přístupu k posvátným místům, a též zřizování nocleháren pro západní poutníky.¹¹ Sám Karel se považuje za „ochránce svatých míst“. Tyto skutečnosti dají později vzniknout legendám, které učiní z císaře Karla předchůdce křížáků.¹²

⁷ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 251.

⁸ Mezi těžké hříchy zejména patřily: vražda, znásilnění, incest, cizoložství.

⁹ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, (cit. dílo 2002) , s. 251.

¹⁰ Hārūn al-Rashīd (763/766 – 809), in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 5, Chicago 1991, s. 731. Vládl v letech 786–809.

¹¹ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 43.

¹² LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 251.

1.2 Bezpečnost poutníků v Malé Asii v období od VIII. do X. století

Poutníci mohli v této době bezpečně putovat Malou Asií (Anatolií), jelikož to bylo území křesťanské, patřící Byzantské říši¹³. Cesty byly v celku bezpečné, protože je lemovaly četně rozmístěné byzantské vojenské posádky. Vše se změnilo na syrské hranici, kde poutník vstupoval na území ovládané muslimskými Araby. Poutník, aby mohl dále putovat, musí si zakoupit průvodní glejt od úředníků egyptského chalífy, kteří střežili cestu až k posvátným místům.¹⁴

Arabové pohlíželi na poutníky s úctou a respektem. Arabští vládci je dokonce vítali, protože přinášeli do země peníze. A proto dosud nebyla nějaká výjimečná řevnivost mezi křesťanskými poutníky a místními arabskými muslimy. Obě strany měly ze své spolupráce užitek. Muslimům kvetl obchod a křesťané mohli poznat místa, kde Ježíš žil, bydlel a pracoval jako jeden z nich.¹⁵

1.3 Poutě západních křesťanů v XI. století

V XI. století dosahují poutě západních křesťanů největší intenzity. Poutě samotné velmi usnadňuje obrácení Uher na křesťanství, neboť právě tato země činila cestu po souši nebezpečnou a nemožnou a právě v XI. století se tato cesta otevírá evropským poutníkům. Cesta po souši je mnohem levnější než cesta po moři a také je méně nebezpečná, protože tu nehrozí ztroskotání a je i odstraněno riziko požárů na lodích.¹⁶

V dobových textech se stále objevují zmínky o výpravách poutníků, zahrnujících značný počet lidí ze všech společenských vrstev. Na tomto jevu se velkou měrou podílela aktivita burgundského kláštera v Cluny. Clunyjský klášter poutě velmi podporoval a též zřizoval různé praktické zařízení pro poutníky ve formě občerstvovacích stanic či

¹³ The Byzantine Empire (395–1453), in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 2, Chicago 1991, s. 699–700.

¹⁴ DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 18–19.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 252.

nocleháren.¹⁷ Rostoucí úspěch poutí lze též připisovat gregoriánské reformě, která způsobila změnu náboženského cítění jak u laiků, tak u duchovních. Svoji roli sehrál i fakt, že v této době více než kdy jindy usilují lidé všech stavů o spásu své duše.¹⁸

V XI. století jsou též velmi časté poutě feudálních bojovníků, kteří se dopustili těžkých hříchů. Pout' byla rytířům udělována jako forma pokání za těžké zločiny, mezi něž nejčastěji patřilo zabíjení bezbranného obyvatelstva a sexuální násilí. Například hrabě Fulko z Anjou se do Svaté země mezi roky 1002 a 1039 odebral celkem třikrát či čtyřikrát, protože prolil mnoho krve. Též za zmínku stojí uvést, že Jeruzalém navštívil roku 1035 otec Viléma Dobyvatele, Robert Nádherný, který podstoupil pout' poté, co byl obviněn, že dal otrávit svého bratra. Na těchto příkladech můžeme vidět, že feudální šlechta byla sice násilnická, ale přesto upřímně věřící. Feudálové jsou ochotni svá provinění odčinit poutěmi, nebo zakládáním kostelů a klášterů.¹⁹

1.4 Oslabení byzantské moci a její vliv na poutnickou tradici

Byzantská říše si zpočátku zvykla na časté vpády arabských kmenů do svých východních provincií, ale díky politické nejednotnosti Arabů nebyly tyto útoky pro říši vážnou hrozbou. Vše se změnilo s příchodem Mohammeda, který arabské kmeny sjednotil. Za vlády pozdějších chalífů, zejména Omara I. a Uthmána, začala výbušná expanze Arabů, v jejímž průběhu Byzantská říše ztratila bohaté a lidnaté provincie, mezi které patřily Sýrie, Palestina, Egypt a Libye.²⁰

V začátcích arabských výbojů umírá nejschopnější byzantský panovník a vojevůdce Herakleitos.²¹ Tento panovník provedl řadu užitečných reforem, které se týkaly zejména

¹⁷ Kterým se též říkalo *herbeky*.

¹⁸ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 252.

¹⁹ Tamtéž, s. 253.

²⁰ HAYWOOD, John, CATCHPOLE, Brian, HALL, Simon, BARRAT, Edward. *Historie Světa*. 1. vydání, přel.: Věra Kotábová, Lubomír Kotačka, Kateřina Pekárková. Columbus s.r.o., Praha: 1998, kapitola 3.15

²¹ Heraclius (575–641), in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 5, Chicago 1991, s. 860.

Vládl v letech 610 – 641. Bojoval úspěšně s Peršany, Avary a Slovany. Koncem jeho vlády ovládli Arabové Sýrii, Palestinu a Egypt.

vojenské správy. Herakleitos zavedl důmyslný vojenský systém doplňovacích obvodů neboli *thémat*. V těchto obvodech se vojákům za vojenskou službu přidělovala půda, na níž se mohli usadit jako svobodní rolníci. V thématech fungovali civilní správci i jako vojenští velitelé. Tento systém vytvářel dobře motivovanou brannou moc, kterou bylo možné rychle zmobilizovat. Těchto obvodů bylo původně 13, avšak jejich počet do XI. století vrostl na více než 40. Po smrti Basilea II. byl tento systém úmyslně zanedbáván, protože slabí panovníci se obávali příliš silné armády. Právě z tohoto důvodu říše nakonec nebyla schopna čelit agresi seldžuckých Turků.²² Také bych chtěl připomenout, že v letech 1042–1071 byla Byzantská říše ve válečném stavu s Normany, kteří jí postupně odňali všechny provincie v Itálii. Válka s těmito schopnými válečníky, byla pro Byzanc vojensky velmi vyčerpávající.²³

Velmi významný je rok 1071, v srpnu tohoto roku uštědřili Turci Byzanci zdrcující porážku u Mantzikertu, ze které se už nikdy vojensky a ekonomicky nevzpamatovala. Poté následovaly události, které jsou velmi významné pro vznik první křížové výpravy. Turci se zmocňují dosud byzantské Anatólie a z Palestiny jsou vyhnáni arabští Fátimovci, kteří byli nábožensky tolerantní k místním křesťanům a poutníkům z Evropy.²⁴

Od této chvíle se situace radikálně mění, poutníkům ze západu je cesta do Svaté země znepřístupněna. Turci jsou oproti Arabům nábožensky negramotní, chápou islám velmi radikálně, bez sebemenšího smyslu pro náboženskou toleranci k ostatním náboženstvím. Dochází k zabíjení západních poutníků a k pronásledování křesťanského obyvatelstva.

Ještě je třeba zmínit, že ztráta Anatólie byla pro Byzanc velmi bolestná, neboť to bylo území, které ji činilo vojensky a ekonomicky schopnou. Hranice tureckých států se ocitly

²² Seljuq, in: *The New Encyclopædia Britannica*. Vol. 10, Chicago 1991, s. 621. Kmen nomádských pastevců, pocházející z východního Turkestánu.

²³ HAYWOOD, John, CATCHPOLE, Brian, HALL, Simon, BARRAT, Edward. (cit. dílo 1998), kap. 3.15

²⁴ ŠUSTA, Josef. *Dějiny lidstva 4. Středověk vrcholný a stárnoucí*. Praha: Melantrich, 1942, s. 138; srov. též BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha, Academia, 1995, s. 16.

pouhých 50 kilometrů od Konstantinopole. Právě tyto ne zrovna šťastně pro Byzanc se vyvíjející události donutí o 18 let později Alexia I.²⁵ požádat Západ o vojenskou pomoc.²⁶

²⁵ Alexius I. Comnenus (1048 – 1118), in: *The New Encyclopædia Britannica*, Vol. 1, Chicago 1991, s. 253 – 254. Vládl v letech 1081–1118.

²⁶ HAYWOOD, John, CATCHPOLE, Brian, HALL, Simon, BARRAT, Edward. (cit. dílo 1998), kap. 3.15; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 103–104.

2. BOJE KŘESŤANŮ S MUSLIMY PŘED PRVNÍ KŘÍŽOVOU VÝPRAVOU

Právě pronikání islámských vojsk do Evropy přes Pyrenejský poloostrov je významným obdobím, které předcházelo první křížové výpravě. Dá se totiž říci, že v jistém smyslu slova byly boje ve Španělsku křížáckého charakteru, rozdíl byl pouze v tom, že to byly boje obranné povahy, jejichž hlavním účelem bylo, aby muslimové nepronikli dále do Evropy.

První boje křesťanů ve Španělsku jsou spojeny zejména s panovníky království Asturie, o nichž můžeme bez nadsázky říci, že patřili spolu s Karlem Martelem a Karlem Velikým mezi první reconquistadory, i když klasické období reconquisty začíná až v XI. století.

2.1 Boje křesťanů ve Španělsku od VIII.. do X. století

Počátky španělské reconquisty sahají k roku 711, kdy přes Gibraltar do Španělska pronikají první muslimští vojáci, které vedl Tárik ibn Sijád. V té době Španělsko tvoří státní celek, který nese název *Vizigótské království*. Germánští Vizigóti nebyli připraveni na takovou náhlou agresi, proto jsou na počátku výbojů v defenzivním postavení.²⁷

Muslimové uštědří Vizigótům drtivou porážku u řeky Guadalete a krátce na to se zmocní hlavního vizigótského města Toleda, které padne bez boje. Po té se mezi léty 717 až 719 muslimové věnují pořádání organizovaných nájezdů do Akvitánie a jižní Francie pod vedením vojevůdce Húra. Vizigótské panovníky jsou po většinu času v obranném postoji, ale přesto se jim podaří několikrát zvítězit nad dobytčnými Araby. Významné je jejich vítězství v roce 718 u města Gavadonga, právě po tomto triumfu zakládají Vizigóti pod vedením knížete Pelaja nám dobře známé království Asturias.²⁸

Roku 721 muslimský španělský guvernér Samáh napadne Akvitánii a obklíčí Toulouse. Je však poražen vojskem Euda Akvitánského, který ho zabíjí v osobním souboji. Avšak nájezdy na Akvitánii a jižní Francii trvají neustále, křesťané jsou v této době již značně demoralizováni a vyčerpani. Situace se radikálně mění, když akvitánský vládce Eudo

²⁷ BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 106.

²⁸ Tamtéž, s. 108.

vstupuje do spojeneckého svazku s franským majordomem Karlem Martelem. Za nedlouho poté se muslimské a křesťanské armády střetnou 10. října roku 732 v dosud nejdůležitější bitvě, v bitvě u Poitiers. Právě zde je muslimské vojsko zdecimováno v takové míře, že téměř na pět let ustane většina muslimských nájezdů do Francie. Není bez zajímavosti, že právě v bitvě u Poitiers si Karel vysloužil přívlastek „Martel“, což v překladu znamená „kladivo“.²⁹

O pět let později v roce 737 se muslimové pokoušejí o další vpády na franská území. Karel Martel zastavuje jejich postup ve Valencii a později v Lyonu.³⁰ V bojích dále pokračuje jeho syn Pipin III., který dobývá zpět Septimánii a zahaní muslimy zpátky za Pyreneje.³¹

Velmi významný je pro muslimy rok 755, kdy Ab dal-Rahman, člen dynastie Umajjovců, jemuž se podařilo uprchnout před Abbásovci,³² zakládá córdobský emirát. Díky tomuto činu se arabská moc na poloostrově značně posílila a Arabové mohli úspěšně čelit křesťanské snaze o znovudobytí Španělska.³³

Do bojů se také aktivně zapojuje Karel Veliký, který roku 777 uskutečňuje bojové tažení do severního Španělska. Zpočátku jsou Frankové v boji proti córdobskému emírovi úspěšní, ale roku 778 se však franská armáda musí stáhnout, neboť na ní zaútočili jak muslimové, tak i křesťanští Baskové. Při ústupu byl zadní voj Karlovy armády napaden Basky v průsmyku Roncesvalles. Právě v této události má svůj původ „Píseň o Rolandovi“³⁴. V letech 800 až 801 pořádá Karel další tažení do Španělska, začne obléhat

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž, s. 110.

³² ‘Abbāsīd Dynasty, in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 1, Chicago 1991, s. 10. Dynastie arabských chalífů vládnoucích v letech: 750–1258 po Kristu.

³³ Tamtéž.

³⁴ Neboli: *Chanson de Roland*. Bretaňský markrabě Roland velel zadnímu voji, který kryl ústup Karlova vojska a byl doslova roznesen na kopytech.

Barcelonu, které se zmocní, ale poté se opět stahuje a roku 801 zakládá Španělskou marku, která měla funkci nárazníkové zóny mezi Franskou říší a muslimským územím.³⁵

Nadále velkou roli v bojích s muslimy zaujímalí asturští králové, kteří na svých bedrech nesli stálý vojenský nápor muslimů. Z těchto vládců je nutno zmínit např. Alfonse II.,³⁶ jenž sice v letech 791–842 vyvíjel na muslimy velký vojenský tlak, avšak přesto nad nimi nedosáhl významných vítězství. Větší úspěchy zaznamenává jeho nástupce Alfons III., za jehož vlády v letech 866 až 910 přechází křesťané ve Španělsku do výrazné ofenzívy. Podaří se mu rozšířit křesťanské území až k řece Duero (Duoro) – tato oblast byla později přejmenována na *hrabství leonské*.³⁷

2.2 Španělská reconquista XI. století

Výrazným rysem XI. století je úspěšný postup západního křesťanstva proti islámskému výboji. Tento úspěšný postup křesťanů se netýkal pouze Španělska, ale také Itálie a zejména Sicílie. Do tohoto vývoje ve prospěch křesťanů zasáhl značnou měrou přebytek vojenské síly románského feudálního světa. Též nemalý podíl na bojovém úspěchu měla náboženská motivace, kterou účinně šířilo clunyjské hnutí, díky němuž byla víra laiků (a tedy i feudálních bojovníků) silnější a upřímnější.³⁸ Clunyjské hnutí reconquistu ve Španělsku jednoznačně podporovalo, dokonce ji doporučovalo rytířům jako formu prospěšného pokání.³⁹

³⁵ BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. (cit. dílo 1999), s. 112.

³⁶ Alfonso II. (759–842), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 08 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/14652/Alfonso-II>>. Vládl v letech 791 – 842.

³⁷ BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. (cit. dílo 1999), s. 116.

³⁸ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 100–101.

³⁹ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 298.

2.3 Průběh španělské reconquisty v XI. století

Ke značnému ukotvení křesťanské moci ve Španělsku XI. století přispěl Sancho III. zvaný Veliký (vládl v letech 1000–1035). Sancho nejprve přetvořil své horské panství Navarru v království, poté ovládl asturský Leon, tak i hrabství Kastilii a Aragon. Postupně pronikl na východ až k barcelonské oblasti a podařilo se mu ovládnout celý sever poloostrova. Za jeho vlády vznikají přepadové oddíly křesťanských rytířů takzvaných *algaradas*. Tyto oddíly v královské službě se mnohdy chovaly velmi svévolně a nedbajíce ujednání o míru, často vyrazily na kořistnické a odvetné výpravy hluboko do nitra poloostrova.⁴⁰

V této době a v těchto bojích se rodí to, co bylo španělsky nazváno *reconquista*, ožívají vzpomínky na dobu slavných vizigótských králů a bojující rytíři posilují svou odvahu písněmi o Rolandovi. Do Španělska neustále proudí vojenské posily z jižní a severní Francie.⁴¹ Například velmi mocný jihofrancouzský feudál a účastník první křížové výpravy hrabě Raimond St. Gilles se několikrát účastnil bojů ve Španělsku. Ze severní Francie byli dobrovolníci zastoupeni především v bojových Normanech^{42, 43}

Velmi důležitou postavou pro španělskou reconquistu je Ferdinand I., (vládl v letech 1035–1065). Tomuto panovníkovi se podařilo k Leonskému království připojit i Kastilii – právě tento kraj se stal velmi stabilní a úspěšnou základnou pro křesťanská vojska, která odtud mohla šířit své výboje do dalších muslimských krajů.⁴⁴

V roce 1063 papež Alexandr II. svolává početnou výpravu proti španělským muslimům. Účastní se jí bojovníci z jižní Francie, Burgundska a Normandie. Jak vidíme, byla to výprava většího a mezinárodního rázu, v malé míře srovnatelná s první křížovou výpravou. Výprava byla sice neúspěšná, ale podařilo se jí dobýt opevněné město

⁴⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 100; srov. též BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. (cit. dílo 1999), s. 130.

⁴¹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 100–101.

⁴² První zprávy o jejich účasti pochází z roku 1018, později jsou tyto zprávy stále častější.

⁴³ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 100–101.

⁴⁴ Tamtéž.

Barbastro u Zaragosa. Pro křesťanský svět, který očekával mnohem výraznější efekt výpravy, to bylo velké zklamání.⁴⁵

V roce 1065 umírá Ferdinand I. a dědicem dějinného úkolu reconquisty se stane Sancho II., který zdědil i otcovy schopnosti, když roku 1072 zemře, zmocní se vlády jeho nechvalně proslulý bratr Alfons VI., který byl původně panovníkem pouze leonského údelu. Alfons v průběhu své vlády za pomoci intrik a krveprolití spojil království Leonu a Kastilie a též se mu podařilo připojit Galicii a část Navarry. Dalo by se říci, že byl panovníkem, kterému se podařilo dosáhnout největšího územního zisku ve prospěch křesťanů. Dokonce měl v područí tři významné emiráty: toledský, sevilský a bajadozský, které mu odváděly pravidelné poplatky. Alfons byl však stále nespokojený a stále zvyšoval bojový tlak na muslimské území v takové míře, že zoufalí muslimové požádali o pomoc africké muslimy, takzvané *Almoravidy*,⁴⁶ kteří se vyznačovali velkou fanatičností a brutalitou. Právě díky této Alfonzově mocenské nenasytosti se postavení křesťanů změnilo k horšímu a museli přejít z útoku do obrany a byla to obrana krajně zoufalá.⁴⁷

Postup reconquisty je na dlouhý čas zadržen vítězstvím Almoravidů nad Alfonsem VI. u Bajadozu roku 1086. V této době se v bojích na křesťanské straně vyznamenal kastilský rytíř Roderigo Diaz z Vivaru,⁴⁸ zvaný též Cid Campeador, který pomohl svým krajanům, nadále podporovaným z Francie, opět k převaze.⁴⁹

⁴⁵ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 101; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 90.

⁴⁶ Almoravids, in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 1, Chicago 1991, s. 290. Tyto vojenské oddíly byly složeny z fanatických senegalsko-marockých asketů nadšených pro válku s křesťany.

⁴⁷ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 102.

⁴⁸ The Cid (1043–1099), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 08 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/117669/the-Cid>>. Tato postava je nám dobře známá z legend a eposů.

⁴⁹ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 298.

2.4 Církev a její působení ve Španělsku za reconquisty v XI. století

Církevní poměry ve Španělsku vůbec neodpovídaly představám římské církve. Právě tuto situaci chce změnit legát papeže Alexandra VII. jménem Hugo. Musíme si uvědomit, že to byl pro něho velmi nelehký úkol. Na poloostrově vládly rozličné místní zvláštnosti a odchylky, označované někdy ne zcela přesně jako takzvaný *mozarabský kult*. Hugo měl v úmyslu tyto zvláštnosti mozarabského kultu co nedůsledněji potlačit, ale byl úspěšný pouze v některých diecézích. Prostředí, v němž působil, bylo velmi drsné a islámský a křesťanský živel se zde střetával nejen na poli válečném, nýbrž se také prostupoval kulturně a politicky. Této postupné asimilaci se nemůžeme divit, krutosti drobných denních bojů obě strany vyčerpávaly, a proto byly zaměňovány za politické kompromisy a vzájemné přátelské vztahy mezi vůdčími osobnostmi křesťanského a muslimského světa. Kdo do tohoto prostředí přišel poprvé, musely ho tyto okolnosti šokovat.⁵⁰

Velkou pomocí římské církvi ve Španělsku bylo clunyjské hnutí, které se zasloužilo o zakládání nových kostelů a klášterů s lepší disciplínou a též dbalo na to, aby se uplatňovala papežská autorita.⁵¹

2.5 Boje křesťanů v Itálii a na Sicílii od IX. do XI. století

Počátky italské reconquisty se váží k roku 827, kdy muslimské oddíly z Tuniska zaútočily prvně na Sicílii, která v té době byla v byzantském držení. Muslimové se téhož roku zmocní většiny ostrova a Byzantincům ponechají pouze Syrakusy a Taorminu. V letech 836 – 909 pořádají afričtí muslimové mnohačetné nájezdy na jižní a střední Itálii. Dokonce se jim v roce 846 podaří zčásti vyplnit Řím.⁵² Též velkou ránu zasazují muslimové Itálii v roce 934, kdy se zmocní Janova, který i vyplní.⁵³

⁵⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 102; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 298.

⁵¹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 102; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 298.

⁵² BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. (cit. dílo 1999), s. 114.

⁵³ Tamtéž, s. 120.

Byzantská říše, se nehodlala smířit s tím, že by natrvalo ztratila italské provincie. A proto v letech 966 až 967 podniká válečné tažení na dobytí Sicílie a vyšle na ostrov byzantské oddíly vedené generálem Niketasem, Byzantinci opět neuspějí.⁵⁴ Dalo by se souhrnně říci, že italské pobřeží po celé X. století žilo ve strachu před agresivními přepady sicilských a afrických muslimů.⁵⁵

Muslimové do roku 1011 podniknou ještě několik posledních nájezdů na Pisu, ale jde už o poslední zdařilé muslimské útoky v Itálii vůbec.⁵⁶ Ale náhle začíná v italské reconquiste zvrat a vše se obrací ve prospěch křesťanů. Velký podíl na tomto zvratu měla již výše zmíněná zvyšující se námořní síla italských pobřežních měst, zejména Janova a Pisy. Roku 1015 Janov a Pisa uskuteční první útočnou výpravu na Sardinii a mají podporu papeže Benedikta VIII., který je horlivým bojovníkem proti islámu. Tato dvě města dokonce později napadnou muslimskou Korsiku.⁵⁷

Sicílie je v této době nadále v rukou muslimů. Na krátký čas se jí zmocnilo byzantské vojsko, které bylo pod vedením Georgia Maniaka. Byzantincům se podařilo v letech 1038–1040 svést dvě vítězné bitvy: jednu o Ramettu a druhou o Draginu. Ještě roku 1040 se muslimové ostrova opět zmocnili.⁵⁸

2.6 Italská a sicilská reconquista v XI. století

Křesťané předně chtěli zlomit muslimskou moc na Sicílii, která zde byla od IX. století pevně zakotvená a na jejíž vykořenění nestačily občasné námořní nájezdy italských měst či Byzantské říše. Vláda kalbovských emírů na ostrově byla sice křesťanskými přepady vnitřně otřesena, ale stačila se v polovině XI. století vnitřně vzpamatovat, aby znova podnikla útoky na byzantské državy v jižní Itálii.⁵⁹ Situace se zásadně mění, když na

⁵⁴ Tamtéž, s. 122.

⁵⁵ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 99.

⁵⁶ BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. (cit. dílo 1999), s. 128.

⁵⁷ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 99.

⁵⁸ BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. (cit. dílo 1999), s. 130.

⁵⁹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 100.

italskou půdu vstupují Normané,⁶⁰ kteří zde budou „motorem“ nové dějinné moci. Tato odnož francouzské feudality germánského původu, byla v těžkých domácích bojích vojensky zocelená a vyznačovala se lepší technikou a taktikou boje a též i lstivou úskočností. Normané vnáší nový politický a vojenský kvas do dlouhého zápolení mezi Řeky, langobardskými knížaty a císařskou i papežskou mocí v jižní Itálii.⁶¹

Pro naše téma jsou nejdůležitější dva normanští vůdci, kteří značně zasáhli v bojích proti muslimům; byli jimi *Robert Quiscard*⁶² a jeho bratr *Roger I.*⁶³ Roku 1053 Robert zvítězí v bitvě u Civitelly nad papežskými oddíly, a dokonce se zmocní i samotného papeže Lva IX.⁶⁴ Tato agresivita a výbojnost Normanů donutí o pět let později papeže Mikuláše II. vstoupit s nimi ve spojenecký svazek, k jehož uzavření dojde v Melfi.⁶⁵

⁶⁰ První vojenská skupina Normanů se v Itálii objevila někdy kolem roku 1016. Šlo o exulanty, kteří museli opustit svou vlast z politických a snad i kriminálních důvodů. Hledali uplatnění jako žoldnéři a vstoupili do služeb langobardského aristokrata Mela z Bari, který velmi naléhavě potřeboval schopné vojáky, aby mohl vést boje proti Byzantské říši. Od té doby zůstali Normané v Itálii trvalým činitelem. Setrvali určitý čas ve službách svých chleboďárců, ale brzy si založili vlastní panství na úkor langobardských knížat a Byzance. Viz LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994, s. 241; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 57.

⁶¹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 100.

⁶² Robert Quiscard (1015–1085), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 29 Jan. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/505335/Robert>>. V roce 1047 se natrvalo usazuje v jižní Itálii.

⁶³ Roger I. (1031–1011), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 29 Jan. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/506761/Roger-I>>.

⁶⁴ BROWENSTONE, David, FRANCK, Irene. (cit. dílo 1999), s. 132.

⁶⁵ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 57; srov. též LOOS, Milan, TŮMA Oldřich, HROCHOVÁ, (cit. dílo 1994), s. 241.

2.7 Průběh sicilské reconquisty v XI. století

Sicilská reconquista v XI. století má svůj počátek právě v okamžiku, kdy Mikuláš II. přijímá od Roberta Quiscarda vazalský slib. Papež mu uděluje titul vévody sicilského, již v roce 1059, tedy v době kdy je ještě ostrov v držení muslimů, lze se domnívat, že je to jakási nepřímá výzva k dobytí Sicílie. Mikuláš zde jedná velice prozíravě, využívaje přitom bojovné povahy Normanů.⁶⁶

V roce 1061 se Robert se svým bratrem Rogerem vylodí na Sicílii a téhož roku se zmocní sicilské Messiny a tím zahájí dlouholetý zápas o ostrov. Krátce nato Robert přenechá osvobození Sicílie od muslimského jha svému bratru Rogerovi a odjíždí dobývat byzantské državy v jižní Itálii. Roger tedy nese na svých bedrech celou tíhu bojů s muslimy na Sicílii, které trvají 31 let. Rogerovy vojenské činy na Sicílii byly v lidovém povědomí hodnoceny jako hrdinské.⁶⁷

Roger roku 1072 dobývá Palermo⁶⁸ a téhož roku ho jeho bratr Robert Quiscard jmenuje hrabětem sicilským. Normanská dobytčá činnost po roce 1072 stagnuje a Roger se věnuje pouze správě obsazených území. Až do roku 1085 nepodniká Roger žádné systematické dobývání ostrova. Situace se výrazně mění roku 1086, kdy Normané začínají dobývat Sicílii systematicky krok za krokem. Samotný proces sicilské reconquisty je završen v únoru roku 1091, kdy Normanům padne do rukou město Nota, tímto aktem bylo osvobození Sicílie dokončeno a všechny muslimské posádky opustily ostrov.⁶⁹ Roger je papežské stolici věrný a nesleduje pouze hmotné dobytčá cíle. Na místo toho se stará, aby se v dobytých městech zřizovala nová biskupství, do nichž dosazuje pouze normanské duchovenstvo, které je věrné latinské liturgii.⁷⁰ Za zmínku stojí uvést, že si Rogera velmi

⁶⁶ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 57; srov. též HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 210–211; ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. *Papežové, díl druhý*. Přerov: Nový národ, 1934, s. 80.

⁶⁷ HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 210–211; srov. též ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 80.

⁶⁸ Nutno podotknout, že toto město bylo byzantskou državou.

⁶⁹ HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 210–211.

⁷⁰ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 80.

oblíbil papež Urban II., který o něm píše: „Jeho život je pro Řím a pro Itálii k nezaplacení.“⁷¹ V roce 1098 získává Roger od Urbana II. hodnost apoštolského legáta⁷² na Sicílii, čímž mohl papež řídit sicilskou církev pouze prostřednictvím hraběte.⁷³

Roger se osvědčil jako velmi prozíravý panovník a k muslimskému a řeckému obyvatelstvu na Sicílii se choval s velkou dávkou tolerance. Muslimům ve městech zachoval právo na svobodu vyznání i svobodu obchodu. Na venkově se však z muslimů stali nevolníci a též hodně jich sloužilo v Rogerově armádě. Musíme si uvědomit, že prostředí na Sicílii bylo velmi multikulturní a Normané se v celku projeví jako tolerantní dobyvatelé.⁷⁴

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Toto výjimečné privilegium se později stane předmětem neustálých sporů.

⁷³ HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 211; srov. též ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 80.

⁷⁴ In: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 8, Chicago 1991, s. 765–766.

3. NEKLIDNÉ VÁLEČNÉ POMĚRY V ZÁPADNÍ EVROPĚ PO ROZPADU KAROLINSKÉ ŘÍŠE

Po rozpadu říše Karla Velikého se Evropa po celé IX. a X. století zmítala v neustálém válečném napětí. „Válka byla jako epidemie: každý bezvýznamný šlechtic bojoval s jiným a neexistovala žádná dost silná ústřední moc, která by zarazila tato nekonečná válečná střetnutí. Válka byla byznys, potěšení a s výjimkou lovu i jediné zaměstnání.“⁷⁵ Z těchto vět A. Bridge na nás sálá drsná atmosféra raného středověku.

Musíme si uvědomit, že jedinou mocnou protiváhou kasty šlechtických válečníků byla církev. „Církev jako celek vlastnila téměř stejné množství půdy jako všichni světští šlechtici dohromady a navíc měla obrovskou duchovní autoritu. Využívala ji v celku moudře a přes všechny své chyby se snažila prosazovat takový způsob života, o němž byla přesvědčena, že je křesťanštější než anarchie a brutalita IX. a X. století.“⁷⁶

Církev a duchovenstvo je touto situací, tak znechuceno, že v roce 989 v Charroux v Akvitánii vyhlásí ideu Božího míru neboli Treuga Dei. Církvi nešlo pouze o zmírnění bojových akcí šlechty, ale především chtěla ochránit poddané obyvatelstvo. Světská práva, zejména ve Francii, nedokázala ochránit bezbranné obyvatelstvo a klérus. Církev se tedy snaží zabránit masakrování bezbranných obyvatel takzvaných *innermes*,⁷⁷ mezi které především patřili rolníci, řemeslníci, mlynáři a duchovní.⁷⁸

Boží mír se postupně rozšíří po celém jihu Francie, až nakonec zasáhne celou západní Evropu. Instituce Božího míru se snažila připomínkou Kristova utrpení vyloučit jakoukoliv bojovou činnost od pátečního večera do pondělního rána, stejně tak i během hlavních církevních svátků. Samozřejmě tato mírová nařízení byla často porušována, jak o tom ostatně svědčí počet mírových koncilů.⁷⁹

⁷⁵ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 9.

⁷⁶ Tamtéž, s. 10.

⁷⁷ Innermes – v překladu: ti kdo nenosí zbraň.

⁷⁸ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 253.

⁷⁹ Tamtéž; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 269.

4. BOJ O INVESTITURU

V této kapitole se budu snažit postupně krok za krokem vyličit průběh hlavních událostí sporu o laickou investituru mezi Římskou říší a papežstvím. Boj o investituru způsobil špatné a vyhrocené poměry mezi Německem a papežstvím, to mělo za následek, že se německé země první křížové výpravy nezúčastnily. Tímto byla první výprava ochuzena o značný vojenský potenciál.

V XI. století byla církev stále závislá na feudální šlechtě a trpěla její zasahování do obsazování církevních funkcí, odtud pramení název laická investitura. Prostřednictvím laické investitury se farní a ostatní benefícia dostávaly do rukou poplatných a nehodných lidí.⁸⁰ „O nápravu tohoto stavu se snažilo obrodné hnutí, které vyvrcholilo tzv. gregoriánskou reformou.“⁸¹ Boj o investituru velmi dobře vystihují slova Věry Hrochové: „Snad nejvýrazněji se rozpad staré rovnováhy a hledání nové stability projevily v prudce planoucím boji mezi církevní a státní mocí, přesněji řečeno mezi papežskou mocí a císařskou mocí. Tento konflikt, nazývaný bojem o investituru, tvořil jednu z nejzákladnějších složek politického dění ve druhé polovině XI. století, i když svými ničivými výbuchy zasahoval převážně Itálii a některé části střední Evropy.“⁸²

⁸⁰ BUBEN, Milan M., KUČERA, Rudolf, KUKLA, Otakar A. *Svatí spojují národy – Portréty evropských světců*. Praha: Panevropa Praha, spol. s r.o, 1995, s. 101.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha: SPN, 1982, s. 9–10.

4.1 Hlavní události boje o investituru mezi Jindřichem IV. a Řehořem VII.

Král Jindřich IV.⁸³ žil ještě zcela v představě otonsko-sálské *říšské teologie* o sakrálním, skoro klerikálním významu království, které mělo své místo v hierarchické církvi, ba dokonce v jejím čele. Cítil se jako král a kněz.⁸⁴

Naproti tomu Řehoř VII. byl úplně jiného přesvědčení. Král byl pro něho laikem jako kterýkoli jiný laik v církvi; jako křesťan měl být podřízen církvi a měl být vůči ní poslušný. Řehoř měl v úmyslu království odejmout jakýkoliv sakrální nádech, který si němečtí panovníci přisvojovali po vzoru Karla Velikého.⁸⁵ Jakmile se stal Řehoř papežem, zformuloval své zásady ve stručných 27 tezích, sepsaných v roce 1075 na základě Augustinových myšlenek⁸⁶ a pseudoisidorských dekretálií.⁸⁷ Nejdůležitější převratné myšlenky v *Dictatus Gregorii papae* byly: „Papež je nejvyšší hlava křesťanstva. Může nejen zasahovat do práv biskupů, ale je na základě své nejvyšší duchovní moci postaven

⁸³ Henry IV. (1050 – 1106), in: *The New Encyclopædia Britannica*, Vol. 5, Chicago 1991, s. 846–848. Vládl v letech 1054 – 1105/06. Od roku 1084 je císařem Svaté říše římské.

⁸⁴ FRANZEN August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992, s. 134.

⁸⁵ Karel Veliký se zvláště zasadil o to, aby pojetí vladaře mělo teokratické rysy. Vycházel z příkladu starozákonního krále Davida, který měl zodpovědnost za oficiální kult svého národa. Karel chce jít v jeho šlépějích, a dokonce se v kruhu svých důvěrníků nechával oslovovat jako „David“. Na základě Karlova jednání vešlo v povědomí, že královský úřad je dán od Boha a že král je správcem a ochráncem křesťanstva. Viz FRANZEN August. (cit. dílo 1992), s. 113.

⁸⁶ Zde zejména vycházel z Augustinova díla: *De civitate Dei* – O obci Boží.

⁸⁷ Jde o falzifikáty, které měly podepřít biskupy v úsilí o svobodu církve, a zejména o vyvýšení biskupské moci v církvi. *Dekretálie* měly prokázat, že se volba biskupů musí dít kanonicky, bez zasahování světské moci. Církevní majetek se v nich považoval za nedotknutelný a státní zákony, které se přiči církvi za neplatné. Dále pak podle dekretálií mohli být biskupové souzeni jen duchovním soudem a měli právo se odvolat k papeži. Viz ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 241–242.

nad krále a císaře, může je dokonce sesazovat, jeví-li se to nutným z nábožensko-mravních důvodů.“⁸⁸

Německý král Jindřich IV. zprvu na tyto novoty nereagoval, protože měl nesnáze v říši a papeži se podroboval. Vše se radikálně změnilo na římské postní synodě roku 1075, kde Řehoř ztříl zákaz laické investitury a pod hrozbou klatby vyhlásil, že králi upírá jakékoliv práva při obsazování biskupství. Na tento požadavek reagoval Jindřich velmi negativně, protože by to narušilo celkový životní chod německého království.⁸⁹

Otonský systém říšské církve byl začleněn do feudálního ústrojí říše se správními i vojenskými funkcemi. Král skrze biskupy a opaty ovládal velké části říše a opíral se o ně, když byl ve válečném stavu s německými knížaty, která se velmi neochotně podřizovala ústřední císařské moci. V Německu to byl vždy převážně panovník, kdo rozhodoval o obsazování biskupských stolců a biskupové mu na oplátku byli zavázáni vazalskou věrností.⁹⁰

Řehoř nyní žádal, aby všichni mocní biskupové v říši byli jeho vazaly a ne císařovi. Nelze se Jindřichovi divit, že se postavil tvrdě na odpor; kdyby se uskutečnilo to, co papež požadoval, už by nebyl pánem Svaté říše římské, ale byl by jím papež. Roku 1076 na synodě ve Wormsu se události daly velmi dynamicky do pohybu a došlo k dramatickým scénám. Jindřich poštlval proti papeži říšské biskupy, kteří byli již popuzeni převratnými papežovými požadavky. Poté se svými věrnými biskupy prohlásil papeže za sesazeného; Řehoř na to reagoval exkomunikací Jindřicha a jeho věrných biskupů, dokonce zprostil jeho poddané přísahy věrnosti.⁹¹

Papežova klatba postavila německého krále mimo křesťanské společenství. Pro tehdejší středověký svět to byla veliká rána a obě strany s napětím očekávaly, co se bude dále dít.

⁸⁸ FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 134–135; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 293.

⁸⁹ FRANZEN August. (cit. dílo 1992), s. 134–135; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 293.

⁹⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 110; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 294; FRANZEN August. (cit. dílo 1992), s. 135.

⁹¹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 110; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 294; FRANZEN August. (cit. dílo 1992), s. 135.

Král měl své stoupence, ale zároveň i hodně nepřátel, pro které bylo výhodné oslabení královské moci. Jeho spojenců z řad říšských knížat rychle ubývalo. Roku 1076 se sešla říšská knížata v Triburu a dala králi ultimátum: do roka si musí od papeže vyprosit zproštění klatby, jinak bude prohlášen za zbaveného trůnu. V tomto momentu opouští císaře i jeho věrní biskupové. Jindřichovi nezbývalo nic jiného než se v zimě 1076–77 vydat na kajčnickou cestu do *Canossy*⁹² v Toskánsku. Tato událost byla legendárně rozvedena a „cesta do Canossy“ se stala příslovečným označením okázalého pokoření. Jindřich si uvědomoval, že tato cesta je pro něj nezbytná, pokud chce budovat dál politickou kariéru. Jindřich v tomto případě jednal politicky prozíravě, potřeboval absoluci ke svým dalším politickým krokům, a nechtěl dávat svým nepřátelům v Německu záminky k dalším zákrokům v jeho neprospěch. Papež udělil Jindřichovi absoluci, avšak jeho sesazení z trůnu neodvolal. Jindřich cestu do Canossy přesto považoval za úspěch a na krátký čas byl opět pánem situace.⁹³

Ve velké míře Canossa znamenala pro německé království velikou ránu, ze které se už nikdy nevzpamatovalo. V jistém smyslu přešlo vedení Západu z krále na papeže. Německé šlechtě se Řehoř jevil silnější než Jindřich. Přestože se Jindřich zbavil klatby, německá knížata si již v březnu 1077 zvolila vzdorokrále Rudolfa Švábského. Následně pak tedy Jindřich musel tvrdě bojovat o královskou korunu, Německem se prohnala občanská válka, která zasadila velké rány jak šlechtě, tak i poddanému lidu.⁹⁴ Jindřichovi se podařilo v občanské válce zvítězit a udržet si moc. Pro nás jistě nebude nezajímavé, že velkou měrou na jeho vítězství se podílela vojska českého knížete Vratislava II^{95.96} O české

⁹² Hrad Canossa se nacházel na severním svahu Apenin. Patřil Matyldě toskánské, v které měl Řehoř VII. oddanou pomocnici.

⁹³ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 295; FRANZEN August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992, s. 135; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 114–115.

⁹⁴ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 295; FRANZEN August. (cit. dílo 1992), s. 135; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 114–115.

⁹⁵ Vratislav II. (1032/35 – 1092), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 08 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/474931/house-of-Premysl>>. Doba vlády v letech 1061–1092. V roce 1085 je mu Jindřichem IV. udělen královský titul.

pomoci Jindřichovi v boji o investituru hovoří P. Alberti: „Vratislav držel z důvodů politických a snad i soukromých při králi Jindřichovi. Toužil po koruně královské a doufal ji od Jindřicha dosíci. Posílal ochotně Jindřichovi na pomoc české bojovníky a pomáhal osobně. Bez pomoci české by nebyl Jindřich nad svými odpůrci v Německu zvítězil. Čeští vojáci proslavili se za těchto bojů zvláštní zuřivostí a surovostí. V touze po lupu a kořisti nečinili prý rozdíl mezi chlévem a kostelem, i v kostelích znásilňovali ženy nebo je odváděli do zajetí, pálili, loupili a plenili. Právě surovost českých vojáků podlamovala morální sílu protivníků Jindřichových.“⁹⁷

Po občanské válce nastane mezi Jindřichem a Řehořem dočasný smír. Nepřátelství se mezi těmito dvěma muži ovšem brzy rozjitří, když roku 1080 vyhlásí papež nařízení, že biskupové budou voleni lidem z duchovenstva, pod dohledem papeže. Jindřich se cítil opět vyšachován a postavil se na odpor, papež reaguje tím, že ho uvrhne podruhé do klatby. To už je pro Jindřicha příliš a rozhodne se zasáhnout proti papeži vojenskou silou, kde se mu opět dostává české pomoci⁹⁸. Roku 1084 dobývá Řím a dosazuje vzdoropapeže Klementa III.⁹⁹ a ten jej korunuje na císaře. Řehoř unikne na Andělský hrad a zůstane v obležení císařských vojsk, a v této zoufalé situaci posílá posla s prosbou o pomoc ke svému vazalovi Robertu Quiscardovi. Robert papeže vysvobodí, ale jeho vojsko zpustošilo Řím četnými požáry a k obyvatelstvu se chovalo s nevídanou brutalitou, že obyvatelé Říma pojali k Řehořovi silnou nenávist, z tohoto důvodu musel uprchnout před římským lidem, který v něm rozpoznal strůjce dlouholeté zhoubné války. Řehoř na sklonku svého života našel útočiště v Salermu na území Roberta Quiscarda, kde v drsném prostředí mezi normanskými vojáky roku 1085 umírá.¹⁰⁰ V celku by se dalo říci, že v tomto boji zvítězil Jindřich IV., ale ve smyslu duchovním zvítězil spíše Řehoř VII.

⁹⁶ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 60.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Vratislav pomohl Jindřichovi ve vojenských podnicích proti Římu - poskytl mu 4000 hřiven stříbra a poslal mu 300 těžkooděnců pod vedením svého syna Bořivoje. Viz. ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 61.

⁹⁹ Clement III. (1025–1100), in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 3, Chicago 1991, s. 371. Vzdoropapežem v letech 1080 – 1100.

¹⁰⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 115–117; srov. též ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct*

4.2 Postoj Anglie a Francie k boji o investituru za Řehoře VII.

4.2.1 Anglie

Řehořovy styky s anglickým králem Vilémem Dobyvatelem¹⁰¹ byly v celku dobré, ale občas docházelo mezi nimi k politickému napětí. Vilém podporoval pouze v některých věcech papežské reformní dekrety, ale jinak se papežským snahám zvláště nepoddával.¹⁰²

Zastával ten názor, že v oblasti světské moci by měla být uznávána pravomoc státu a v oblasti duchovní zase pravomoc církve. Například canterburský arcibiskup Lanfrank neprotestoval proti investituře udělované králem a nezavedl ani kněžský celibát.¹⁰³

Přestože Vilém s Řehořem spolupracoval velmi málo, snažil se s ním Řehoř udržovat dobré vztahy. Ke konci svého života, který trávil ve vyhnanství, prosil celé křesťanstvo o pomoc, ale Vilém Dobyvatel přikázal duchovním, aby zachovali vůči Řehořovi neutrální postoj, tak i stejně vůči vzdoropapeži Klementovi III. V období krátce následujícím byla pak Anglie zmítaná válkou a řešení otázky investitury se zde na čas odsunulo.¹⁰⁴

století církevních dějin. Praha: Kalich, 2008, s. 295; FRANZEN August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992, s. 135; ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 68.

¹⁰¹ William I. (1028 – 1087), in: *The New Encyclopædia Britannica*, Vol. 12, Chicago 1991, s. 666–667. V roce 1035 se stává vévodou Normandie a v roce 1066 (bitva u Hastingsu) se stává anglickým králem.

¹⁰² ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 65.

¹⁰³ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 295.

¹⁰⁴ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 66.

4.2.2 Francie

Řehořovo postavení ve Francii bylo velmi dobré. „Ve Francii našel Řehoř hned na počátku svého pontifikátu některé horlivé biskupy, kteří prováděli jeho reformní plány.“¹⁰⁵ Mezi francouzskými biskupy měl dva dobré přátele a to Huga de Die a Amata z Oleronu, kteří pak jakožto papežští legáti realizovali římské dekrety na půdě Francie. V září roku 1077 je na synodě v Atunu oficiálně vyhlášen zákaz laické investitury. Proti legátům se zdvihl odpor, ale ti se odporem nenechali zaskočit a hned sesadili z úřadu mocného remešského biskupa Manassesa, který byl usvědčen ze svatokupectví.¹⁰⁶

Na dalším koncilu, který se uskutečnil v Poitiers roku 1078, se podařilo legátu Hugovi prosadit zákon i přes velký odpor francouzského krále Filipa I., který zněl: „Biskup smí přijmout investituru jen od svého metropolity, kněz jen od svého biskupa.“¹⁰⁷ Na této synodě bylo také sesazeno mnoho prelátů dosazených a investovaných od krále.¹⁰⁸ Od této události k žádným ostrým sporům nedochází a Francie se stává příhodnou půdou pro přívržence clunyjského hnutí.¹⁰⁹

4.3 Hlavní události boje o investituru mezi Jindřichem IV. a Urbanem II.

Boj o investituru mezi těmito dvěma velkými muži neměl tak velké dynamičnosti a agresivity jako za Řehoře VII. Nový papež francouzského původu Urban II.¹¹⁰ si byl

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 65.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 295–296.

¹¹⁰ Urban II. (1035–1099), in: *The New Encyclopædia Britannica*, Vol. 12, Chicago 1991, s. 198; srov. též ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 75. Léta jeho pontifikátu jsou: 1088–1099. Byl to velmi vzdělaný a upřímně zbožný muž, který svým diplomatickým jednáním dovedl četné odpůrce odzbrojit a získat.

velmi dobře vědom toho, že vůči německému císaři¹¹¹ musí postupovat opatrně a prozíravě. Papež Řehoř VII. mu zanechal velmi nesnadné dědictví. Urban sám se považuje za Řehořova nástupce a chce ho následovat. V listě solnohradskému arcibiskupovi Gebhardovi píše: „Z celé duše toužím jíti jeho šlépějemi, odmítám, co on odmítal, zavrhuji, co on zavrhoval, miluji, co on miloval, a přidržuji se všech věcech k jeho myšlenkám a k jeho činům.“¹¹² Z těchto slov je nám zcela zřejmá Urbanova oddanost Řehořovu odkazu a též i ideám gregoriánské reformy.

Urban zahájil své působení s nevšední diplomatickou obratností a střízlivým smyslem pro to, čeho lze reálně dosáhnout a též se nebál praktického využívání financí jako nezbytného nástroje moci. Urban si nejprve musel získat spojence proti Jindřichovi a vzdoropapeži Klementovi; pomoc našel v Normanech a u Matyldy Toskánské. První léta svého pontifikátu žil Urban ustavičně mezi Normany.¹¹³ Urban o svém styku s nimi píše: „Jsme postaveni mezi dvě protivy, mezi bezbožné a rozkolníky. S rozkolníky se stýkati nesmíme, s oněmi však, třebaž jsou hříšní a zbojnící, se prozatím proto stýkáme, že posud církev vydržovali a slibují, že později budou věrnějšími.“¹¹⁴ Normané často slibovali papeži pomoc, ale mnohdy byli poutáni vlastními zájmy a zisky. Velkým a užitečným spojencem mu byla již výše zmíněná Matylda Toskánská, která mu vždy s velkou oddaností pomáhala a poskytovala mu účinnou pomoc a ochranu.¹¹⁵

Urban pomýšlel na oslabení Jindřichovy moci v samotném Německu. Napadl jej v celku chytrý plán oženit mladého Welfa V. se svou spolubojovnicí Matyldou Toskánskou. Bylo to velmi prozíravé jednání, neboť tímto sňatkem by byl mocný rod welfský odveden od Jindřicha IV. a Bavorsko by se tak spojilo s Toskánskem pod jedno

¹¹¹ Jindřich IV. je od roku 1084 císařem Svaté říše římské.

¹¹² ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 75.

¹¹³ Tamtéž, s. 77.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 119; ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 77.

vedení proti císaři. Uprostřed těchto událostí si Urban získal příznivce mezi svými francouzskými krajany, kde přibývalo stále více nadšenců pro gregoriánskou reformu.¹¹⁶

Kritická chvíle ovšem pro Urbana nastala, když císař roku 1090 vtrhl se svým vojskem do Itálie, s úmyslem zasadit rozhodující úder ve prospěch svého vzdoropapeže Klementa III. Jindřich uvedl Klementa do Říma a začal pustošit panství Matyldy Toskánské a dosazovat nové biskupy v územích, která obsadil. Císař svěřil správu těchto území svému nejstaršímu synovi Konrádovi, který je podle soudobých kronikářů líčen jako „mladý muž krásných vlastností“, podle P. Albertiho Jindřich učiní tento politický tah proto, aby si skrze svého ctnostného syna získal srdce italského lidu.¹¹⁷ Urban mezi tím musel samozřejmě opustit Řím a v bojových akcích se mohl spolehnout na Matyldu a též i na Normany, kteří mu zajistili bezpečné útočiště v jižní Itálii.¹¹⁸

Velmi brzy se ukáže, že Jindřich nezměřil dobře své vojenské síly. Značně zásadní byl pro něj vojenský neúspěch utrpěný roku 1092 pod hradem Canossou tak osudným v Jindřichově životě. Právě od této události se začalo štěstí od Jindřicha odvracet. Konrád byl údajně tak zhnusen politikou svého otce, že roku 1093 přestupuje na stranu otcových nepřátel, to jest na stranu Matyldy Toskánské a Urbana II.¹¹⁹

Císař nadále pobývajícím v Itálii, byl v dokonalém obklíčení. Z jihu byl obklíčen vojsky vlastního syna Konráda a na severu mu rod Welfů znemožňoval návrat do Německa. Jindřich byl nucen, bránit se velmi silnému nepřátelskému tlaku, a byl tak na dlouhou dobu vyřachován z politického dění.¹²⁰ Po určitém čase dosáhlo Jindřichovo zoufalství z beznadějně situace takového stupně, že se pokusil o sebevraždu. Tímto činem si velmi pokazil svou reputaci u svých spojenců, neboť sebevražda ze zbabělosti nebo z omrzelosti

¹¹⁶ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 119; ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 77.

¹¹⁷ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 78.

¹¹⁸ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 120; BADALOVÁ, Helena. Pokus o rozbor vztahů mezi německým císařstvím a římským papežstvím v době tzv. sporu o investituru (1056–1122). MU, Brno 1991, s. 83. (diplomová práce).

¹¹⁹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 120; BADALOVÁ, Helena. (cit. dílo 1991), s. 83.

¹²⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 120; BADALOVÁ, Helena. (cit. dílo 1991), s. 83; srov. též ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 78.

budila ve středověku velký rozruch a byla vždy považována za cosi neslýchaného a hrozného.¹²¹

Císařovu tíseň ještě zvýšila jeho manželka Adléta,¹²² která utekla z veronského vězení, kam ji císař zavřel. Tato událost dodala papežské straně velké odvahy. Právě Adléta později využil Urban ve svůj prospěch na koncilu v Piazenze, a nechá ji mluvit o intimních záležitostech, které se týkají jejího manželství s Jindřichem. V této době se Urbanovo postavení začíná velmi zlepšovat na poli evropské politiky. V listopadu roku 1093 proniká Urban se svou vojenskou pomocí do Říma a donutí vzdoropapeže Klementa stáhnout se do Ravenny. V roce 1094 se konečně usídí v Lateráně, kam po 9 let neměl jako zákonitý papež přístup.¹²³

4.4 Postoj Anglie a Francie k boji o investituru za Urbana II.

4.4.1 Anglie

Ač byl Urban II. vskutku pružný a diplomatický politik, přesto v Anglii dosáhl malého úspěchu ve prospěch gregoriánské reformy. Krátce před Urbanovým zvolením zemřel roku 1087 Vilém Dobývatel a došlo k rozpoutání války, ve které byl jeho druhorozený syn Vilém II., zvaný Ryšavý ve válečném stavu s jeho prvorozeným synem Robertem Normanským. Vilém si udržel vládu nad ostrovem a Robert pobýval v Normandii, i když si činil nárok i na Anglické království.¹²⁴

Vilém Ryšavý neměl takovou politickou obratnost v církevních otázkách jako jeho otec, který byl stoupencem Říma, ale dovedl si zachovat rozhodující vliv na vysoké duchovenstvo a dbal na to, aby si papež k sobě pevně nepřipnul ostrovní i normanský klérus. Vilém II. byl hrubé povahy a cynicky přezíral vše duchovní, viděl v církevní instituci jen pohodlný zdroj moci a příjmů.¹²⁵

¹²¹ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 78.

¹²² Vlastním jménem *Praxeda* - pocházela z rodu Rurikovců.

¹²³ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 78–79; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 120.

¹²⁴ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 122.

¹²⁵ Tamtéž.

Od roku 1093 nastoupil na arcibiskupský stolec canterburský Anselm, rodák z Aosty. Tento vzdělanec se stal nástupcem svého krajana Lanfranka, který byl státnicky mnohem ohebnější. Anselm byl stoupencem reformy a byl dobrým přítelem papeže Urbana II., s nímž udržoval živé kontakty. Mezi tímto vzdělaným mužem a hrubým králem Vilémem II. došlo přirozeně k neshodám, jež posléze vyústily v to, že Vilém poslal Anselma na dlouhá léta do vyhnanství. Nějaký čas se zdálo, že konflikt mezi kurií a anglickým králem přeroste do prudkého boje, jaký trval mezi papežem a císařem. Ale Urban II. se obával, aby Vilém II. nepřeběhl na stranu vzdoropapeže Klementa III., proto tyto srážky úmyslně mírnil a posouval je do pozadí, zejména také proto, že závěr jeho života byl opět zcela naplněn novým vzplanutím boje o laickou investituru mezi ním a Jindřichem IV.¹²⁶

4.4.2 Francie

Otázka laické investitury ve Francii nebyla stále ještě rozhodně vyřešena. Urban zde díky své diplomatickosti položil dobré základy k vyjednávání. Ve Francii byla podobná situace jako v Německu, i zde se držitelé státní moci nemohli smířit s převratnými novotami nových reforem, neboť tento převrat znamenal ohrožení struktury státního a veřejného života jako celku. Proto duchapřítomný diplomat Urban projevil porozumění pro řešení méně revolučního rázu. Na základě návrhu učeného biskupa *Iva ze Chartres* nechá Urban skombinovat nové reformní zásady s dosavadním zřízením veřejného práva.¹²⁷ Urbanův přítel *Ivo ze Chartres* se snažil: „(...) nalézt schůdné východisko ze slepé uličky sporu o investituru především v jemnějším rozlišení duchovní funkce biskupů i opatů od jejich činnosti a postavení jako držitelů světských panství a jiných zdrojů veřejné moci.“¹²⁸ Ivo rozliší takzvanou „*dvojitou investituru*“.

Biskup Ivo neváhal k tomuto účelu využít ryze laické formy lenního práva a poslušensství. Tomuto muži a jeho spolupracovníkům se podařilo, dospět ke kompromisu mezi římskou kurií a francouzským králem a též i se šlechtou, která držela velká území. Laická moc se tak vzdala zásahů do duchovní oblasti církevních hodnostářů. Právě tento

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž, s. 121.

¹²⁸ Tamtéž.

vyřešený vztah položil „lávku přes propast“ a papežské kurii dal možnost nalézat oporu v „přátelské“ Francii.¹²⁹

¹²⁹ Tamtéž, s. 121–122.

5. SVOLÁNÍ VÝPRAVY

Předně si musíme uvědomit, že hlavními iniciátory svolání první výpravy byli byzantský císař Alexios I. a papež Urban II. Mezi těmito muži je od roku 1089 čirá a vřelá korespondence. Urban II. měl zájem na tom, aby se zlepšily vztahy mezi Východem a Západem a staví se k Alexiovým prosbám, které se týkají vojenské pomoci, velmi kladně. Naproti tomu Alexios za očekávanou pomoc přislíbí, že by bylo možné odstranit náboženské schisma, které vzniklo roku 1054. Dalo by se bez nadsázky říci, že mezi těmito muži vznikne prostřednictvím korespondence vřelé přátelství.

Když Alexios žádal o vojenskou pomoc, nešlo mu ani tak o vznešenou myšlenku pomoci východním křesťanům, ale především nutně potřeboval vojenskou výpomoc, aby obnovil akceschopnost říše a vydobyl pro ni zpět ztracená území Anatolie, která byla vždy hlavním verbířským krajem. Alexios měl tedy v úmyslu postupně najímat západní dobrovolníky, z kterých by vytvořil žoldnéřské vojsko, které by bylo pod jeho velením.

Naproti tomu Urban II. si uvědomuje, že pokud by došlo k vyhlášení a realizaci výpravy, přineslo by to západní Evropě a římské církvi jediné pozitiva. Uvědomoval si, že kdyby větší část feudálních vojsk odešla na Východ za účelem osvobození Svatého hrobu, znamenalo by to zmenšení bojového napětí, v němž se neustále západní Evropa zmítala. A rovněž by stoupla vážnost církve a papežství, které utrpělo velkou újmu v bojích o investituru s Jindřichem IV. Papež by se stal duchovním vůdcem výpravy, a tím by se dostal do čela evropského Západu.

S postupem doby se nám zde může naskytnout zajímavá otázka: Měl Urban v úmyslu poslat Alexiovi *žoldnéřskou pomoc*, nebo již počítal s tím, že na Východ pošle suverénní západní armádu? Na tuto otázku nenajdeme v žádných pramenech uspokojivou odpověď. Jisté je to, že papež měl v úmyslu poslat vojenskou pomoc východním křesťanům a rovněž měl zájem, jak už jsem výše uvedl, rozředit bojové napětí v západní Evropě.

5.1 Papež Řehoř VII. a jeho plán křesťanského tažení na Východ

Chtěl bych připomenout, že idea křesťanského tažení na Východ se zrodila již v hlavě Řehoře VII. Tomuto muži se zalíbila myšlenka znovudobytí Svaté země a Jeruzaléma a rovněž měl v úmyslu pomoci ohroženým křesťanům na Východě. Řehoř v roce 1074 zahajuje přípravy vojenského tažení na Východ a vyzývá západní panovníky, kteří se považovali za „vazaly sv. Petra“ o vyslání vojenských oddílů. Jeho výzva se setkává s velkým ohlasem zejména ve Francii.¹³⁰

Velmi zajímavé je, že se Řehoř hodlal zúčastnit výpravy osobně a chtěl, aby byla pod jeho velením. V době své nepřítomnosti měl úmyslu přenechat správu a ochranu církve svému někdejšímu rivalovi Jindřichovi IV., s kterým se dočasně usmířil po jeho pouti do Cannosy. Řehořova snaha o výpravu nakonec ztroskotá, především kvůli novému vyostření vztahů mezi ním a císařem v rámci sporů o laickou investituru, od níž nechtěl císař upustit. Jednalo se o skutečnou výzvu k ozbrojené výpravě, jejímž cílem bylo bránit východní křesťany a dobýt zpět Svatou zem z područí pohanů.¹³¹

5.2 Alexios I. a jeho prosba o vojenskou pomoc

Po dobytí Jeruzaléma seldžuckými Turky, hrozí Byzantské říši nebezpečí od nomádských Pěčeněhů, kteří se dočasně spojili se Seldžuky. Alexia také děsí představa, že agrese a dobytí italských Normanů vůči Byzanci bude dlouhodobého charakteru. Tato špatná situace ho nutí hledat pomoc v západní Evropě. Roku 1089 císař posílá prosebný dopis Robertu Flanderskému, v němž ho žádá o vojenskou pomoc ve formě námezdného vojska.¹³²

¹³⁰ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 256; srov. též MAXWELL, Stuart, P. G. *Papežové. Život a vláda od sv. Petra k Janu Pavlu II.* Praha: Svoboda, 1998, s. 88.

¹³¹ BAGIN, Anton. *Církevné dejiny. Stredovek.* Trnava: Církevné nakladateľstvo, 1981, s. 88; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 138; LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. (cit. dílo 2002), s. 256; RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 91–92.

¹³² RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 104; srov. též LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 253.

Téhož roku Alexios I. zahajuje jednávání s papežem Urbanem II. – oba dva měli zájem na tom, aby se překonalo církevní schisma a vytvořila se církevní unie mezi Západem a Východem. O rok později, roku 1090, žádá císař Urbana o vojenskou pomoc v podobě žoldnéřského vojska. Tato prosba se opakuje znova roku 1095 – právě v tomto roce vyšle císař své vyslance na koncil do Piazenzy, kde seznámí církevní a světské západní hodnostáře o turecké invazi, která nebezpečně ohrožuje křesťanstvo na východě.¹³³

5.3 Urban II. a jeho podíl na vzniku první křížové výpravy

Události pro vznik první křížové výpravy se dávají prvně výrazněji do pohybu 1. března 1095 na koncilu v Piacenze, kde byzantští vyslanci žádají o vojenskou pomoc. Předně je nutno zdůraznit, že tento koncil není pro vznik výpravy zcela rozhodující.

Na koncilu v Piacenze byl Urban II. srdečně přivítán a na koncil samotný se dostavilo na 4000 duchovních všech stupňů a na 30 000 osob světských – tento početní stav účastníků výmluvně vypovídá o tom, že se římský papež opět stává pánem situace.¹³⁴

Na koncilu byl předně podporován boj proti Jindřichovi IV., a dále zde bylo zavrženo obchodování s církevními úřady a ženitba duchovních. Dále se zde řešil cizoložný vtaž francouzského krále Filipa I., který zapudil svou právoplatnou manželku Bertu Holandskou a žil v mileneckém svazku s již vdanou ženou Bertradou z Montfortu. Byzantští poslové se zde stali svědky vystoupení Jindřichovy manželky Adléty, která přešla na Urbanovu stranu. Adléta zde odhalila celému světu ostudné a skandální detaily z intimního soužití s Jindřichem a nutno dodat, že na většinu přítomných její proslov velice zapůsobil a Jindřichovi sebral poslední zbytek cti a dobré pověsti. Římská církev zde Jindřicha totálně znemožnila na poli evropského politického mínění a mravní reputace vůbec.¹³⁵

Po vyřešení těchto hlavních sporů je dán prostor k promluvě byzantským vyslancům. Dle instrukcí byzantského císaře poslové zdůrazňují ve své řeči těžký život křesťanů pod tureckým terorem a žádají západní křesťany, o vstoupení do služeb Byzance, která miní svým souvěrcům v Malé Asii přispět na pomoc. V Piacenze se Řekům žádných skutečných

¹³³ LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 253.

¹³⁴ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 82.

¹³⁵ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 104; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 13; ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 82.

záruk od papeže nedostalo, ale myšlenka výboje na Východ v něm i v jiných účastnících synody zůstala.¹³⁶

Urban byl však velmi rozvážný muž a věděl, že vše má svůj správný čas, dále si také uvědomoval, že nemůže vyhlásit výpravu na italské či německé půdě, kde měl malou autoritu. Šlechta v Německu a Itálii byla příliš zaujata bojem o investituru a její postoj k papeži byl povětšinou krajně záporný. Uvědomuje si, že musí vše dobře zvážit, vytvořit si zázemí a navazovat politicky mocné kontakty.¹³⁷

Po synodě v Piacenze pořádá Urban synodu v Cremoně, kde přijímá přísahu věrnosti od Jindřichova syna Konráda. Antony Bridge se domnívá, že byzantští poslové promluvili i na této synodě.¹³⁸ Z Cremony pak Urban zamíří do Francie, kam dorazí v pozdním létě. Podle Stevena Runcimana právě zde se v Urbanově mysli začíná rodit plán svaté války. 11. srpna dorazí do města Le Puy, odkud posílá dopisy biskupům Francie a okolních zemí, v nichž je žádá, aby se s ním v listopadu roku 1095 setkali v Clermontu. Poté směřuje na jih do Provence, kde navštíví města Avignon, Saint-Gilles a Lyon. Začátkem října Provence opouští a zamíří do Burgundska, kde předně navštíví město Cluny.¹³⁹

V první řadě zde navštívil clunýjské opatství, jehož mniši byli hlavními papežskými ideology a diplomaty – právě v nich později najde zkušené pomocníky, co se týče příprav k první výpravě. Clunýjští mniši byli o situaci na Blízkém východě jako zkušení organizátoři poutí velice dobře informováni.¹⁴⁰ Z Cluny odchází do Souvigny, aby vykonal pout' ke hrobu svatého Majola, kde se též setká s clermontským biskupem, aby spolu projednali přípravu chystaného koncilu v Clermontu.¹⁴¹

¹³⁶ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 139; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 12–13.

¹³⁷ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 139.

¹³⁸ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha, Academia, 1995, s. 28.

¹³⁹ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 105–106.

¹⁴⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 139; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 13.

¹⁴¹ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 106.

Dne 18. listopadu 1095 zahajuje Urban II. koncil v Clermontu, který je pro vznik výpravy rozhodující. Tato synoda byla také výjimečná množstvím účastníků. „Účast na synodě byla obrovská. Dostavilo se tam podle některých kronik 14 arcibiskupů a 250 biskupů a na 400 opatů. Lidu přišlo ze všech stavů na tisíce.“¹⁴²

Koncil samotný byl jedním z řady Urbanových ofenzivních činů, směřujících k upevnění postavení církve ve Francii, a tím i proti císaři Jindřichovi IV. Byla zde opakována nařízení Řehoře VII. a klerikům byl vydán zákaz skládání přísahy věrnosti laikům. Jedním z důležitých bodů jednání bylo uvalení klatby na francouzského krále Filipa I. pro zapuzení manželky Berty Holandské, místo níž si chtěl vzít již vdanou ženu Bertradu z Montfortu.¹⁴³ Před vyhlášením svaté války proti pohanům měl Urban v úmyslu zklidnit bojovné poměry v Evropě, proto dalším bodem synody bylo prohlášení Božího míru (Treuga Dei).¹⁴⁴

Po splnění těchto záležitostí, které Urban považoval za nutné, ujme se oficiálního vyhlášení výpravy. Ještě před skončením koncilu nechá Urban rozhlásit, že chce vystoupit s důležitým sdělením ke všemu lidu a že tak hodlá učinit na veřejném shromáždění v úterý 27. listopadu. Dav lidu, který se toho dne shromáždil, aby si vyslechl projev papeže, byl tak obrovský, že jej nestačila pojmout katedrála, ve které se koncil konal. Z tohoto důvodu se shromáždění přesunulo k narychlo postaveným tribunám na volném prostranství, které se nacházelo na východ samotného města.¹⁴⁵ Papež zaujal své místo na pódiu a používaje svého řečnického talentu, pronesl řeč, kterou měl skvěle připravenou, a jeho posluchači mu bez dechu naslouchali. Jeho řeč byla adresována přítomnému francouzskému lidu, o kterém mluví jako o národě Bohem milovaném a vybraném pro jeho vznešené skutky, též se odvolává na slávu a moc Karla Velikého. Urban se rozhovoří o útisku a utrpení křesťanů

¹⁴² ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 83.

¹⁴³ DUBY, Georges. *Rytíř, žena a kněz: manželství ve Francii v době feudalismu*. Praha: Garamond, 2003, s. 5.

¹⁴⁴ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 107; srov. též ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 83.

¹⁴⁵ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha, Academia, 1995, s. 28.

na východě a o znesvěcení Jeruzaléma a svatých míst. O Turcích hovoří jako o ďáblových pohuncích, kteří si nezaslouží nic jiného než smrt. Říká o nich:

„(...) Turci, rasa úplně cizí Bohu, vtrhla na křesťanské území a zpusťovala tuto zemi ohněm a mečem, ostatní krutě mučili. Úplně srovnali se zemí několik Božích chrámů a obrátili jiné kostely ke svým zvyklostem a ke svým kultům. Beze studu zbořili oltáře a znesvětili je. Krev z křesťanů rozmazávají nad oltářem nebo ji vkládají do křtitelnice. Radují se z toho, když druhé zabíjejí; rozřezávají jim břicha, vybírají jim vnitřnosti a přivazují je ke kůlu. Potom za bičování ženou své oběti ke kůlům; když jsou jejich vnitřnosti vyňaty, házejí mrtvoly na zem. Jiné pak přivazují opět ke kůlům a střílejí na ně šípy. Zmocňují se dalších, natahují jejich krky a snaží se poznat, zda mohou nebo nemohou uříznout jejich hlavy jednou ranou obnaženého meče. A co bych měl říct o znásilňování žen? O této záležitosti snad se hůře mluví, než se zachovává ticho.“¹⁴⁶

Jeho slova dopadla na úrodnou půdu myšlení a citění posluchačů. Urban věděl, na kterou strunu má uhodit, dále hovoří:

„Vytáhněte a vzpomeňte na velké činy svých předků, na sílu a velikost Karla Velikého, jeho syna Ludvíka a jiných králů, kteří vyvrátili pohanská království a zavedli svatou církev na jejich území. Vy byste měli být zvláště vyburcováni skutečností, že Svatý hrob našeho Pána Spasitele je v rukou těchto nevěřících, kteří hanebně týrají a svatokrádežně poskvřňují místa svojí necudností. Potomci neporažených předků! Vzpomeňte na odvahu svých předků a nezneuctěte je!“¹⁴⁷

To co následovalo, bylo naprosto ohromující. Posluchači byli plni nadšení a volali: „Deus le vult“ – „Bůh tomu chce“; když Urban domluvil, strhla se nadšená vřava lidí hlásících se výpravu. Na místě se přihlásil i Adhemar de Monteile,¹⁴⁸ biskup z Le Puy který se následně stane duchovním otcem výpravy a papežským zástupcem na první

¹⁴⁶ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha: SPN, 1982, s. 25–26.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 26.

¹⁴⁸ Adhémar of Monteil, in: *The New Encyclopædia Britannica*, Vol. 1, Chicago 1991, s. 97. Od roku 1077 biskupem v Le Puy. V letech 1086 – 1087 vykonal pout' na východ. V roce 1095 jej papež Urban II. jmenuje svým zástupcem pro první křížovou výpravu. Bez nadsázky se dá říci, že tento muž byl „duchovním otcem výpravy“. Díky svému charismatu dokázal vždy tlumit spory mezi předními vůdci výpravy a rovněž byl morální oporou všem křižákům.

kruciátě. Krátce po Adhemarovi přistupují k papeži vyslanci hraběte z Toulouse, Raimonda ze Saint-Gilles, aby mu ohlásili, že hrabě hodlá přijmout kříž. Raimond z Toulouse byl jedním z nejmocnějších pánů jižní Francie a též byl Urbanovým přítelem. Všeobecně se soudí, že vystoupení těchto obou důležitých postav krátce po Urbanově proslovu, nebylo způsobeno bezprostředním nadšením, nýbrž bylo předem připravenou dramatickou scénou. Krátce před zahájením koncilu pobýval papež řadu dní u biskupa Adhemara a také kontakty s Raimondem jsou dobře známy. Režie celého papežova vystoupení poslala na scénu tyto dva významné muže, aby dali příklad ostatním.¹⁴⁹

5.4 Realizace a příprava výpravy

Aby výprava byla účinná a samostatná, museli se v ní zaangažovat dostatečně movití a mocní feudálové. Proto po clermontském koncilu vyráží Urban II. na další cesty po Francii, aby roznítil nadšení pro výpravu. Tyto cesty trvají téměř celý rok. Na Vánoce roku 1095 uspořádá synodu Limoges, v Poitiers a březnu 1096 v Tours, kde opakuje vyhlášení výpravy a opět se setkává s velkým ohlasem. Za zmínku stojí uvést, že na synodě v Tours se setkává s francouzským králem Filipem, přijímá královo pokání a slib, že svou právoplatnou manželku přijme zpět. Urban ani Filip nenechají své spory přejít v otevřený boj o platnost reformních nařízení, jako tomu bylo v případě sporů s německým císařem Jindřichem IV. Právě naopak v době Urbanova působení ve Francii jsou vytvořeny základy budoucího historického spojení.¹⁵⁰

V průběhu cestování po Francii vede Urban čilou korespondenci s velkým počtem církevních i světských hodnostářů uznávajících jeho pontifikát. Pro výpravu se mu podařilo získat nejmocnější a nejvýznamnější šlechtice Francie. Se svými rádci zavedl několik praktických pravidel, která usnadňovala šlechtě přípravu na výpravu. Předně byla vyřešena správa a ochrana majetku „svatých bojovníků“. Bylo stanoveno, že každý biskup bude ve své diecézi dohlížet na majetek dobrovolníků v době jejich nepřítomnosti.¹⁵¹

¹⁴⁹ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. *Křižáci ve Svaté zemi*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 7–11.

¹⁵⁰ LEXIKON des Mittelalters VII. Stadt (Byzantinisches Reich) bis Werl. Lexma Verlag, München: 1997, s. 1281.

¹⁵¹ DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 23–24.

Příbuzní a majetek křížáků byly tedy prohlášeny na tři léta nedotknutelnými. Byly též zahájeny modlitební přípravy; duchovním bylo uloženo, aby se každou sobotu modlili mariánské hodinky a vyprošovali u Panny Marie ochranu pro křížovou výpravu.¹⁵²

¹⁵² ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 84.

6. HLAVNÍ VŮDCI PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY

Musíme si uvědomit, že právě znalost vůdců první křížové výpravy nám umožní do ní nahlédnout v širších souvislostech. Bude pro nás jistě přínosné, když se dovíme z jakého „těsta“ byli tito muži. Dále nám to poskytne možnost poznat ducha a atmosféru výpravy. Každá postava se na výpravě nějakým způsobem projevila a zanechala trvalou stopu v její dějinnosti.

V této kapitole u každého vůdce uvedu základní životopisná data, dále se zmíním o jeho životě před výpravou a uvedu též jeho přínos pro výpravu, který se bude týkat počtu vojenské hotovosti a významných činů na výpravě.

6.1 Bohemund z Tarentu

Bohemund z Tarentu je velmi zajímavá postava, která si zaslouží naši zvýšenou pozornost. Tento muž by se dal charakterizovat těmito slovy: intrikán, ctižádostivý člověk, schopný voják, stratég a velmi jemný a přesvědčivý diplomat s politickou prozíravostí.¹⁵³

Bohemund byl prvorozeným synem již výše uvedeného Roberta Quiscarda a jeho první ženy Albegardy z Buonalbergu. Bohemund dostal při křtu jméno Marek, ale toto jméno mu dlouhý čas nezůstalo. Jako dítě rostl velmi rychle a šťastný otec mu v žertu začal říkat Bohemund podle obra Buamunda¹⁵⁴ a jak nás ujišťuje kronikář Orderic Vitalis,¹⁵⁵ toto jméno mu už zůstalo a celý život nenosil jiné.¹⁵⁶

¹⁵³ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 157.

¹⁵⁴ O jehož činech vyprávěli při jedné hostině potulní žongléři, na Roberta tento příběh zřejmě opravdu „zapůsobil“. Viz KOVAŘÍK, Jiří. *Meč a kříž*. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 60.

¹⁵⁵ Orderic Vitalis (1075 – 1142), in: *The New Encyclopædia Britannica*, Vol. 8, Chicago 1991, s. 987. Historik a kronikář anglosaského původu. Orderic se zabývá anglo-normanskými dějinami v období XI. a XII. století.

¹⁵⁶ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 60.

Čas Bohemundova narození je velmi sporný a datuje se mezi roky 1052 a 1058.¹⁵⁷ Bohemundovi kolovala v žilách krev divokých a po dobrodružství prahnoucích normanských válečníků, jejichž původ sahal k Vikingům. Z jeho nejstarších předků zná historie jistého Tankreda de Hauteville,¹⁵⁸ jenž pocházel z Normandie.¹⁵⁹

Bylo by dobré si uvědomit, že Bohemundovi se dostalo praktické vojenské výchovy, která byla pro normanské prostředí tak příznačná. Bohemund již od mládí trávil život na válečných taženích svého otce. Šlo převážně o tažení proti Byzantské říši, ve kterých nabyl výtečných bojových zkušeností, které později využil na křížovém tažení. Za pozornost stojí, pozastavit se nad Bohemundovým zevnějškem; po fyzické stránce musel být tento muž jistě nádherné stvoření, Anna Komnena je jeho vzhledem přímo okouzlena. Ve svých pamětech o něm píše:

„Na byzantské půdě jsme nikdy neviděli muže jako je tento, ať již to byl barbar nebo Řek. Poněvadž pohled na něho vyvolával obdiv a jeho pověst vyvolávala hrůzu. Máme-li říci více o vzhledu tohoto barbara, měl tak vysokou postavu, že převyšoval i ty nejvyšší bezmála o loket, a byl velmi štíhlý, bez břicha, se širokými rameny, dobře vyvinutou hrudí a silnými pažemi. Vcelku nebyl hubený ani tlustý, nýbrž odpovídal takřkajíc Polyktétovým mírám; měl silné ruce a stál pevně na nohou, se silnou šíjí a širokými rameny...měl velmi bílou kůži, ale na jeho tváři se mísila bílá barva s růžovou. Jeho vlasy byly světle plavé a nepadaly mu až na ramena jako jiným barbarům; tento muž netrpěl choutkou nosit dlouhé vlasy až na ramena, nýbrž je měl přistřižené kolem uší. Byla jeho brada rezavá nebo měla jinou barvu? To bych nemohla říci, protože mu ji přejela břitva a zanechala na tvářích mramorově hladký povrch; přesto se mě zdál být nejspíše ryšavý. Jeho modré oči vyjadřovaly zároveň odvahu a důstojnost. Jeho nos a chřípí zlehka nadechovaly vzduch; prsa byla přiměřená chřípí a chřípí rozložené hrudí.“¹⁶⁰ Toliko ke

¹⁵⁷ In: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 2, Chicago 1991, s. 327–328; srov. též KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 60.

¹⁵⁸ Tancred de Hauteville, in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 8, Chicago 1991, s. 766. Léta života tohoto muže nejsou přesně známa. Přibližně kolem roku 1050 se jeho synové úspěšně usazují v jižních italských regionech.

¹⁵⁹ In: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 8, Chicago 1991, s. 766.

¹⁶⁰ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha: SPN 1982, s. 46.

vzhledu Bohemunda. To, že Bohemund zanechal v paměti princezny Anny trvalou stopu, nelze přisuzovat pouze jeho zevnějšku, ale pozornost Anny (ale i byzantského dvora) je vůči tomuto muži zcela přirozená, neboť ještě před krátkým časem patřil mezi úhlavní nepřátele Byzance.

Bohemundův život jistým způsobem připomíná dobrodružnou severskou ságu. V roce 1085 Bohemund zanechal agresivní vojenské politiky vůči Byzanci, protože mu zemřel otec a vrátil se do rodné Itálie. Když dorazil do své domoviny, stalo se přesně to, čeho se obával. Jeho macecha Sigelgaita¹⁶¹ ho připravila o většinu dědictví po svém otci, na které měl jako prvorozený syn plné právo. Sigelgaita měla vše dobře připravené a většinu toho co měl Bohemund zdědit, spadlo do klína jejímu synovi Robertovi, který se také nazýval „Borsa“.¹⁶²

Rozezlený Bohemund vztyčil proti svému příbuzenstvu válečný praporec a ten třímal v ruce plné čtyři roky, než roku 1089 zasáhl do tohoto sporu Bohemundův strýc Roger I. hrabě sicilský, který zařídil smír a dohodu mezi znepráteným příbuzenstvem. To co z dohody vzešlo, připadalo Bohemundově ctižádosti jako stupidní a nutno podotknout že oprávněně. Jeho nevlastní bratr Borsa zůstal nadále vévodou¹⁶³ Apulie a ponechal si hlavní díl dědictví a Bohemundovi samotnému, zůstalo pouze to, co si během konfliktu s příbuzenstvem vydobyl^{164 165}.

Jak je známo Bohemund byl velmi panovačné a ctižádostivé povahy a tyto majetkové poměry mu připadaly chabé a neutěšené, toužil získat mnohem více. Je velmi pravděpodobné, že právě z těchto důvodů se připojil ke křížové výpravě. Bohemundův odchod na Východ byl chladným promyšleným gestem, v kterém bylo přamálo

¹⁶¹ Sigelgaita (1031–1090) – původem lombardská princezna, byla druhou ženou Roberta Quiscarda. Viz KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 61.

¹⁶² RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 112; srov. KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 61.

¹⁶³ Právě tento titul měl po právu zdědit Bohemund.

¹⁶⁴ Jednalo se o tyto Bohemundovy územní zisky: Tarento, Otranto, Oria, Gallipoli a hrabství Conversano. In: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 2, Chicago 1991, s. 327–328.

¹⁶⁵ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 61–62.

náboženského zanícení. Podle Stevena Runcimana můžeme nepředstíraný zápal pro víru a pro svatou válku věřit všem vůdcům výpravy kromě Bohemunda.¹⁶⁶ Anna Komnena je si téměř jistá, že Bohemund neměl ani špetku náboženské zanícenosti. Anna píše: „Protože byl bezzemek, odešel pod záminkou pouti k Svatému hrobu ze své vlasti, ve skutečnosti si však chtěl přivlastnit nějaké knížectví, a kdyby se mu to podařilo, chtěl se podle rad svého otce zmocnit dokonce i římské říše¹⁶⁷“.¹⁶⁸

Bohemund si od výpravy sliboval bohatství, slávu a vznešený titul, o který jej jeho nevlastní matka a bratr připravili.¹⁶⁹ Na výpravě se Bohemundovi dostalo všeho, po čem toužil. Dostalo se mu slávy a uznání pro své vojenské schopnosti, ale nejdůležitější pro Bohemunda bylo to, že roku 1098¹⁷⁰ získal titul prince¹⁷¹ Antiochie – stal se hlavou pomazanou a obecně uznávaným suverénním vládcem.

Jeho vláda v tomto panství byla vcelku úspěšná. Charles Haskins o Bohemundově vládě píše: „Prokázal normanský talent získat v novém státě na svou stranu různé národy – Řeky, Syřany a Armény.“¹⁷² Po nějakou dobu se zdálo, že se Bohemundovi podaří vytvořit na Východě normanské království. „Nakonec se však ukázalo, že Byzantské císařství a Turci jsou příliš silní. Ztratil drahocenné měsíce v muslimském vězení, a když pak o několik let později ve Francii a v Itálii vytvořil nové vojsko, pustil se do bláznivé pozemní výpravy

¹⁶⁶ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 113.

¹⁶⁷ Annina zmínka o zmocnění římské říše (Byzantské říše) není přehnaná, všeobecně se předpokládá, že Robert Quiscard se chtěl skutečně zmocnit většiny území Byzantské říše a sám Bohemund měl v úmyslu pokračovat v otcových šlépějích.

¹⁶⁸ KOMNENA, Anna. *Paměti byzantské princezny*. Praha: Odeon, 1996. s. 310.

¹⁶⁹ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 62.

¹⁷⁰ In: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 2, Chicago 1991, s. 327–328.

¹⁷¹ Bohemund byl držitelem tohoto titulu v letech: 1098–1101, 1103–04. In: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 2, Chicago 1991, s. 327–328.

¹⁷² HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 215.

proti Konstantinopoli, která skončila katastrofou.¹⁷³ Po těchto dynamických a dobrodružných událostech se Bohemund na Východ již nikdy nevrátil.¹⁷⁴

O posledních letech života tohoto výjimečného muže se ví velmi málo. Jisté je, že poslední léta svého života strávil mezi svými nejbližšími. Bohemund zemřel roku 1111¹⁷⁵ přibližně v 60¹⁷⁶ letech, a zanechal po sobě jediného žijícího potomka Bohemunda II¹⁷⁷.¹⁷⁸

A na závěr se pozastavím nad celkovým Bohemundovým přínosem pro výpravu. Bohemund přispěl výpravě vojenskou silou, která čítala 500 rytířů a 3500 pěších bojovníků.¹⁷⁹ Jeho kontingent byl početně nejslabší, ale po vojenské stránce byl nejzdatnější. Bohemundova armáda byla výborně organizovaná, dobře vybavená a disciplinovaná¹⁸⁰. Bohemund jako vůdce své vojenské skupiny měl absolutní respekt a důvěru svých mužů.¹⁸¹ Jak už jsem výše uvedl Bohemund byl rozený voják a stratég a svým vojenským uměním několikrát zachránil křížáckou armádu před úplným zdecimováním, například v bitvě u Dorylea, nebo v bitvě před Antiochií.

¹⁷³ HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 215; srov. též LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 255.

¹⁷⁴ HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 215.

¹⁷⁵ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 108. Anna Komnena datuje Bohemundovu smrt na rok 1109, tato datace je chybná. Viz KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 108.

¹⁷⁶ Uvážíme-li, že Bohemund většinu svého života prožil na vojenských taženích, je věk 60 let velmi pozoruhodný.

¹⁷⁷ Tento syn vzešel z manželství, které Bohemund uzavřel s francouzskou princeznou *Konstance*, s kterou se oženil roku 1106, traduje se, že jejich manželství bylo šťastné. Viz KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 108.

¹⁷⁸ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 108.; srov. též DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 79.

¹⁷⁹ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 63.

¹⁸⁰ Právě ona zmiňovaná disciplinovanost se ve většině feudálních vojsk XI. století vyskytovala velice poskrovnu, v tomto ohledu byli Normané výjimkou.

¹⁸¹ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 157.

6.2 Gottfried z Bouillonu

O Gottfriedovi můžeme bez nadsázky prohlásit, že byl jednou z nejslavnějších osobností první křížové výpravy.¹⁸² Podle dobových kronikářů to byl muž skvělých vlastností. Kronika Guillama z Tyru o něm hovoří:

„Byl to celý muž, šlechetný, zbožný a bohabojný, přímý, postrach nepřátel, přísný a rozhodný ve slovu. Pohrdal světskou slávou, což bylo v oněch časech a zejména v řemeslu válečnickém výjimečné. Byl horlivý v modlitbách a slitovných skutcích, proslulý štědrostí, velice laskavý, přívětivý a soucitný, činem příkladný všem a milý Bohu. Byl postavy vysoké, ne však přehnaně, a silný, že mu nebylo rovno. Měl mocné paže, vlasy a vous světle hnědý. Podle všeobecného mínění zacházel se zbraní a v boji byl tak zmužilý, že neměl sobě rovna.“¹⁸³

Gottfried se narodil roku 1060¹⁸⁴ jako prostřední syn hraběte Eustacha II.¹⁸⁵ a jeho druhé manželky Idy z Bologne, která pocházela ze slavného rodu Karla Velikého.¹⁸⁶

Když bylo Gottfriedovi 16 let, měl po svém strýci z matčiny strany Gottfriedovi Hrbatém zdědit Dolnolotrinské vévodství,¹⁸⁷ ale byl zde jeden háček, neboť kšaft (závět')

¹⁸² HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 21.

¹⁸³ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 114.

¹⁸⁴ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 145.

¹⁸⁵ Eustace II. (1015/20? – 1087), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 05 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/615557/United-Kingdom>>. Eustach byl spojencem Viléma Dobyvatele a bojoval s ním v bitvě u Hastingsu (1066).

¹⁸⁶ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965) s. 145; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 21; KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 145.

¹⁸⁷ Dolnolotrinské vévodství bylo velmi rozsáhlé území mezi řekami Rýn, Meusa (Máza) a Escaut (Šelda). Dále do tohoto vévodství spadalo Brabantsko, Henegavsko, Limburk, Namur, Lucembursko a velká část Flander. Dále se v tomto rozsáhlém územním celku nacházelo biskupství Cambrai, Lutych, Trevír a Kolín nad Rýnem. In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 09 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/348240/Lorraine>>; srov. též KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 111.

Gottfrieda Hrbatého musel potvrdit a vévodství jako léno udělit král Svaté říše římské Jindřich IV. Ale německý král mu ponechal pouze jen markýzát Anverns na severu země, dále pak hrabství Verdun a panství Buillon v Ardenách.¹⁸⁸ I přes tyto nepříznivé okolnosti Gottfried Jindřichovi věrně sloužil v německých a italských kampaních, které se týkaly boje o investituru. Roku 1089¹⁸⁹ obdržel od císaře za své věrné služby Dolnolotrinské vévodství zpět, ale pouze jako císařský úřad, a ne jako dědičné léno. Tato situace jistě Gottfrieda nepovzbudila, ale přesto se nevzpíral a dál věrně sloužil králi Svaté říše římské.¹⁹⁰

Dále je třeba připomenout, že Gottfried byl vazalem francouzského krále Filipa I. tak i Římského císaře Jindřicha IV. Tuto skutečnost má na svědomí rozlehlost Dolnolotrinského vévodství, jež se nacházelo na území tehdejší Francie, tak i Německa.¹⁹¹

Možná si položíme zajímavou otázku, zda se Gottfried cítil býti více Francouzem či Němcem, na tuto otázku nám dává odpověď Josef Šusta: „(...) hlavní jeho državy alodní¹⁹² jako Sedan a Bouillon, ležely v románské oblasti jazykové, k níž Gottfried rodinnou výchovou náležel.“¹⁹³

Gottfried byl bytostně zbožný muž a sympatizoval s clunyjským hnutím, které mělo v Lotrinsku pevné zázemí a všeobecnou podporu.¹⁹⁴ Bylo by dobré uvědomit si, že i přes Gottfriedovu věrnost císaři, byl Gottfried zastáncem gregoriánské reformy. Věřil

¹⁸⁸ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 111; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 21.

¹⁸⁹ In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 04 Apr. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/236832/Godfrey-of-Bouillon>>.

¹⁹⁰ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 145; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 21; KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 111, 114.

¹⁹¹ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 111; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 145–146.

¹⁹² alod, alodium, alodní – je staré označení pro úplné vlastnictví nemovitostí a statků. Viz zpřístupněno na: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Allodium>– [cit. 2011–07-13]

¹⁹³ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 146.

¹⁹⁴ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 146; srov. též KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 111.

v posvátnost církve a papežství, a ctil římského papeže, a přesto tím že poskytoval vojenskou pomoc Jindřichovi, podporoval opačnou stranu. Je zde velká pravděpodobnost, že se Gottfried cítil vnitřně „rozpolcený“, a tím se dostal do konfliktu se svým svědomím.¹⁹⁵

Navíc jeho správa Lotrinska nebyla příliš efektivní. Zdá se, že se vyskytly z Jindřichovy strany jisté narážky na Gottfriedovu malou „produktivnost“. Gottfried se cítil ve svém postavení velice nejistě, a moc dobře si uvědomoval, že ho císař může kdykoli propustit z jeho úřadu, kromě toho se u Gottfrieda stále častěji objevoval subjektivní pocit viny, že se podílí na Jindřichově církevní politice, se kterou on sám ze své nejvnitřnější podstaty nesouhlasil.¹⁹⁶

Steven Runciman se domnívá, že právě z těchto nejistých existenčních důvodů a vnitřních rozporů se sebou samým se Gottfried vydal na výpravu. Odchodem na Východ vyřešil nejisté majetkové poměry a zároveň se vyvázal z povinností vůči císaři, které zatěžovaly jeho zbožnou mysl a svědomí. Ale rovněž Gottfriedovo zanícení pro výpravu provázela vnitřní opravdovost, která odpovídala jeho silné zbožnosti.¹⁹⁷

Ted' bych se chtěl vrátit k osobnosti samotného Gottfrieda. Mnohdy je tento muž líčen v idylické podobě – bez jediného šrámu na jeho pověsti. O Gottfriedovi s jistotou můžeme konstatovat, že to byl na svou dobu ojedinělý případ feudálního pána, jehož víra se projevovala i „prakticky“ – to jest křesťanskými skutky.

Když Gottfried rozprodal vše, co měl a odešel na výpravu, byla tato skutečnost pro jeho poddané velkým otřesem, kronika svatohubertska označuje jeho odchod téměř za zradu. V očích lidu se provinil vůči posvátnému poslání feudálního pána – to jest pečovat o své poddané. Poddaní si uvědomovali, že feudálních pánů podobných kvalit je velmi málo a že s největší pravděpodobností už nikdy takového mít nebudou.¹⁹⁸

Ale jako každý jiný člověk měl i Gottfried své chyby. Je velmi dobře známo, že Gottfried velice pečlivě a zodpovědně sháněl finanční hotovost pro výpravu, jelikož chtěl

¹⁹⁵ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 146.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 114–115.

dobře vyzbrojit svou armádu a jako vzorný křesťan měl v úmyslu vyhnout se drancování a potraviny pro vojsko, chtěl poctivě kupovat. Aby tato svá zbožná předsevzetí mohl uskutečnit, potřeboval nadstandardní finanční hotovost. A tím se dostáváme k rubu Gottfriedově osobnosti. Tento šrám na jeho dobré pověsti se týkal toho, že větší část těchto finančních prostředků získal od Židů žijících v jeho vévodství takovým způsobem, který velmi připomínal vydírání – nutno zdůraznit, že se tak dělo civilizovaně a bez hrubého násilí.¹⁹⁹

Je velmi pravděpodobné, že v očích tehdejší doby tento skutek mohl být stěží vnímán jako morální přestupek. Židé měli v Evropě XI. století velmi špatné společenské postavení. Křesťanská Evropa vnímala Židy jako velké zlo, byli to přeci Židé, kdo ukřižoval Spasitele a navíc bylo velmi negativně posuzováno jejich lichvaření.²⁰⁰

Jak už jsem výše uvedl, Gottfried velmi „důsledně“ nashromáždil velkou finanční hotovost, která mu umožnila vybavit armádu značné velikosti. Jeho vojenský kontingent čítal 1000 rytířů a 7000 pěšáků.²⁰¹

Gottfried přispěl výpravě tím, že byl dobrým příkladem a mravním povzbuzením pro ostatní rytíře, kteří často nedokázali krotit své nekřesťanské sklony a návyky. A pro obyčejné vojáky a poutníky představoval morální vzpruhu a povzbuzení v již tak jejich těžkém životě. I v největších těžkostech výpravy čísel z Gottfrieda jakýsi stoický klid, který pramenil z bytostné oddanosti Bohu a Boží vůli. Gottfriedův příklad připomínal účastníkům výpravy jejich pravé poslání jakožto „Kristových bojovníků“.

Po dobytí Jeruzaléma byl Gottfried zvolen za vládce nově vzniklého Jeruzalémského království, díky své zbožnosti a skromnosti nepřijal titul jeruzalémského krále, ale přijal titul „*ochránce božího hrobu*“, neboli „*advocatus sancti sepulchri*“.

Gottfried na sklonku svého života věrně plnil své každodenní vládní úkoly ochránce Božího hrobu. V srpnu roku 1099 dosáhl skvělého vítězství v bitvě u Askalonu a o několik měsíců později umírá 18. července roku 1100.²⁰² „Zbožný a čestný muž, Gottfried nebyl

¹⁹⁹ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 41.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 35.

²⁰¹ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 115.

²⁰² ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 146; srov. též BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 88.

rozený vládce silné ctižádostivosti, jako jeho bratr Balduin, ale byla to krásná rytířská postava, kterou středověká legenda právem zařadila do svého Pantheonu hned vedle Karla Velikého a krále Artuše.²⁰³

Dále je třeba zmínit se o tom, že se výpravy zúčastnil jeho mladší bratr Balduin z Bologne. Byl úplným opakem svého bratra. Zatímco Gottfried byl ve styku s lidmi dobrosrdečný a vlídný, Balduin byl chladný, povýšený a pyšný, ale rovněž byl i schopný a cílevědomí.²⁰⁴ „Jako nejmladší byl určen k službě církvi a také studoval na kněze. Kariéra duchovního ho však nelákala a po krátkém čase ji opustil. Měl příliš rád požitky tohoto světa. Balduina silně přitahovaly tělesné rozkoše (...).“²⁰⁵ Z těchto slov je nám jasné, že Balduin byl v každém ohledu jiný než jeho zbožný starší bratr Gottfried. Jakmile křížácké vojsko překonalo nebezpečné soutěsky Antitauru, bez ohledu na ostatní, se od výpravy odtrhl a zmocnil se města Edessy a přilehlého kraje. Po smrti Gottfrieda se ambiciózní Balduin nechá, na Boží hod vánoční roku 1100²⁰⁶ korunovat jeruzalémským králem. Balduin se stal skutečným a velmi schopným tvůrcem jeruzalémského státu.²⁰⁷

²⁰³ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 146.

²⁰⁴ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 41.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 88.

²⁰⁷ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 146; srov. též BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 88.

6.3 Hugo I. z Vermandois

Hugo z Vermandois se narodil roku 1053²⁰⁸ a byl mladším synem francouzského krále Jindřicha I. a Anny Kyjevské.²⁰⁹ Hugo se vyznačoval spíše pěkným zevnějškem a výmluvností než pevným charakterem, též mu scházely i ryze praktické schopnosti.²¹⁰ Ze všech vůdců výpravy, měl Hugo nejurozenější původ, ale v jistém smyslu urozenost bylo to jediné, co Hugo vlastnil.²¹¹ „Vermandois bylo malé léno, které držel jenom z právního nároku své manželky (...).²¹²

Když se první zprávy o vyhlášení křížové výpravy donesly do Paříže, začal král Filip I. s bratrem Hugem živě diskutovat nad možností účasti na výpravě. Francouzský král Filip I. se výpravy nemohl účastnit, protože jej koncil v Clermontu pro cizoložství exkomunikoval.²¹³ Sám Hugo se ke křížové výpravě přidal pouze z prestižních důvodů, jako válečník se nevyznamenal a jeho družina byla malá.²¹⁴

Pro Huga končí křížová výprava u města Antiochie, v okamžiku, když se mezi Raimondem z Toulouse a Bohemundem z Tarentu rozhořel spor o to, komu bude dobyté město patřit. Hugo využil příležitosti a velmi ochotně přijal roli posla, jenž měl informovat o nastalé situaci Alexia I. jehož zastihl v Konstantinopoli. Po splnění tohoto úkolu se Hugo z Vermandois vydává na cestu domů, do rodné Francie.²¹⁵

²⁰⁸ Zpřístupněno na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Hugo_I._z_Vermandois– [cit. 2011–08-30]

²⁰⁹ Zpřístupněno na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Hugo_I._z_Vermandois– [cit. 2011–08-30]; srov. též BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 39

²¹⁰ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 39.

²¹¹ DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 28.

²¹² Tamtéž.

²¹³ In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 05 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/456003/Philip-I>>.

²¹⁴ DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 30.

²¹⁵ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 48.

6.4 Raimond IV. z Toulouse

Raimond se narodil mezi léty 1041–1042.²¹⁶ Byl synem hraběte Ponse z Toulouse a jeho třetí manželky Almodis z La Marche. Raimond jako hrabě z Toulouse a markýz z Provence byl vazalem jak francouzského krále Filipa I. tak i římsko-německého císaře Jindřicha IV.²¹⁷

Raimondovy državy byly nejbohatšími a nejproduktivnějšími kraji ve Francii. Jeho třetí manželka Elvíra Aragonská pocházela ze španělské královské rodiny a nejspíše díky této skutečnosti se Raimond několikrát zúčastnil vojenských tažení proti španělským muslimům.²¹⁸

Raimond byl jediným vůdcem výpravy, s kterým papež Urban II. osobně diskutoval o „projektu“ první křížové výpravy.²¹⁹ Raimond sám přijmul kříž na clermontském koncilu v listopadu roku 1095, a nutno zdůraznit, že tak učinil jako první. Raimond prodal velkou část svých držav a vypravil vojenský kontingent, který byl ze všech největší.²²⁰ Když Raimond vyrážel na výpravu, bylo mu přibližně 60 let a doprovázela jej jeho manželka Elvíra.

Samotnou Raimondovu osobnost je obtížné posoudit. Například jeho činy na výpravě se mohou jevit jako marné, tvrdohlavé a poněkud zpátečnické. Ale jinak v každém ohledu to byl čestný, zbožný a zdvořilý muž a poněkud civilizovanější než ostatní vůdci výpravy. Na

²¹⁶ In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 05 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/492513/Raimond-IV>>.

²¹⁷ DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 28.

²¹⁸ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 159.

²¹⁹ Právě z tohoto důvodu se Raimond domníval, že má právo být hlavním vůdcem výpravy, ale Urban II. toto postavení nepřiznal žádnému z vůdců výpravy. Papež se prozíravě dověděl, že bude lepší, když bude výprava pod duchovním vedením a proto stanovil svého zástupce pro výpravu biskupa Adhemara z Puy. Viz RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 159.

²²⁰ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 160.

byzantského císaře Alexia I. a jeho dceru Annu velmi pozitivně zapůsobil.²²¹ Princezna Anna ve svých pamětech o Raimondovi píše:

„Císař si velmi oblíbil Isangela²²². Vážil si jeho bystrosti, přímosti jeho myšlení i bezúhonnosti jeho života. Poznal jeho pravdomluvnost a věděl, že Isangeles si cení pravdy nade všecko. Nad ostatními Latiny vynikal jako slunce mezi hvězdami. Proto císař Isangela ještě nějaký čas pozdržel u sebe. (...) Často k sobě Isangela zval a ještě podrobněji jej poučoval o všem, co by se Latinům mohlo cestou přihodit. Odhalil mu také svá podezření o záměrech Franků. Často o tom s Isangelem mluvil a odhalil mu své nitro.“²²³

Z těchto slov je patrné, že Raimond na byzantský dvůr velmi dobře zapůsobil a že sám Alexios jej považoval za svého rovnocenného partnera a přítele, před kterým si nemusí držet odstup.

Raimund sám přispěl výpravě největší vojenskou silou, která čítala 1200 rytířů a 8500 pěších bojovníků.²²⁴ Tento muž první křížové výpravě přispěl rovněž svými vůdcovskými schopnostmi. Když křížácké vojsko vyráželo z Antiochie k Jeruzalému, byl už po smrti oficiální vůdce výpravy Adhemar z Puy a Raimond převzal jeho vůdcovskou roli a nutno zmínit se, že úspěšně. V postavení vůdce se Raimond naprosto osvědčil a šťastně dovedl křížáky před Jeruzalém a rovněž řídil vojenské operace, které se týkaly jeho dobytí. Tento velmi významný vůdce první křížové výpravy zahynul 28. února roku 1105²²⁵ na následky vážných popálenin, které utrpěl při obléhání Tripolisu.²²⁶

²²¹ Tamtéž.

²²² Rozuměj Raimonda.

²²³ KOMNENA, Anna. (cit. dílo 1996), s. 310–311.

²²⁴ KONSTAM, Angus. *Historical Atlas of the Crusades*. Londýn: Mercury Books, 2004, s. 133.

²²⁵ In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 05 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/492513/Raymond-IV>>.

²²⁶ DUGGAN, Alfred. (cit. dílo 1973), s. 77.

6.5 Robert Normanský

Robert Normanský byl nejstarším synem Viléma Dobyvatele a jeho ženy Matyldy Flanderské.²²⁷ Podle dobových kronikářů byl tento muž malého vzrůstu a právě díky této skutečnosti se mu dostalo přívěsky „krátkoúdy“, či „krátké kalhoty“.²²⁸

Robert byl již roku 1066 uznán jako budoucí vlastník normanského vévodství, ale jeho otec Vilém Dobyvatel sám držel vévodství pevně v rukou a odmítal je synovi předat.²²⁹ Robertovi došla trpělivost a vyhlásil svému otci válku, v té byl podporován francouzským králem Filipem I., který se cítil ohrožen Vilémovou dobytčností a rozpínavostí ve Francii.²³⁰

Když roku 1087 zemřel Vilém Dobyvatel následkem velmi bolestivého zranění, které utrpěl na vojenském tažení u Mantes, získal Robert konečně Normandii, ale pro svou neschopnost a vyhrčené vztahy se svým již zesnulým otcem nebyl stanoven jeho následníkem na anglickém trůnu.²³¹ Robertovi se samozřejmě tato situace nezamlouvala a některým mocným šlechticům na anglické půdě také ne. Bylo by záhodno připomenout, že tato nespokojenost se týkala zejména normanské šlechty, anglosaská šlechta v této době byla silně potlačena a neměla v těchto záležitostech „silné slovo“, přece jen byli Normané v této době „čerstvými“ podmaniteli Anglie. Vzpouza anglické šlechty netrvala však dlouho, protože ji Robert díky své politické neschopnosti dostatečně nepodpořil.²³² Od této chvíle byl Robert v neustálé válce se svým bratrem Vilémem Rufusem, který neustále napadal jeho normanské vévodství.²³³ Roku 1091 se Vilém vylodil na normanské půdě a

²²⁷ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²²⁸ EHLERS, Joachim; MÜLLER, Heribert; SCHNEIDMÜLLER, Bernd, a kol. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888–1498)*. Praha: Argo, 2003, s. 114.

²²⁹ MORGAN, Kenneth O. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 105.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ BROOKE, Christopher. (cit. dílo 2006), s. 299.

²³² Zpřístupněno na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Robert_II._Normansk%C3%BD– [cit. 2011–08-10]

²³³ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

porazil Robertovo vojsko, a jeho samotného přinutil, aby podstoupil nemalou část svého území.²³⁴ Oboustranné napětí mezi bratry polevilo až roku 1096, kdy papež Urban II. začal vyzývat evropské křesťanstvo k osvobození Božího hrobu z rukou nevěřících.²³⁵ Ostatně to že napětí mezi bratry ustalo, má na svědomí papež Urban II., který zprostředkoval mezi dlouholetými nepřáteli usmíření.²³⁶

Chvilku se pozastavím nad samotnou Robertovou osobností a jeho charakterem, jak jej líčí dostupná literatura.

Samotný Robert je popisován jako laskavý, nevýrazný muž, který se choval rytířsky, též byl šarmantní, lehkomyslný a neschopný odepřít milost.²³⁷ Když čtenář dohledá tyto informace, položí si nejspíše otázku: Byl vůbec tento muž synem Viléma Dobyvatele? Skutečnost byla taková, že Robert byl synem slavného otce, ale ke své škodě nezdědil po něm ty vlastnosti, které by jako úspěšný vladař potřeboval.

Na Urbanovu výzvu ke křížové výpravě odpověděl Robert s ryzím nadšením, a když v říjnu roku 1096 vyrazil na výpravu, bylo mu přibližně 40 let. Robert se na výpravu vydal společně se svým švagrem Štěpánem z Blois a rovněž ho doprovázel jeho bratranec Robert Flanderský.²³⁸

Aby Robert mohl shromáždit účinný vojenský kontingent, potřeboval velké množství financí, které neměl a právě z tohoto důvodu musel dát do zástavy Normandii svému bratrovi Vilémovi za 10 tisíc marek.²³⁹ Robertova výprava byla v jistém smyslu výjimečně mezinárodní, Fulcher ze Chartres píše: „V měsíci říjnu vydal se na cestu Robert hrabě

²³⁴ In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 05 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/505415/Robert-II>>.

²³⁵ MORGAN, Kenneth O. (cit. dílo 1999), s. 107.

²³⁶ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 165.

²³⁷ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 165; srov. též BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²³⁸ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 165; srov. též BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²³⁹ MORGAN, Kenneth O. (cit. dílo 1999), s. 107.

Normanský, syn Viléma krále anglického, maje s sebou vojsko veliké z Normanův a Anglův a Bretoňcův (...).“²⁴⁰

Nepodařilo se mi dohledat přibližný početní stav Robertova vojska, ale hrubý odhad včetně poutníků-civilistů činí přibližně 10 000²⁴¹ lidí.²⁴² Dá se předpokládat, že vojenská hotovost Robertova vojska, nemusela dosáhnout ani poloviny tohoto počtu. Je velice pravděpodobné, že více než polovinu tohoto množství, tvořili pacholci, ženy, poutníci a různý civilní živel.

Když Robert dosáhl Svatého hrobu a splnil závazky křížáka, vydal se na cestu domů. Cestou zpět přes normanské državy v Itálii se stihl oženit s movitou a urozenou ženou normanského původu Sibylou z Conversana.²⁴³ Když se Robert vrátil do své domoviny, jistě netušil, že má před sebou pouhých sedm let svobodného života.

Jeho bratr a dlouholetý nepřítel Vilém Rufus zemřel roku 1100 při nehodě na lovu a anglické koruny se zmocnil nejmladší z bratrů Jindřich I. Mezi Robertem a jeho nejmladším bratrem Jindřichem I. došlo k dohodě, že si Jindřich ponechá Anglii a Robertovi jako odškodné bude vyplácet každoroční důchod dvou tisíc liber.²⁴⁴ Přes tyto zdánlivě vyrovnané poměry vládla mezi bratry otevřená nevraživost, která vyvrcholila roku 1106 bitvou u Tichebray, kde se bojovalo o anglické království a normanské vévodství; Robert byl v této bitvě na hlavu poražen.²⁴⁵

²⁴⁰ CHATRESSKÝ, Fulcher. Fulchera Chartresského Historie Jerusálémská čili děje rytířstva křesťanského na výpravě do země svaté od léta Páně MXCV do MCXXVII a kralování obou Balduinů v Jerusálémě. Praha: Družstvo přátel studia, 1920, s. 18.

²⁴¹ Tento stejný početní stav se dle Antony Bridge týkal i Roberta II. Flanderského, tak i Štěpána z Blois. Viz též BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²⁴² BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²⁴³ MORGAN, Kenneth O. (cit. dílo 1999), s. 109;

srov. též HASKINS, Charles Homer. (cit. dílo 2008), s. 214.

²⁴⁴ MORGAN, Kenneth O. (cit. dílo 1999), s. 109

²⁴⁵ DUBY, Georges. *Neděle u Bouvines 27. července 1214*. Praha: Argo, 1996, s. 132.

Po bitvě u Tichebray nastaly pro Roberta zlé časy a bez nadsázky můžeme prohlásit, že od této události byl zbytek jeho života nešťastný a depresivní. Jindřich Roberta zajal a uvěznil jej na 20 let na hradě Devizes. Poté byl nešťastný Robert převezen do Cardiffu, kde se pokusil o útěk přes blízké bažiny, dle pověstí jej po tomto útěku nechal Jindřich oslepit.²⁴⁶

Robert byl vězněn svým bratrem až do své smrti a ve vězeních strávil celých 28 let.²⁴⁷ Zemřel jako osmdesátiletý stařec a byl pochován v kostele sv. Petra v Gloucesteru, kde je dodnes jeho náhrobek.²⁴⁸

6.6 Robert II. Flanderský

Robert II. Flanderský byl jedním z výjimečných vůdců první výpravy, byl to velmi vyrovnaný a klidný muž a již svými současníky byl oslavován jako vzor křesťanského rytíře pro svou poctivost, zbožnost a opravdovost.²⁴⁹

Robert Flanderský se narodil roku 1065²⁵⁰ jako nejstarší syn flanderského hraběte Roberta I. a Gertrudy Saské.²⁵¹ Jeho otec Robert I. flanderský, byl velmi zbožný a čestný muž, který se roku 1086²⁵² vydal na pouť do Svaté země. Nechci zde odvádět pozornost od Roberta II., ale je tu jedna důležitá a zajímavá skutečnost, o které je třeba se zmínit. Když se jeho otec Robert I. vracel ze Svaté země zpět domů, setkal se s byzantským císařem

²⁴⁶ GREEN, Judith A. *Henry I: King of England and Duke of Normandy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 111.

²⁴⁷ MORGAN, Kenneth O. (cit. dílo 1999), s. 111.

²⁴⁸ Zpřístupněno na: <http://www.gettyimages.com/detail/51241787/Hulton-Archive> – [cit. 2011–08-10]

²⁴⁹ BROOKE, Christopher. (cit. dílo 2006), s. 312.

²⁵⁰ Robert II., in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 08 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/505411/Robert-II>>.

²⁵¹ Robert I., in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 09 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/505381/Robert-I>>.

²⁵² RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 166.

Alexiem I. a navázal s ním velmi vřelý a přátelský vztah a slíbil mu rovněž poskytnutí vojenské pomoci, tento přátelský vztah mezi těmito dvěma muži trval až do Robertovy smrti. O tomto zajímavém faktu se zmiňuje rovněž byzantská princezna Anna Komnena, která ve svých pamětech píše:

„Tehdy se v Berrhoi setkal s císařem hrabě flanderský, který se tudy vracel z Jeruzaléma, a složil mu přísahu, kterou obvykle Latinové skládají. Zavázal se, že mu po návratu domů pošle pět set rytířů. Císař mu prokázal náležitou poctu a propustil jej v plné spokojenosti domů.“²⁵³

Zde bych rád poukázal na to, že ohledně této okolnosti se vyskytují jisté nejasnosti. Steven Runciman a Antony Bridge se domnívají, že kromě pozdějšího poskytnutí vojenské pomoci, Robert I. sám nějakou chvíli u císaře setrval ve službě a pomáhal mu v jeho vojenské politice.²⁵⁴ Dle mého názoru bychom se měli striktně držet výpovědi Anny Komneny, která by měla být v této nejasnosti klíčová.

V době otcovy nepřítomnosti byl Robert II. pověřen správou Flanderského hrabství a dařilo se mu jej úspěšně spravovat a hájit.²⁵⁵ Kolem roku 1090 se Robert oženil s Klementinou Burgundskou, která byla dcerou hraběte Viléma Burgundského a sestrou pozdějšího papeže Kalixa II. Traduje se, že jejich manželství²⁵⁶ bylo šťastné a naplněné.²⁵⁷ Roku 1093²⁵⁸ umírá jeho otec Robert I., po kterém dědí titul flanderského hraběte.²⁵⁹

²⁵³ KOMNENA, Anna. (cit. dílo 1996), s. 213.

²⁵⁴ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 166; BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²⁵⁵ BALDWIN, Marshall W., a kol. *A History of the Crusades. Vol. 1, The first hundred years*. Madison : University of Wisconsin Press, 1969, s. 228.

²⁵⁶ V tomto svazku se Robertovi II. Flanderskému narodily přibližně čtyři děti a pouze nejstarší syn Balduin se dožil dospělosti. Viz zpřístupněno na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Robert_II._Flandersk%C3%BD– [cit. 2011–08-13]

²⁵⁷ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 166.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30.

Robert po otcově smrti měl v úmyslu pokračovat v duchu otcovy tradice a chtěl císaři Alexiovi I. vojensky vypomáhat v jeho nesnadné situaci.²⁶⁰

Podobně jako i někteří jiní vůdci výpravy byl Robert vazalem francouzského krále Filipa I. tak i německého císaře Jindřicha IV.²⁶¹ Robert na výzvu papeže Urbana II. odpoví pozitivně hned krátce po koncilu v Clermontu. Kladná reakce na papežovu výzvu byla jednak dána jeho upřímnou zbožností a kvalitou jeho charakteru, ale taktéž chtěl pokračovat v duchu otcovy tradice, kterou jsem již výše zmínil.²⁶² Robertovo vojsko, které se vydalo na východ, bylo malé velikosti,²⁶³ ale zato bylo skvěle vycvičené a vybavené. V jeho armádě se též nacházelo vojsko z Brabantu, které vedl hrabě Balduin z Gentu.²⁶⁴

Když Robert odjížděl na Východ, svěřil správu svého hrabství své manželce Klementině, které naprosto důvěřoval, a nutno dodat že Klementina správu Flanderského hrabství znamenitě zvládla.²⁶⁵

Když se Robert navrátil z křížového tažení zpět domů, angažoval se v bojích mezi francouzským králem Filipem I. a anglickým králem Jindřichem I., sám Robert hájil zájmy francouzského krále. Během těchto bojů Robert roku 1111 padl při tažení proti anglickému spojenci Theobaldu z Blois.²⁶⁶

²⁶⁰ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 166; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30; BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²⁶¹ CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004, s. 81.

²⁶² RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 166; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30; BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²⁶³ Naproti tomu A. Bridge se ve své knize *Křížové výpravy* zmiňuje, že jeho výprava čítala 10 000 lidí. (Ale vojenská hotovost jak už jsem výše uvedl, nemusela dosahovat ani poloviny tohoto počtu.) Viz BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 46.

²⁶⁴ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 166; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30.

²⁶⁵ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 166.

²⁶⁶ BROOKE, Christopher. (cit. dílo 2006), s. 312.

6.7 Štěpán z Blois

Štěpán se narodil přibližně roku 1045 hraběti Theobaldovi III. z Blois a Garsindě z Maine.²⁶⁷ Kolem roku 1080²⁶⁸ se oženil s dcerou Viléma Dobyvatele Adélou.²⁶⁹

Štěpán byl vlastníkem hrabství Blois, které bylo v XI. století jedním z nejvýznamnějších údelů severní Francie. Hrabství Blois bylo vklíněno mezi Normandii a rodové državy Kapetovců nad Seinou a Loirou, dále Štěpánovi náleželo velmi bohaté a slavné hrabství Champagne.²⁷⁰

Díky těmto držávám, které byly velmi produktivní, byl Štěpán jedním z nejbohatších mužů ve Francii.²⁷¹ Štěpán nějak výrazně neoplýval nadšením pro křížovou výpravu a nehodlal se jí účastnit. Chtěl žít poklidný život ve svých državách, které oplývaly bohatstvím. „Dobové veřejné mínění se shodovalo v tom, že odejel-li nakonec přece na křížovou výpravu, bude hlavní příčinou jeho žena Adéla, dcera Viléma Dobyvatele, která měla bojovného ducha Normanů a toužila učinit ze svého muže slavného válečníka.“²⁷²

Štěpán se nátlaku své manželky podřídí a vyráží na výpravu. Bylo by dobré připomenout, že pro Štěpána vzhledem k jeho bohatství nebylo vůbec obtížné vypravit vojsko značné velikosti.²⁷³

²⁶⁷ Zpřístupněno na: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1n_II._z_Blois– [cit. 2011–08-22]

²⁶⁸ In: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 1, Chicago 1991, s. 93.

²⁶⁹ Adela (1062? – 1137), in: The New Encyclopædia Britannica, Vol. 1, Chicago 1991, s. 93. Byla to velmi rázná žena, Štěpán jí byl plně podřízen. V roce 1097 naváže blízký vztah s Anselmem z Canterbury, který se stává jejím učitelem. V boji o investituru stála na Anselmově straně a snažila se obměkčit svého bratra anglického krále Jindřicha I.

²⁷⁰ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30.

²⁷¹ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 165.

²⁷² HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30.

²⁷³ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 165; srov. též HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30.

Štěpán se do dějin první křížové výpravy nezapsal válečným uměním ani osobní statečností, nýbrž zanechal nám po sobě dopisy, které posílal své manželce Adéle – díky těmto dopisům nám zanechal velmi dobré svědectví o výpravě. V dopisech velmi reálně a bezprostředně líčí zážitky z výpravy.²⁷⁴ Velmi důležitý je fakt, že Štěpánovo vojsko doprovázel kněz Fulcher ze Chartres, který se stal jedním z nejvýznamnějších kronikářů výpravy.²⁷⁵

Štěpán je především znám svým předčasným příjezdem do Evropy, pro který sklídil mnoho posměchu a opovržení. Během obléhání Antiochie Štěpán onemocněl a odjel do Alexandretty. Když se uzdravil, přispěchal křížákům zpět na pomoc. Ale když: „(...) došel však jen na výšiny nad řekou Orontes. Odtud spatřil město obležené záplavou Kerbogových Turků a usoudil, že je ztracené. Bez velkého rozmyšlení zavelel čelem vzad a vyrazil směrem na Konstantinopol.“²⁷⁶

O Štěpánově odjezdu se rovněž zmiňuje Fulcher ze Chartres, který píše: „Tehdy Štěpán hrabě z Blois odešel od obléhání a po moři vrátil se do Francie; čehož všickni jsme želeli, poněvadž to byl muž nejurozenější a ve zbrani mocný. Po jeho odchodu na druhý den město Antiochie bylo Frankům vydáno. Kdyby býval byl vytrval, býval by se z toho s ostatními velmi radoval.“²⁷⁷

V jistém smyslu tento čin se stal pro Štěpánovu pověst osudný. Od této chvíle na něj všichni vůdci výpravy vzpomínali s opovržením a vyčítali mu jeho zbabělost. Když se Štěpán navrátil do Francie, sklídil od své ženy silné pohrdání za svůj předčasný odjezd z křížového tažení. Nešťastný Štěpán neměl doma klidu a nakonec ho jeho žena Adéla donutila, aby se přidal zpět k výpravě.²⁷⁸ Kronikář Orderic Vitalis nám zachoval Adélin proslov, kterým vyzývá Štěpána, aby se chopil opět kříže: „Bůh uchovej, můj pane, abys

²⁷⁴ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30.

²⁷⁵ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 30; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 165.

²⁷⁶ KOVAŘÍK, Jiří. (cit. dílo 2005), s. 93–94.

²⁷⁷ CHATRESSKÝ, Fulcher. (cit. dílo 1920), s. 32.

²⁷⁸ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 75.

musel snášet takovou potupu od tolika lidí. Jen si vzpomeň na nadšení, jímž si proslul v časech svého mládí, chop se zbraní ctihodného rytířstva pro spásu mnoha tisíců lidí (...).²⁷⁹

Štěpán tedy již podruhé podlehl nátlaku své bojovné manželky a vyrazil zpět do Svaté země. Roku 1101 dorazil do Nikomedie a připojil se k vojsku, které se zformovalo už rok před tím v Evropě; toto vojsko si vytyčilo za cíl osvobodit Bohemunda z Tarentu, kterého věznili Turci v Ankyře. Po zdecimování této armády Turky se Štěpán připojil k vojsku jeruzalémského krále Balduina I., a právě v tomto vojsku našel 18. května roku 1102 smrt. Stalo se tak, když zbytek Balduinova vojska hájil pevnost Ramla do posledního muže. Štěpán svou smrtí v této pevnosti definitivně očistil své jméno v očích dobového veřejného mínění.²⁸⁰

²⁷⁹ PERNOUDOVÁ, Régine. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 177.

²⁸⁰ HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. (cit. dílo 1996), s. 75–77.

7. EVROPA, BYZANC, MUSLIMSKÝ SVĚT V XI. STOLETÍ – NÁBOŽENSTVÍ, KULTURA, FILOZOFIE, ŽIVOT

Evropa, Byzanc a muslimský svět v XI. století byly tři velmi rozdílné světy.

„Svět západního křesťanství obtížně se deroucí z barbarství temného dávnověku, se střetl s vysoce civilizovaným světem Byzance, která už byla za zenitem svého politického rozmachu. A proti těmto dvěma stál svět islámu, v němž Arabové, jejichž kultura vycházela z řeckých a římských zdrojů, byli znesvářeni s Turky z asijských stepí, kteří si tehdy nemohli činit právo na civilizované chování a normy.“²⁸¹

Dále musíme mít na zřeteli, že koncem XI. století islám a křesťanství nejsou jednotná náboženství. Během VIII. století byl islám oslaben rozporem mezi sunnity a šíity a dále zde byly spory mezi vůdčími rody, to jest mezi: Ummajovci a Abbásovci.²⁸²

Křesťané se definitivně rozdělili roku 1054 po Velkém schizmatu, toto schizma způsobilo, že se křesťané rozdělili na dva nesmiřitelné tábory, to jest na západní katolíky a na byzantské příslušníky ortodoxní církve. Oba tyto tábory navzájem sebou pohrdaly a z hloubi duše se nenáviděly.²⁸³

V této kapitole se budu snažit, aby čtenář získal přehled o těchto třech významných kulturách, ale přesto se evropské kultuře budu věnovat podrobněji, domnívám se, že důkladný náhled do evropské kultury, z které křižáci pocházeli, je pro tuto práci směřodatný.

²⁸¹ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 5.

²⁸² ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 194.

²⁸³ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 5.

8. SVĚT ZÁPADNÍ EVROPY XI. STOLETÍ

8.1 Svět západní Evropy před XI. stoletím

Pokud chceme pochopit křižáky a poutníky, kteří se vydali do svaté země, je třeba poznat jejich kulturu a kořeny. Musíme analyzovat evropské prostředí od samého počátku významných kultur, které se zde nacházely. V této části práce se předně budu zabývat vznikem Franské říše a prolínáním galorománských a germánských živlů, jež se zásadně podílely na kulturním rozvoji západní Evropy.

Většina účastníků a vůdců první křížové výpravy, pocházela z území bývalé Franské říše, proto se v této kapitole stručně zmíním o jejím vzniku, kultuře a náboženském životě. Z velké části by nám to mělo pomoci poznat a pochopit kulturní a náboženské základy účastníku výpravy. A rovněž se zmíním odkazu sv. Augustina, jehož učení formovalo myšlenkový svět západní Evropy a tedy i Franské říše.

8.2 Franská říše-její vznik a národnostní složení

Kultura západní Evropy je postavena na galorománském a germánském základu. V těchto dvou zcela odlišných kulturách se mísí dědictví římské vzdělanosti s divokostí a vášnivostí bojechtivých Germánů. Největší vliv na další dějinné a kulturní směřování Evropy měli Frankové, kteří na troskách impéria vybudovali nový státní útvar, jež nese název *Franská říše*. „Frankové vědomě navazovali na římské politické i kulturní dědictví. I do germánských krajů vnášeli syntézu římanství a germánství a ta pak do velké míry určuje náplň středověké západní kultury.“²⁸⁴

Když Frankové neustálými nájezdy a invazemi rozbili římskou vládu v Galii, nacházelo se zde obyvatelstvo různého (převážně však galského) původu, během staletí úplně romanizované a tedy latinsky mluvící. Postupem doby nepřátelství galorománského obyvatelstva k Frankům vyprchalo a jejich politické panství se jaksí „vžilo“.²⁸⁵ Řehoř z Toursu o této situaci píše: „Tam, kde kdysi poroučel římský císař, poroučí dnes franský

²⁸⁴ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 205.

²⁸⁵ ŘEHOŘ Z TOURSU. *O boji králů a údělu spravedlivých*. Praha: Odeon 1986, s. 16.

král, změnilo se snad jen to, že císař měl úředníky, jejichž řeči bylo rozumět, zatímco francký král má úředníky, jimž většinou rozumět není.“²⁸⁶

Franský státní celek vznikl v poslední čtvrtině V. století, a nutno zdůraznit, že Frankové nebyli strůjci zániku římské civilizace, ale především byli strůjci zániku římského státního aparátu, do něhož spadali nenávidění úředníci, výběrčí daní a různí vojenští velitelé, kteří se vůči obyvatelstvu chovali se značnou svévolí. Postupně dochází k vzájemnému propojování Franků a Románů.²⁸⁷

Sami Frankové jsou z velké části negramotní barbaři a potřebují vzdělané odborníky, a tak najímají Romány na místa královských úředníků, ti se stávají členy královských družin, dostávají od králů dary, zejména v nemovitostech, účastní se vojenských tažení a postupně vrůstají i do řad nových nositelů politické moci a spoluvytvářejí zvláštní novou společenskou třídu takzvanou francko-románskou aristokracii.²⁸⁸

8.3 Franská říše a náboženský život

V letech 500–700 po Kristu dochází u Franků k setkání s křesťanstvím skrze misie, které bylo velmi povrchní. Francký král Chlodvík přijal roku 496 křest a jeho lid ho v tom následoval, ale přesto se franský lid stále držel po dvě století pohanských zvyků. Pohanské zvyky, mravy a představy určovaly život Franků. Tuto situaci u Franků nám velmi podrobně popisuje Řehoř z Toursu²⁸⁹ ve svém díle „*O boji králů a údělu spravedlivých*.“²⁹⁰

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 18.

²⁸⁹ Saint Gregory of Tours (538/539–594?), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 08 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/245712/Saint-Gregory-of-Tours>>. Srov. též ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 206. Byl franským biskupem a historikem. Tento muž byl svědkem dynastických zmatků mezi Merovejci, o nichž psal s podivuhodnou otevřeností. Jeho dílo *Historia Francorum* je prvotřídním historickým pramenem, v němž máme možnost poznat život oné doby.

²⁹⁰ Dovoluji si čtenáře upozornit na toto dílo. Viz ŘEHOŘ Z TOURSU. *O boji králů a údělu spravedlivých*. Praha: Odeon 1986.

Hromadné křty, které Frankové podstupovali, zdaleka nezpůsobily jejich vnitřní obrácení.²⁹¹ „(...) nedostatek přípravy před křtem a po něm vzbuzoval u pokřtěných představu, že přijetí křesťanství pro ně neznamená rozchod se starým způsobem života.“²⁹² K tomuto problému se vyjadřuje i prof. dr. Rudolf Říčan: „Křesťanství Merovejců a jejich Franků bylo silně povrchní. Mnohoženství, krvavé dynastické zápasy, lest a krutá bojovnost mužů i úkladné intriky zůstávaly nadále příznačnými rysy jejich života a dávaly ráz jejich vládě. Šířili svou moc dravým výbojem bez mravních rozpaků.“²⁹³

V letech 700–1050 dochází k hlubšímu pronikání křesťanství u Franků, tuto dobrou půdu pro křesťanství připravili anglosaští mniši v druhé misijní vlně.²⁹⁴ „Bonifác a Karel Veliký vytvořili předpoklady pro vznik křesťanského Západu tím, že pomohli k uzavření svazku mezi univerzální římskou církví a franskou říší.“²⁹⁵ Ale stále pořád převažoval germánský povahový činitel, který byl hrubý a bojovný. Většina lidu ve franské říši byla stále ovlivněna pohanskými představami. Například stále byla přítomná víra v duchy, zaklínání a kouzla, boží soudy (ordálie), souboje a zkoušky vodou.²⁹⁶

Možná nebude bez zajímavosti, když si uvědomíme, že samotná západní církev převzala velké množství prvků a forem z germánské organizace. Jak je známo, Germáni byli zemědělský lid. Církev v době antiky se rozvíjela a vyrůstala ve městech. Poté co byla církev pod germánským vlivem, převzala agrární strukturu Germánů, například obročnictví a farní rozdělení na venkově. Velmi výrazně se v životě západní církve projevilo germánské právní pojetí pozemkového vlastnictví, které se projevilo zejména v systému vlastnictví kostelů.²⁹⁷ „(...) kostel patřil vlastníkovu pozemku, na němž byl

²⁹¹ FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 87; srov. též ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 205.

²⁹² FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 87.

²⁹³ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 205.

²⁹⁴ FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 87.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž.

vystavěn, se všemi právy světskými²⁹⁸ i duchovními²⁹⁹. Biskup jimi vůbec nemohl disponovat. Právo vlastnických kostelů ovládlo celý Západ, i románské země. Přetvořilo veškeré církevní zřízení a hluboce zapůsobilo hlavně na pastorační a duchovní působení.“³⁰⁰

Pro Franky byla církev národní a státní institucí, která má být plně podřízena jejich království, pro ně samotné bylo království důležitější než obecnost církve.³⁰¹ „Jejich králům byla církev nástrojem k upevnění vlády. Na její instituce i na její majetek hleděli jako na oblast své vlastní moci. A jejich biskupové zdůvodňovali královu vládu nad církví, byl-li ovšem katolík, příkladem Melchisedeche, přičítajíce králi kněžskou důstojnost (Gn. 14, 18).“³⁰² Dále bychom si měli být vědomi toho, že území Galie před obsazením Franky, udržovalo živý vztah s papežem a uznávalo jeho autoritu. Kdežto za vlády Franků byl vztah k papeži téměř anulován. Nanejvýš byli papežové uznáváni jen jako mravní autorita.³⁰³

8.4 Odkaz sv. Augustina západní Evropě a Franské říši

Už od samého počátku je učení západní (latinské) církve prostoupeno Augustinovou přítomností. Je to dáno vlivem jeho výjimečné osobnosti a jednak jeho skvělým písemným dědictvím, které Západu zanechal. Myšlenky obsažené v jeho díle významně formovaly duchovní směřování západní Evropy.³⁰⁴ Augustinův myšlenkový odkaz³⁰⁵ byl

²⁹⁸ Jde o dávky a příjmy z darů.

²⁹⁹ Udílení svátostí, duchovní správa atd.

³⁰⁰ FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 87; srov. též ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 207.

³⁰¹ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 206.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ MARROU, Henri. *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 117.

³⁰⁵ Byl všudypřítomný zejména v teologii, doktrínách a spiritualitě latinského západu.

neomezeným vládcem v křesťanské Evropě až do příchodu sv. Tomáše Akvinského.³⁰⁶ Vliv Augustinova učení na západní myšlenkový svět znamenal totéž, co pro Východ vliv Origenův.³⁰⁷

Bylo by dobré si připomenout, že křesťanství jako takové se zrodilo v Orientě a zůstávalo dlouhý čas pod řeckým vlivem. Řecké křesťanské myšlení bylo mnohem vyspělejší a komplexnější, což bylo dáno především vyspělostí řecké kultury, kdežto Západ dlouhou dobu hledal sám sebe, trvalo delší čas, než se osamostatnil z hlediska křesťanského myšlení.³⁰⁸

Postupem času se v latinských zemích začíná rýsovat odlišný způsob myšlení, cítění a žití křesťanské víry. Například církevní otec Isidor Sevilský, jako první postavil Augustina nad všechny církevní Otce řecké tak i latinské. Dokonce též svatý Řehoř Veliký odkazuje na četbu děl svatého Augustina, když píše africkým kněžím: „Chraň se dávat přednost našim otrubám před touto čistou pšenicí.“³⁰⁹

Počátkem IX. století se projevuje zvýšený zájem o sv. Augustina, který má za následek obnovení jeho studia a jeho odkazu v úzké souvislosti na křesťanský starověk a církevní Otce (zvláště Řehoře Velikého), učení tohoto odkazu se stalo teologickou a kulturní základnou Karolinské renesance.³¹⁰ V době kdy Karel Veliký opustil život válečníka, snažil se kulturně a náboženskocírkevně pozvednout Franskou říši; jako námět a vzor mu v tomto bohu libém úsilí sloužilo Augustinovo dílo *De civitate Dei* (O obci Boží). Karel si z tohoto díla často nechával rád předčítat a nacházel v něm inspiraci pro své státoporné úsilí. Karel jako panovník chápal svou vůdčí královskou úlohu zcela v křesťanském duchu a chtěl upřímně uskutečnit ideál „Božího státu“.³¹¹

³⁰⁶ MARROU, Henry. (cit. dílo 1979), s. 160.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 120.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 120–121.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 122.

³¹⁰ Tamtéž, s. 159.

³¹¹ FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 112.

Jak vidíme, sv. Augustin byl při vytváření středověké Evropy skvělým rádcem a podněcovatelem. Pro učence představuje absolutního mistra, který má pro ně takovou důležitost, že je řazen hned za Kristovy apoštoly. Téměř veškeré teologické učení se odvozuje od něho.³¹²

8.5 Politická situace ve Francii XI. století – místa zrodu první křížové výpravy

Je známým faktem, že téměř všichni³¹³ vůdci první křížové výpravy pocházeli z území dnešní Francie, pojďme se blíže podívat na poměry, které tu vládly.

Na území dnešní Francie bylo v XI. století již formálně ustanoveno *Francouzské království*, ale podstata tohoto království je ještě velmi vzdálena od představ spojovaných s tímto názvem v následujících stoletích. Především samotné francouzské království bylo velmi malé rozlohy, protože značná část východní a jihovýchodní Francie k němu ještě nepatřila.³¹⁴ Josef Šusta o územní situaci Francie XI. století píše:

„(...) skutečná základna panování Kapetovců, jejich vlastní „domaine“, se omezovala na část Isle de France při středním toku Seiny, na větší územní okruh kolem Orleansu na Loire a ochranné panství nad několika významnými lény duchovními, jako byla Remeš, Beauvais, Laon, Langres a jiná biskupství. Tuto nevelikou, z několika osobitých zlomků složenou moc, jejímž jádrem byly královské velkostatky, obklopené tříští větších a menších držav vlastních, kapetovských manů, doplňoval ovšem soubor práv a nároků, jež plynuly z královské důstojnosti a obracely se k celé oblasti, kdysi ovládané západofranskými Karlovci.“³¹⁵

Suverenita francouzského krále XI. století byla pouze formálního rázu, nikoliv však praktického. Skupina mocných knížat, která obklopovala jeho državy, mu vyjadřovala podřízenost v lenním závazku, ale prakticky byla tato knížata na králi zcela nezávislá. Lenní závazek se týkal pouze toho, že králi jednou, či dvakrát do roka poskytlí mocní

³¹² MARROU, Henri. (cit. dílo 1979), s. 123.

³¹³ Výjimku tvoří pouze Bohemund z Tarentu, který byl původem italský Norman.

³¹⁴ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 87.

³¹⁵ Tamtéž, s. 87–88.

feudálové určitý počet vojáků; mnohdy se však stávalo, že mu vojenskou pomoc odmítali poskytnout a naopak ve svém zájmu francouzského krále napadali. Francouzský král si nemohl vynutit jejich absolutní poslušnost, neboť jejich území byla velmi rozsáhlá a knížata vlastnila též velký vojenský potenciál.³¹⁶

Ve srovnání s německými poměry v tomto kruhu nejvyšších knížat těšících se plné svrchovanosti, nenalézáme protipól duchovních institucí. Ve Francii samozřejmě také byli metropolité, biskupové a opati mocnými pány velkých klášterů a statků a rovněž disponovali vojenskou silou svých drobných manů, ale přesto nikdy duchovenstvo nenabýlo takové moci a důležitosti jako v Německu. Hierarchie duchovenstva ve Francii zůstávala na stupnici lenních řádů za několika světskými rody, v jejichž rukou dědičně setrvala silná knížecí moc nad velikými kusy někdejšího království.³¹⁷

8.6 Významné državy na území Francie XI. století

Abychom měli úplný přehled o dění ve Francii, přiblížím a popíši nejvýznamnější hrabství, která se nacházela na území dnešní Francie v XI. století.

Velmi významné bylo *flanderské vévodství*, které ovládalo severní pomezí u Kanálu na západ od Šeldy, kde se jazyková oblast germánské vlámstiny stýkala s oblastí románského nářečí vallonského.³¹⁸ Toto území bylo proslulé starou tradicí fríského soukenictví a rovněž zde byla tradice živých obchodních styků s blízkou Anglií. Flanderské hrabství bylo bohaté a vznikala zde významná populační střediska.³¹⁹ Flanderská hrabata si ráznou rukou zřizují na svém území velmi významnou základnu moci.³²⁰

Dále velmi významné bylo *normanské vévodství*. „Na západě s Flandry sousedilo *normanské vévodství*, seskupující kolem původního jádra při dolní Seině značně vzrostlý soubor postupných územních zisků nástupců Rollových, sahající až k dolní Loire a

³¹⁶ Tamtéž, s. 88.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Například: Gent, Ypry, Lille, St. Omer, Douai. Viz ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 88.

³²⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 88.

Bretonsku (...).³²¹ „Vikingský živel v Normandii naproti tomu romanizoval se v několika málo pokoleních dokonale, zachováváje však s hrdou bojovností své vůdčí vrstvy pozoruhodnou tradici strůjné kázně, která umožnila normanským vévodům pevnější a účinnější ovládnutí jejich území, než s jakým se tehdy setkáváme jinde v okolí. Svým lenním pánům, králům kapetovským, byli tito vévodové často sousedy málo pohodlnými, ale nikoliv tak nebezpečnými jako hrabata z *Blois* (...).“³²²

Hrabství *Blois* se nacházelo na středním toku Loiry, jeho majitelé též získali k východu se rozkládající veliké hrabství *Champagne*. Hrabata z Blois svým územím obklopovala ze dvou stran královskou državu kolem Orléansu, a též často napadala Kapetovské državy s úmyslem zbavit Kapetovce královské koruny.³²³

Dále bylo velmi významné vévodství *burgundské*, jež se rozkládalo v kraji kolem Dijonu, Autunu a Auxerre, musíme si uvědomit, že toto vévodství bylo zcela odlišné od říšského Burgundska, které mělo úplně jiný ráz. Vévodství burgundské bylo lenním svazkem spjato s Francií a vládla zde vedlejší větev Kapetovců.³²⁴

8.7 Účastníci první křížové výpravy a jejich národní identita

Můžeme zjednodušeně říci, že účastníci první křížové výpravy byli germánsko-keltského původu, kde keltský živel byl již důkladně promísen s živlem románským. Na germánský původ křížáků poukazují arabští kronikáři a souhrnně je nazývají „Franky“. Naproti tomu princezna Anna Komnena nazývá křížáky ve svých pamětech „Franky“ či „Kelty“.³²⁵ Zdá se, že v Byzanci panuje povědomí o germánsko-keltském původu křížáků.

³²¹ Tamtéž.

³²² Tamtéž.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž, s. 88–89.

³²⁵ Princezna Anna, když mluví o křížácích jako o Keltech, nemusí to znamenat, že křížáky přiřazuje ke keltskému etniku. Řecké slovo *Keltoi* znamená *barbar*, je spíše pravděpodobné, že toto označení používá k souhrnnému označení křížáků jako barbarů. Což nás nemůže překvapit – v povědomí Byzantinců byli všichni Latinci barbary.

Bylo by dobré vědět, jak se vnímali samotní křižáci. Nutno říci, že se sami považovali za Franky. Sam nejvýznamnější kronikář první křížové výpravy Fulcher ze Chartes mluví o křižácích jako o „Francích“. Pro doplnění naší představy podává dobré svědectví Anna Komnena ve svých pamětech, když popisuje scénu, kdy si opovážlivý západní rytíř sedne na císařův trůn, Anna zde poté podrobně popisuje rozhovor mezi císařem a rytířem. Císař se muže ptá, jak se jmenuje a odkud pochází, rytíř praví: „Jsem čistokrevný Frank urozeného původu.“³²⁶

Rytíř se tedy považuje za Franka a slovo „čistokrevný“ v nás může vzbuzovat dojem, že vědomá národní příslušnosti k Frankům, vyvolává v rytíři hrdost. Nutno si uvědomit, že křižáčtí rytíři si vážili pouze fyzické síly a bojových schopností, byli to vojáci tělem i duší, a proto vědomí etnické příslušnosti ke germánským Frankům, jejichž bojové umění bylo věhlasné, v nich jistě muselo vzbuzovat sympatie. Domnívám se, že vzpomínka na dobytelskou minulost Franků, budila v křižácké nobilitě národní povědomí.

8.8 Život a víra lidí XI. století

Lidé XI. století byli jiní než my a těžko můžeme pochopit to, že krutosti a násilí šly ruku v ruce s upřímnou zbožností. Tímto problémem násilí³²⁷ a zbožnosti si láme též hlavu anglický historik Antony Bridge, který ve své knize *Křížové výpravy* píše: „Nikdy nepochopíme lidi raného středověku, nedokážeme-li se vmyslet do jejich poctivého přesvědčení, že právě v těchto případech zasahuje Bůh svou milostí.“³²⁸

Ale přes všechna negativa drsné doby XI. století měli tito lidé v jistém smyslu svůj život bohatší a plnější než člověk dnešní moderní doby. Lidé tohoto věku si vážili každé chvílky svého života a měli téměř lyrickou chuť, svůj život žít, i když byl v mnoha ohledech velmi těžký, zejména se to týkalo materiálního zajištění. Nedostatek jídla a hladovění bylo na denním pořádku, ale přesto vůle dál žít byla u těchto lidí pevná.

³²⁶ KOMNENA Anna. (cit. dílo 1996), s. 307.

³²⁷ Autor má na mysli: kruté násilí, mučení, trest smrti.

³²⁸ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 45.

Například sebevražda byla vždy posuzována jako něco neslýchaného a strašného a vždy budil tento počin strašlivý rozruch.³²⁹

Věřit v Boha a v Ježíše, který spasil lidstvo svou smrtí na kříži, bylo pro lidi XI. věku tak přirozené a samozřejmé jako „dýchat vzduch“. „Normální“ bylo věřit, a „nenormální“ nevěřit. Nebe, peklo, očištec byly absolutní skutečností a každý musel jít tam či onam. XI. století je dobou upřímné zbožnosti, která zasahuje všechny společenské třídy. Tuto radikální zbožnost má na svědomí pracovitá aktivita clunyjského hnutí.³³⁰ Clunyjská zbožnost se vyznačovala: „(...) niterností, zbožnou meditací a zbožným citem. Tato zbožnost naplněná kajícíností a pokorou, pronikala i mimo kláštery. Za prostředek duchovního oživení sloužila častá zpověď a časté požívání svaté večeře. Četba životů svatých, které byly s oblibou nově sepisovány, vybízela k následování vzorů svatosti, až mučednictví (...).“³³¹

Pro člověka raného středověku byl skutečný empirický svět v lecčem záhadnější než posmrtný život, o němž s jistotou věděl, že přijde.³³² „Bůh nikdy nespal a jeho věčně bdělému oku neuniklo ani to nejmenší z lidského konání. Hříchy, ať velké či malé, byly neúprosně zaneseny do nebeské knihy stejně jako pokání a dobré skutky. Pokud by v okamžiku smrti byla „nebeská bilance“ kladná, připojil by se člověk v nebi k velkému společenství světců a mučedníků. Kdyby se byl dopustil četných menších hříchů, měl naději na vykoupení po letech utrpení a strádání v očištcí. Kdyby však byl těžce zatížen smrtelnými hříchy, byl by nesporně uvržen do pekla, kde by byl d'ábly pálen ve věčném ohni a vystaven nekonečným mukám vyhrazeným pro prokleté.“³³³

Pro lidi raného středověku byl cíl života mimo tento smyslový svět. Pozemský život byl pro ně pouze jakousi přípravou k pravému životu posmrtnému. Můžeme bez nadsázky říci, že člověk raného středověku se oddával naprostému *supranaturalismu*; askeze a

³²⁹ ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. (cit. dílo 1934), s. 78.

³³⁰ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 13.

³³¹ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 267.

³³² BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 13.

³³³ Tamtéž.

sebezapření mu nebyly cizí. Lidé v křesťanském duchu věřili, že je nutno ze sebe vykořenit hříšnou přirozenost. Hřích se má potlačovat a s pokušeními se má tvrdě bojovat po vzoru světců a světic.³³⁴ Člověk raného středověku se též nebojí smrti ani strádání a utrpení v tomto životě. Právě tyto negativní stránky života vnímá jako nutnou přípravu na cestu k věčné blaženosti.³³⁵

8.8.1 Život šlechty v XI. století

Život šlechty XI. století má naturální, prostý a drsný ráz. Šlechta často bydlí v dřevěných tvrzích obehnaných hliněným valem a pouze výjimečně sídlí ve zděných hradech (typu donjon). Tvrze feudálů ještě neznají mnoho komfortu, ten se nachází pouze v rezidenčních sídlech duchovních velmožů a knížat, kde ještě doznívá obřadnost doby karlovské. Mrav feudální společnosti je vcelku drsný a jednoduchý. Feudálové se plně věnují válce a mimo ni se věnují lovu zvěře, které je všude dostatek. I chování šlechticů k ženám není nikterak vybíravé a jemné. Manželství šlechty jsou často vratká a málo prosycena svátostným poutem. Velmožové často zapuzují své manželky a uzavírají nová manželství bez ohledu na církevní příkazy. Rodiny manželských svazků jsou velmi početné, například dvanáct dětí není vůbec zvláštností.³³⁶

Dále pak šlechtou lomcuje živelná bojovnost, která se neprojevuje ve velkých válečných podnicích širšího rázu, nýbrž v neustálých drobných srážkách se svým sousedem. Moc šlechty spočívala ve schopnosti vydržovat co největší počet bojovníků, které obdarovávala drobnými lény. Doba XI. století byla tvrdá, v této době vlastní síla platila více než částečná ochrana právních řádů. Zrada a úskočnost je mezi šlechtou jevem velmi častým, úspěch věnoval ty feudály, kteří se nerozpakovali použít jakoukoliv lest.³³⁷ Navzdory všem špatnostem ve feudální společnosti, byla západní šlechta XI. století jednotná ve víře, a

³³⁴ DRTINA, František. Úvod do filozofie-Základní úvahy. Myšlenkový vývoj evropského lidstva. Část 2. Starověk a středověk. Praha: Jan Laichter, 1914, s. 322–323.

³³⁵ Tamtéž, s. 339.

³³⁶ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 90.

³³⁷ Tamtéž, s. 90–91.

zároveň ji stmelovaly stejné obřady, stejný jazyk, a stejné kulturní dědictví, které neustále čerpalo inspiraci z odkazu Karla Velikého.³³⁸

Dalo by se bez nadsázky říci, že šlechta žila „mobilním“ životem. Feudálové v doprovodu svých družin neustále cestovali, přemisťovali se z jednoho panství na druhé a pro krále toto cestování platilo dvojnásob. Urození trávili život v sedle a putování přerušovali jen v časech plískanic.³³⁹

Šlechta často nedokázala ovládat svou instinktivní prchlivost a mnohdy propadala pocitu viny³⁴⁰ a obávala se věčného trestu. Špatné svědomí šlechtu dohánělo k tomu, že hojně rozdělovala obětní dary mezi náboženské instituce – těmito skutky si chtěla vylepšit pozici před nebeským soudem a získat jimi život věčný.³⁴¹

Rovněž stojí zmínit se o tom, že v XI. století se clunyjské hnutí snaží vštěpovat šlechtě ušlechtilé ideály, které měly podobu *Treuga Dei*,³⁴² ale byla tu i snaha rytíře blíže přivínout k církvi a tím zvýšit jejich zodpovědnost před Bohem. Církev se začala více angažovat a měla v úmyslu z drsných feudálních bojovníků učinit rytíře křesťanské.³⁴³ „Pasování jinochů na hodnotné bojovníky, dosud obřad zhola světský, nabývá součinností kněze zbraň světícího zcela nový smysl a razí cestu pojetí, podle kterého se v dalším pokolení pravý křesťanský bojovník má stát s vážnou obřadností členem velikého společenstva válečníků, povznesených novým křesťanským pojetím svého konání záměrně k podobné vyšší úrovni mravní a povahové, jako svěcení ukládá v jiné sféře života klerikovi.“³⁴⁴

³³⁸ DUBY, Georges. (cit. dílo 2002), s. 17.

³³⁹ Tamtéž, s. 16.

³⁴⁰ V tomto ohledu se není čemu divit, jelikož jednání šlechty se často neslučovalo s křesťanskými ideály.

³⁴¹ DUBY, Georges. (cit. dílo 2002), s. 54.

³⁴² Již výše zmíněného *Božího míru*.

³⁴³ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 93.

³⁴⁴ Tamtéž.

8.8.2 Život prostého obyvatelstva XI. století

Nešlechtické obyvatelstvo prostého původu bylo rozděleno na tři základní skupiny, které se od sebe lišily ve společensko-právním postavení. Tři základní třídy rozdělení prostého obyvatelstva byly: *dědici-heredes*, *hosté-hospites* a *otroci-servi*.

„*Dědici* hospodařili na vlastní půdě, platili berni³⁴⁵ knížeti a byli povinni konat zemské roboty,³⁴⁶ tj. stavět a opravovat hrady, upravovat rybníky, mosty, cesty, dodávat potraviny vojsku táhnoucím do boje, starat se o výživu knížecí družiny, když táhla jejich krajem, poskytnout jí příprěže apod. (...) Proto mnozí z těchto svobodných sedláků odevzdávali dědinu i svou osobu v ochranu někomu mocnému, zvláště ústavům duchovním a stávali se tak poddanými sedláky, držíce stále svůj statek.“³⁴⁷

Dále zde byli takzvaní *hosté*. Hosté byli svobodný selský lid, který upadl v závislost tím, že se jako svobodní lidé usazovali na způsob nájemníků na cizí půdě,³⁴⁸ za užívání této půdy, byli jejímu vlastníku zavázáni zvláštními platy a službami. Proto se tyto lidé osobně svobodní, ale na cizí půdě usedlí nazývají *hosté-hospites*.³⁴⁹

Pak zde byli *otroci*. „Do otroctví se lidé dostávali především zajetím ve válce. Zajatý nepřítel náležel tomu, kdo ho zajal, a byl zcela vydán na milost a nemilost. Takoví otroci byli předmětem zahraničního obchodu. Těch, kteří v zemi zůstali, užívali jejich páni jednak jako osobních sluhů, jednak jako řemeslníků, nebo dělníků ve dvorech. Otroky se stávali automaticky i děti otroků a konečně se mohl někdo dostat do otroctví i z trestu. Vliv

³⁴⁵ Rozuměj *dani*.

³⁴⁶ Tyto roboty byly samy o sobě velice obtížné, to samé platilo o berních (daních). Povinné roboty a daně velmi často ztěžovali úředníci feudálního pána, kteří požadovali od lidu víc, než nač měli právo. Viz KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin I*. Praha: Zvon, 1991, s. 106.

³⁴⁷ KADLEC, Jaroslav. (cit. dílo 1991), s. 106.

³⁴⁸ Hosté se nejčastěji usazovali na pozemku významného šlechtice, či na pozemku církve. Pokud měli možnost volby, raději dávali přednost usazení na církevním pozemku. Bylo to dáno tím, že na církevním pozemku nebyli tak těžce zatíženi povinnostmi, a zacházení s nimi zde bylo celkově přívětivější.

³⁴⁹ KADLEC, Jaroslav. (cit. dílo 1991), s. 106–107.

křesťanství, ale také měnící se poměry hospodářské způsobily, že sociální postavení otroků se zlepšilo.³⁵⁰

Otroctví a obchod³⁵¹ s otroky byl v raném středověku velmi rozšířený jev, církve proti otroctví protestuje, ale je zcela bezmocná, protože otroctví je panovníky a feudály podporováno, jelikož jim přináší finanční prospěch. Vlivem církve je otroctví a obchod s otroky v Evropě XI. století pomalu na ústupu.

Následně se pokusím přiblížit běžný život svobodného obyvatelstva nešlechtického původu, který se týká oněch výše zmíněných *dědiců-heredes* a *hostů-hospites*.

Když vesničan opustil svou rodnou vesnici, byl všude, kam přišel cizincem, často vzbuzoval podezření a musel čelit nebezpečí, že bude usmrcen, či oloupen. Pro obyčejného člověka XI. století začínalo dobrodružství hned za vlastním prahem a bylo pro něj stejně nebezpečné zůstat kousek za humny, nebo se naopak vydat do nejdlehlších končin světa.³⁵² Venkovští obyvatelé se nikdy nedostali daleko ze svého domova, často i sousední hrabství bylo pro ně obestřeno rouškou tajemství.³⁵³

Obyvatelé nešlechtického původu byli neustálými otroky hladu, ale oni sami hlad považovali za nedílnou součást svého údělu. Najíst se dosyta po celý rok, bylo pouze zvláštní výsadou šlechticů, kněží a mnichů. Navzdory hladu a nuzným životním

³⁵⁰ Tamtéž, s. 107.

³⁵¹ „Hlavními centry obchodu byla města na německo-slovanském pomezí (Magdeburg, Praha, Řezno), odtud pak směřoval proud otroků buď na jih (do Benátek) nebo na západ do Porýní. Zde (v Kolíně, Dortmundu atd.) existovaly dílny, ve kterých byli mužští otroci bez výjimky kastrováni. Poté přes Verdun, Dijon, Lyon, Avignon, Marseille nebo Narbonne směřovali otroci-eunuši do Córdobaského chalífátu. Rozvinutý obchod s lidmi provozovali v křesťanských státech výhradně Židé, což vedlo k ostrým konfliktům mezi nimi a církví, která se otroctví pokoušela omezovat (rabbi Donát a Samuel si stěžovali císaři Ludvíku I. Pobožnému, že „jejich zboží je lákáno ke křtu“), ovšem ne vždy s úspěchem, neboť židovské obchodníky ochraňovala často světská moc – jak je patrné i z povzdechu lyonského biskupa Agobarda vůči lyonské židovské obci: „...jestliže budu otrokům Židů odříkat křest, dopadne na mě Boží trest, jestliže je budu křtít, postihne mě pozemská moc...“. Viz <http://www.navychod.cz/articles.php?id=308169d4-cb04-11df-b866-00304832e85e>– [cit. 2011–09-16]

³⁵² DUBY, Georges. (cit. dílo 2002), s. 16.

³⁵³ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 12.

podmínkám prostých obyvatel; zemědělství XI. století je v celku vyspělé a účinné,³⁵⁴ a proto není stoletím velkých hladomorů. Používají se kvalitnější pluhy a zápřahy, a běžně se užívá ocelová radlice, kterou lze mnohem snáze přeorávat zem. Úrodnost půdy se zvyšovala a snopy ženců byly čím dál těžší, venkov zažíval postupný rozvoj.³⁵⁵

8.8.3 Život duchovních XI. století

Základním posláním duchovních i řeholníků bylo, modlit se za lid a zprostředkovávat mu časté svátosti,³⁵⁶ jimiž mohli zajistit spásu svěřených duší.³⁵⁷ Vlivem clunyjského hnutí církev začala vyžadovat, aby kněží žili vzorným životem, aby též byli dokonalým příkladem chudoby, čistoty a vzdali se přepychu a žen. Zkrátka západní církev vlivem gregoriánské reformy chtěla, aby kněží žili takový život, jaký žili mniši. Tyto požadavky někteří kněží vítali s radostí a jiní naopak s velkou nevolí.³⁵⁸

V XI. století jsou ve velké vážnosti mnišské řády a mniši samotní. Mniši představovali křesťanský odstup vůči světu a působili proti sekularizaci ve společnosti. Mnišství mělo svou specifickou náboženskou dynamiku, díky které se mohla reforma církve rozvíjet z nitra a zajišťovat jí opravdovost a svobodu jejího náboženského úkolu. Západní mnišství se zaměřovalo na spoluzodpovědnost³⁵⁹ za celé křesťanstvo.³⁶⁰ Klášterní život mnichů

³⁵⁴ Zlepšení produktivnosti v zemědělství, mají na svědomí velká klášterní panství, od kterých si prostý lid osvojil modernější zemědělské postupy. K tomuto rozvoji dochází již v X. století. Viz DUBY, Georges. (cit. dílo 2002), s. 13.

³⁵⁵ DUBY, Georges. (cit. dílo 2002), s. 12-13.

³⁵⁶ Zejména: svatou zpověď, eucharistii, křest a pomazání nemocných.

³⁵⁷ DUBY, Georges. (cit. dílo 2002), s. 63.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 62.

³⁵⁹ Naproti tomu východní mnišství je více mysticky orientované. Spoluzodpovědnost za lid je zde minimální. Viz FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 132.

³⁶⁰ Tím se rovněž vysvětluje, že ani clunyjské hnutí nezůstalo čistě řeholním jevem, ale že brzy začalo výrazně spoluurčovat ráz západních dějin. Viz FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 132.

nebyl mravně narušen, jako tomu často bývalo u kléru. Duchovno a duchovní život se ve zdech kláštera mohly velmi dobře rozvíjet.³⁶¹

„Mlčenlivý, do sebe obrácení mniši, žijící jen pro službu Bohu, byli v západním společenství velkými muži modlitby. Sbratření v modlitbě s jinými kláštery a silné vědomí společenství s celým křesťanstvem, které je základním rysem liturgie, chránily reformovaný klášter před jakýmkoli egocentrismem.“³⁶² Mniši řídící se clunyjskou reformou si zachovali otevřenost ke světu, věnují se vědě, zajímají se o politický vývoj a rovněž udržují kontakty s králi a císaři.³⁶³

Možná nás samotné bude zajímat běžný život mnichů; myslím, že velmi výstižně o něm hovoří Jaroslav Kadlec: „Klášter skýtá mnichovi všechno, je to jeho svět, z něhož netouží dostat se ven. Není to žalář, dá se v něm slušně bydlet, je na svou dobu krásný a výstavný, mniši produkují všechno potřebné, a to lépe než to dokáží jinde. Opat je otcem klášterní rodiny, nevládne trestním kodexem a donucovacími prostředky, nýbrž autoritou. Bohoslužba hlavní zaměstnání mnichů, je bohatá, povznášející a neunavuje přílišnou délkou. Mnich miluje svůj klášter, je to jeho domov, tam vládne pax“³⁶⁴ (...).“³⁶⁵

³⁶¹ FRANZEN, August. (cit. dílo 1992), s. 132.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Pokoj, mír.

³⁶⁵ KADLEC, Jaroslav. (cit. dílo 1991), s. 97–98.

8.9 Evropská filozofie a vzdělanost v XI. století

„Politické a společenské jednotě Západu odpovídala jednota duchovní a jednota filozofie, jež byla tehdy jevem nadnárodním. Čtyři země, které tvořily jádro západní Evropy, tj. Německo, Francie, Itálie a Velká Británie s Irskem, přispívaly všechny – aniž si byly ještě v plné míře vědomy sebe samých jakožto národů – k jednotné stavbě. Jednotu vědy a filozofie vyjadřovala také jednota používaného jazyka, latiny. Všechna významná díla byla sepsána latinsky a všude se jim ihned rozumělo – to je přednost, kterou novější filozofie postrádá. (...) Jednotlivý učenec nebyl nijak vázán na svou vlast v užším smyslu (...).“³⁶⁶

„Filozofie tohoto období je plodem vyučování a výchovy duchovenstva v klášterních školách. Zpočátku také sloužila jen tomuto účelu. Říká to ostatně její název: scholastika, školní nauka. Tak jako patristika není ani ona zkoumáním „bez předpokladů“. Její úloha je předem stanovena: Měla to, co pro víru již bylo nezvratnou pravdou, rozumově odůvodňovat a objasňovat. Filozofie byla po celé toto období „ancilla theologiae“, služka teologie.“³⁶⁷

Dále je třeba mít na paměti, že učitelé patristiky vytvořili systém teologických dogmat a tak scholastická filozofie našla dogmatickou budovu téměř hotovou a jejím úkolem bylo přehledně ji uspořádat a učinit srozumitelnou.³⁶⁸

8.10 Scholastická metoda a spor o universálie v XI. století

Scholastická metoda, která je často nepřesně spojována s *metodou dialektickou*, byla složena ze starých prvků antické dialektiky i nových podnětů význačných pro západního středověkého člověka. Scholastická metoda byla výsledkem dlouhého vývoje a stala se důležitou etapou v myšlenkovém zápasu o vědecké poznání. V době svého vzniku byla

³⁶⁶ STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 179.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 180.

velikým vítězstvím přemýšlivého ducha a vývojem emancipačních sil, jež se projevovaly bojem o svobodu církve, nebo zápasem o městské svobody.³⁶⁹

Podstatou scholastické metody bylo úsilí podrobit všechno vědění o člověku i o věcech věčných. Toto vědění chtěli podrobit zkoušce *rozumových kategorií* a zdůvodnit je; dosavadní vědění chtěli podložit *novou noetikou*, která by mohla určit nové teologické normy pro vztahy lidstva k Bohu a věčnému životu.³⁷⁰ „Výzbroj k tomuto zápasu, vypůjčená ze zásoby starověké filozofie, byla ovšem zatím dosti skoupá; na místo původních spisů velikých řeckých myslitelů, známých ještě autorům křesťanské patristiky, sloužily pozdní latinské odvary, jako příručky *Boethiovy* a *Porfyriovy* z nichž byly většinou čerpány základy aristotelovské logiky i platonské ideologie, většinou v novoplatonském přebarvení.“³⁷¹

„U bran rozvoje středověké scholastiky na sklonku 11. věku stanul tak především zásadní spor mezi tzv. *realismem* a *nominalismem*, spor o to, jsou-li obecné pojmy-universalia – reální skutečností, vedle níž jednotlivé zjevy mají pouze odvozenou a podmíněnou jsoucnost, či jde-li tu jen o pouhá jména – *flatus vocis*³⁷² – pomocné pojmy našeho vědomí a poznávání, kdežto pravá jsoucnost tkví v konkrétních zjevech a předmětech jednotlivých. V pozadí sporu stálo tedy staré Platonovo učení o ideách jako základně pravého jsoucna, ale hned vznik velikého dialektického klání ukazoval, že tu nešlo o plané filozofování ryze teoretického rázu, nýbrž o otázky křesťanskému člověku nejdůležitější.“³⁷³

³⁶⁹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 158.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Závan hlasu, pouhý (prázdný) zvuk. Viz <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/flatus-vocis-> [cit. 2011-09-11]

³⁷³ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 158.

8.11 Evropští vzdělanci XI. století

8.11.1 Berengar z Toursu

Berengar z Toursu žil přibližně v letech 999–1088³⁷⁴ a studoval gramatiku a dialektiku u Fulberta z Chartres.³⁷⁵ U Berengara se *dialektika* poprvé pozitivně zmocňuje západní teologie. Ve své podstatě je to dialektika Boethia a aristotelismu omezeného na zlomky z *Organa*, jak byly dostupné latinským autorům XI. století.³⁷⁶

Berengar se snažil výpovědi katolické víry obsáhnout rozumem.³⁷⁷ „Dialektickou metodu měl za prostředek vedoucí k odhalení pravdy. Ve spisu *De sacra coena* nazval dialektiku nástrojem rozumu a rozum sám ztotožnil s obrazem, k němuž byl člověk stvořen. Dospěl k popření zázraku přepodstatnění eucharistického chleba a vína v tělo a krev Páně. Jeho učení o večeři Páně bylo ještě za jeho života odsouzeno neméně než šesti církevními sněmy, i když výslovně neútočil na transsubstanciaci, termín, který tou dobou nebyl ještě běžný.“³⁷⁸

„(...) Berengar odmítá veškerou „smyslovou“ (*praesentia sensualis*), „materiální“ a „substanciální“ přítomnost těla a krve Kristovy ve svátosti oltářní a vyhláší její čistě „intelektuální“, „duchovní“ a „symbolický“ ráz.“³⁷⁹ Ale naproti tomu všemu Berengar nepopírá duchovní přítomnost Krista v hostii. Duchovní přítomnost podle něj není hmotná

³⁷⁴ In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 05 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/61597/Berengar-of-Tours>>.

³⁷⁵ Saint Fulbert of Chartres (960–1028), in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 05 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/221755/Saint-Fulbert-of-Chartres>>; srov. též ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 317. Vzdělanec italského původu, od roku 990 kancléřem katedrály v Chartres. V roce 1006 je jmenován biskupem v Chartres.

³⁷⁶ DE LIBERA, Alain. *Středověká filozofie*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 290.

³⁷⁷ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 317.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ DE LIBERA, Alain (cit. dílo 2001), s. 290.

ani materiální, právě materialismus zastánců hmotné přítomnosti Krista v eucharistii se Berengarovi jevil jako nesmyslný.³⁸⁰

8.11.2 Lanfrank z Pávie

Vzdělanec a teolog Lanfrank italského původu se narodil v Pávii a žil přibližně v letech 1010–1089.³⁸¹ „Kolem roku 1045 pobývá na opatství v Bec, kde vyučuje Anselma z Aosty³⁸². Později se díky Vilému Dobyvateli stane opatem kláštera sv. Štěpána v Caen (nikoliv v Bec, jak tvrdí stále přežívající legenda). Vilém, který 14. října 1066 zvítězil u Hastingsu nad Haroldem, jej také jmenuje arcibiskupem v Cantebury (1070) a primasem britských ostrovů (...).“³⁸³

Učenec Lanfrank byl je znám především svou ostrou polemikou proti Berengarovi z Tours, proti němuž hájil doktrínu transsubstanciacce ve svém díle, které nese název: *Kniha o těle a krvi Páně proti Berengarovi z Tours*. Lanfranka značně znepokojuje Berangerovo počínání, který neváhá napadat církevní dogmata dialektickou metodou.³⁸⁴

Lanfrank chtěl ochránit západní myšlení od důsledku Berangerova pojetí dialektiky. On sám zastává stanovisko, že správné užití rozumu nevyprazdňuje tajemství víry. Právě ve spise proti Berangerovi se snaží vyřešit poměr víry a rozumu, tak, aby tím nebyla ohrožena katolická nauka.³⁸⁵

Lanfrank sám byl odpůrcem dialektické metody, ale svůj odpor musel opustit a proti vlastnímu přesvědčení se oddal dialektice, aby mohl obstojně vzdorovat proti Berangerovi a z tohoto důvodu se z Lanfranka stane muž, který vybroušeným způsobem dialektiku ovládá.³⁸⁶

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Tamtéž, s. 289.

³⁸² Rozuměj Anselma z Canterbury.

³⁸³ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 289.

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 317.

³⁸⁶ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 289–290.

8.11.3 Anselm z Canterbury

Svatý Anselm pocházející z města Aosty,³⁸⁷ žil v letech 1033/34-1109³⁸⁸ a jež se nachází v oblasti Piemontu³⁸⁹. Díky svému usilovnému studiu hodně cestoval, jeho cesty vedly napříč Burgundskem a Francií, a nakonec se dostal i do Normandie, do klášterní školy v Becu, kterou založil jeho rodák Lanfrank. Zde ve 27 letech vstupuje do řádu benediktýnů.³⁹⁰

Anselm o tři roky později převezme vedení školy v Becu jako převor, po dobu Anselmova vedení škola v Becu vzkvétala a rozvíjela se zde věda i duchovní život.³⁹¹ „Když se Anselm v letech 1092/93 zdržoval v záležitostech svého kláštera v Anglii, stal se za velice sporných okolností arcibiskupem v Canterbury (1093), jako nástupce Lanfranka, jenž zemřel již čtyři roky předtím. V této funkci byl Anselm současně primasem anglické církve, rozčleněné do patnácti diecézí. V boji o investituru bojoval za práva papeže a nezávislost církve na králi. Za to musel dvakrát odejít do exilu, vždy na tři roky. Anselm zemřel 28. dubna 1109 a byl pohřben v katedrále po boku svého předchůdce Lanfranka.“³⁹²

U Anselma se výrazněji než u předchozích učenců již více vyhraňuje *scholastická metoda*. Anselm patřil mezi první učence a křesťanské teology, kteří se snaží svou víru pochopit a opřít ji o rozumové argumenty.

U Anselma nacházíme: „(...) Eriugenovo sblížení filozofické pravdy rozumové a zjevené pravdy víry. Toto sblížení však církev již nezavrhne. Anselm ovšem více než jeho předchůdce kráčí cestami ortodoxie (pravověrnosti). Zvláště vztah víry a myšlení pojímá jako nepodmíněné podřízení myšlení víře. Víra musí předcházet. Bez víry není správného

³⁸⁷ Město Aosta bylo v té době součástí burgundského Piedmontu – nyní italské Piemonte.

³⁸⁸ In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 10 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/26753/Saint-Anselm-of-Canterbury>>.

³⁸⁹ Piemont (italsky Piemonte) – tato oblast se nachází severozápadní Itálii.

³⁹⁰ HEINZMANN, Richard. *Středověká filozofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, sr.o., 2002, s. 169.

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² Tamtéž.

poznání: *credo, ut intelligam* – věřím, abych pochopil, poznal – tato slova, ražená Anselmem, přesně vystihují scholastické stanovisko.“³⁹³

Sám Anselm byl ve sporu o universálie důsledný obhájce *realismu*, potíral své odpůrce nejen filozofickými argumenty, nýbrž i silou církevního učení. Velmi známý je jeho spor s nominalistou Roscelinem, který na synodě v Soissonu roku 1092 odvolal své učení. Anselm se snažil dialektickou metodou co nejvíce objasnit stěžejní problémy křesťanské víry, chtěl, aby nadpřirozená zjevená pravda byla opřena a objasněna o rozumové pilíře lidského myšlení.³⁹⁴

Anselm vymezením vztahu mezi *auctoritas*³⁹⁵ a *ratio*,³⁹⁶ vytyčil základní téma scholastiky a příkladně je realizoval ve svém díle, díky této skutečnosti se ve formálním ohledu stal jedním z nejdůležitějších předchůdců středověké filozofie a teologie.³⁹⁷

Literární dílo, které nám Anselm zanechal, se vyznačuje vnitřní kontinuitou a jeho pohnuté životní osudy se v něm neodráží.³⁹⁸ „Měřeno významem jeho myšlení je Anselmův celkový historický vliv malý. Nezaložil žádnou školu a v tehdy vznikajících školách se v zásadě neprosadil, ačkoliv sláva v Becu je spojována s Anselmovým jménem.“³⁹⁹

³⁹³ STÖRIG, Hans, Joachim. (cit. dílo 2007), s. 183.

³⁹⁴ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 158.

³⁹⁵ Nejvyšší autorita, Bůh.

³⁹⁶ Rozum.

³⁹⁷ HEINZMANN, Richard. (cit. dílo 2002), s. 179–180.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 179.

³⁹⁹ Tamtéž.

9. SVĚT BYZANTSKÉ ŘÍŠE XI. STOLETÍ

9.1 Byzantská říše a její politická situace v XI. století

V následujících řádcích se pokusím vyličit v širších souvislostech krizi Byzance během XI. století, jež měla za následek, že říše již neměla sílu a pružnost bránit se tureckým agresorům.

Předně je nutno si uvědomit, že krize Byzance v XI. století je těsně spjata s pozemkovým vlastnictvím půdy v oblasti východní Anatólie. Politika byzantských císařů před jedenáctým a během XI. století nikdy nepřála vlastníkům velkých pozemků; raději ponechávala půdu svobodným rolníkům, kteří poskytovali císařské armádě a místní milici vojáky. Aby vše v říši fungovalo, udržovala ústřední vláda kontrolu a dozor ve svých državách častými inspekcemi, které prováděli císařští úředníci. Tato prosperita závisela na dobře střežených hranicích. Úkol střežit hranice měla, zvláštní sorta pomezních baronů, kteří se zvali *Akritai*, byli to zcela nezávislí muži a nepodléhali konvenčním zákonům říše. Právě tito Akritaiové nabyli takových statků a bohatství, že budili u byzantských císařů a úředníků podezření a závist. Byzantská vláda se pokusila tyto bojovníky nahradit císařskými úředníky, jež měli převzít obranu Anatólie před tureckou invazí. *Akritaiové* na nevládnost Byzance reagovali tak, že vytvořili své vlastní nezákonné vojenské oddíly a rovněž zformovali základ statkářské šlechty, jejíž zřetelná moc v polovině XI. století otřásla císařskou vládou, Akritaiové v sobě nesli pocit křivdy, který velmi oslabil obranu říše na východě.⁴⁰⁰

Když se na situaci Byzantské říše XI. století podíváme s odstupem, lze shrnout její situaci takto: Říše se stává obětí dvojího tlaku, ze západu ji tísní italští Normané a z východu seldžučtí Turci.⁴⁰¹ A rovněž další slabinou říše bylo, že: „Její vnitřní moc a soudržnost byla ve svém jádru ohrožena zrychleným ústupem přestárlého říšského ústrojí byrokratického před místními silami feudální tříštivosti.“⁴⁰² V XI. století nastala

⁴⁰⁰ RUNCIMAN, Steven. *Pád Cařihradu*. Praha: EPOCH, 2003, s. 32–34; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 64–77.

⁴⁰¹ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 12. (úvaha úvodní); srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 64–77.

⁴⁰² ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 12. (úvaha úvodní); srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 64–77.

jednoznačná převaha velkostatkářského panstva nad ústřední vládou cařihradskou. Též v tomto období nastal úbytek drobných domácích branných sil a říše častěji než kdy jindy spoléhala na cizí žoldnéřská vojska, která často projevila svou nespolehlivost. Rovněž Byzanc ztrácí své výsadní postavení na moři; byzantské loďstvo je rapidně sníženo a oslabeno benátskou soutěží. Nástup dynastie Komnénovců, celkový úpadek říše sice ztlumil, ale pouze jen dočasně.⁴⁰³

9.2 Průběh bojů Byzance se seldžuckými Turky během XI. století

Již na počátku třicátých let XI. století vyrazila ze stepních oblastí Turkestánu vojska seldžuckých Turků a tím začal velmi tuhý a pro Byzanc nepříznivě se vyvíjející boj o Sýrii a o Arménii.⁴⁰⁴ Do roku 1079 se Turci zmocnili celé Sýrie,⁴⁰⁵ Palestiny a větší části byzantské Anatólie.⁴⁰⁶ Byzantská říše už neměla sílu ani pružnost bránit se tureckým agresorům.

Neblahou situaci Byzantské říše částečně zmírní nástup na trůn rázného generála Alexia Komnena (1081–1118). Alexios se ujal obrany říše se vši svou rázností a opravdovostí, ale přesto jeho snaha nepřinesla výjimečné výsledky, jelikož dílo neúspěchu Byzance bylo již příliš pokročilé. Výsledkem těchto dlouholetých zápasů Byzantinců s Muslimy bylo, že již roku 1086 seldžucký sultanát pohltil většinu Malé Asie a učinil si hlavním sídlem Nikaju, která se nacházela v bezprostřední blízkosti Byzantské říše.⁴⁰⁷

⁴⁰³ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 12. (úvaha úvodní)

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 136.

⁴⁰⁵ Avšak nutno podotknout, že Byzanc se bránila v Sýrii velmi houževnatě a snažila se, udržet malé „ostrůvky“ své moci. Například Antiochii ztratila až v roce 1085 a o dvě léta později přišla o Edessu. Viz ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 136.

⁴⁰⁶ LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého Východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 82.

⁴⁰⁷ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 136–137; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 76–77.

Avšak po roce 1092 dochází ke smrti tureckého velkosultána Malikšáha a spory mezi jeho syny vyústily v občanskou válku, která měla za následek rozdrobení Seldžucké říše.⁴⁰⁸ Císař Alexios této situace obratně využívá a snaží se na Západě získat vojenskou pomoc.

9.3 Národnostní složení Byzantské říše

Národnostní složení Byzantské říše bylo velmi pestré. Samotní Byzantinci příslušeli k mnoha národnostem. „Byly zde zastoupeny skutečně téměř všechny národy od čistokrevných Řeků a Římanů, prokazatelně spřízněných se slavnými rody senátorů Patriciů, až po ty, kteří byli původem Arméni, Syřané, Kypřané, Židé, Gótové,⁴⁰⁹ Slované, Turci nebo Arabové, přičemž všichni mluvili stejnou řečí a považovali se za Byzantince.“⁴¹⁰

Jednoznačně nelze prohlásit, že by v Byzanci dominoval a vládl pouze jeden národ. „Přístup do byzantské společnosti byl otevřen každému, kdo přijal křesťanskou víru, a to do všech jejích složek a na všech úrovních; příslušníky všech možných národností můžeme najít ve vojsku, v státní správě i v církevních úřadech. Nikomu nebyla uzavřena ani místa nejvyšší, počítaje v to stolec konstantinopolských patriarchů či dokonce císařský trůn, na němž v sledu věků nacházíme jen málo rodilých Řeků (...).“⁴¹¹

Nebylo by od věci přiblížit si otázku, jaký jazyk byl v Byzantské říši primární. Už od počátku Byzantské říše hovořila většina obyvatel řeckým jazykem, ale přesto latina zůstala jazykem státní správy⁴¹² až do VI. století. Od konce VI. století se stav věcí mění a hlavní

⁴⁰⁸ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82.

⁴⁰⁹ Přijetí Gótů do byzantského státního útvaru bylo poněkud problematictější. Ve IV. století byla byzantská společnost národnostně rozdělena, protože se zdálo, že je ohrožena nižší, chudší vrstvou Gótů, kteří sloužili jako otroci v domácnostech, nebo vykonávali podřadnou práci. Byzantinci měli z Gótů takový strach, že každý člověk se světlými vlasy, bílou pletí a modrýma očima, představoval nepřítele státu, ale i příslušníka nižší rasy. „Tato etnická xenofobie však netrvala dlouho a Gótové byli přijati a včleněni do politického organismu, stejně jako všechny ostatní menšiny spoluvytvářející říši.“ Viz BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 19.

⁴¹⁰ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 19.

⁴¹¹ LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 11.

⁴¹² Latina naprosto převládala zejména ve *vojenství* a *soudnictví*.

jazykovou úlohu přebírá řečtina, která již naprosto převládá jako řeč státní administrativy a církve.⁴¹³

9.4 Byzantinci a jejich národní povědomí

Byzantinci se považovali za dědice Říma; každý z nich byl pevně přesvědčen o tom, že je *Romaïos-Říman*, občan římské (tj. byzantské) říše.⁴¹⁴ „(...) být Římanem v dobách byzantské říše znamenalo být příslušníkem velkého a věčného národa, synonyma pro samotnou civilizaci. Řím byla civilizace a civilizace byla Řím. Mimo jeho hranice bylo jen temno a barbarství, uvnitř bylo téměř po dvě tisíciletí s láskou uchováváno dědictví starého Řecka s jeho uměním a literaturou, vládl zde zákon a pořádek a víra v Krista a Evangelia byla chráněna před silami zla vládnoucími v neřímském světě.“⁴¹⁵

Být Římanem znamenalo nejen být výjimečně civilizovaným, ale znamenalo to, být i ochráncem všeho civilizovaného ve světě, v němž civilizace byla stále více ohrožována přívalem chaosu a nepokoje.⁴¹⁶ Být občanem římské říše rovněž znamenalo být *christianos orthodoxos*-pravověrný křesťan. Pro Byzantince byly klíčové dvě hodnoty: *římanství* a *křesťanství*; tyto hodnoty byly rozhodující a také vystihovaly vlastní podstatu této civilizace.⁴¹⁷

⁴¹³ LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 10.

⁴¹⁴ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 20. Srov. též LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 11.

⁴¹⁵ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 20.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 10.

9.5 Náboženský život v Byzantské říši

„Být Byzantincem znamenalo být hluboce, někdy až chorobně zbožným člověkem. Náboženství bylo zvláště oblíbeným konverzačním tématem, věčným předmětem diskusí, studnicí nadějí, snů a perspektiv (...).“⁴¹⁸ Ale zároveň se v byzantském prostředí křížila upřímná úcta a oddanost Bohu s bezostyšným hladem po rozkoši, po moci a po slávě s hrubými projevy nevázanosti a ukrutnosti. Avšak nutno připomenout, že zmíněná negativa se týkala převážně příslušníků vyšších tříd.⁴¹⁹

Většina Byzantinců si byla vědoma, že svátostné Boží dary zavazují k bohubíému životu. Obecný lid byl vzděláván a poučován četným kázáním. A byl rovněž veden k dodržování desatera Božích přikázání. Pro Byzantince bylo téměř přirozené vědomí toho, že základem veškeré naděje je Kristus Pán.⁴²⁰

Církev v Byzantské říši měla na starosti sociální a charitativní činnosti a vybízela byzantské občany, aby se v této činnosti angažovali. „Při klášterech byly chudobince, nemocnice, starobince, sirotčince, jídelny chudých, útulky pro poutníky. Zejména zbožné ženy předly a šily pro chudé, dávaly almužny, obdarovávaly azyly a nemocnice, osobně sloužily těžce nemocným a zvaly si ke stolu chudé pro jméno Kristovo (...).“⁴²¹

Byzantští občané byli velmi religiózní a mnozí z nich se snažili o hlubší zbožnost, ta je často přiváděla až k mystickému zanícení. Toto nadšení pro víru bylo podporováno kultem obrazů, relikvií, zpěvem písní, četbou a náboženskými cvičeními.⁴²² Také byl velmi častý

⁴¹⁸ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 21.

⁴¹⁹ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 180.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Náboženská cvičení se týkala zejména postů, odříkání pohodlí a manželského života. Viz ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 180.

vstup laiků do kláštera, bez složení doživotních slibů. Tento vstup byl často dočasný a laici zde žili v odříkání a rozjímání.⁴²³

Zvláštní postavení v náboženském životě Byzance měli *mniši* a *poustevníci*. Mnišství a poustevnictví mělo vždy v byzantské církvi důležité místo.⁴²⁴ „Na mnichy přecházela stále více osobní pastýřská péče. Byli voláni i ke dvoru jako duchovní rádcové, ale i jako organizátoři církve; z nich byli zpravidla vybíráni biskupové.“⁴²⁵ Zatímco někteří budili pozornost svým zvláštním chováním,⁴²⁶ jiní se naopak zúčastnili diplomatických akcí a byli s takovým posláním vysíláni i za hranice.⁴²⁷

Mniši ve svých kláštorech pěstovali kontemplaci, ale i rukodělnou práci rozmanitého druhu. Jednotlivé kláštery zůstávaly autonomními jednotkami a netvořily pevnou řádovou soustavu. V kláštorech byla velmi dobře rozvinuta literární činnost, byly zde skládány legendy o životech svatých, sepisovaly se výroky Otců a komentáře k Písmu. Ale přesto předním oborem mnišské literární činnosti byla mystická literatura.⁴²⁸ „Monofyzitské zaměření Východu dávalo ráz celé zbožnosti. Vedlo ji nejen k spekulaci o sjednocení božské a lidské podstaty v Kristu, nýbrž také k touze, aby i člověk prožíval božství ve svém nitru a splýval ve své duši s Bohem; a to je cesta mystiky.“⁴²⁹

⁴²³ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 180–181.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 181.

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Například v VI. století žili *stylité* na sloupech, jako například *Symeon Stylita*, který žil tímto životem poblíž Antiochie. Viz ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 181.

⁴²⁷ ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 181.

⁴²⁸ Tamtéž.

⁴²⁹ Tamtéž.

9.6 Život obyvatel v Byzantské říši XI. století

9.6.1 Život svobodných obyvatel nižších tříd

Zaměříme-li se nejprve na život obyvatel v byzantské metropoli, musíme konstatovat, že v tomto městě klokotal bujný a dynamický život. Život obyvatel v Konstantinopoli mohl být jakýkoliv, ale s jistotou můžeme říci, že nemohl býti nudným.

Mimo císařský palác žilo téměř třičtvrtě milionu lidí. Bohatí obyvatelé žili v přepychových domech se všemi vymoženostmi a chudí bydleli ve vícepodlažních přeplněných domech s balkony shlížejícími do těsných ulic. Samotné město klokotalo bujným a barevným životem. V ulicích bylo neustále vidět správní úředníky, vojáky mimo službu, hrající si děti, metaře, právní poradce, turisty a především mnichy a duchovenstvo. Ve městě se rovněž nacházela nákupní třída, kde měli své obchody zlatníci, voňavkáři, obchodníci s hedvábím, výrobci nábytku a mnoho dalších obchodníků a řemeslníků nabízejících své služby.⁴³⁰

Samozřejmě je jasné, že všichni Byzantinci nežili v Konstantinopoli. Ve velkých provinčních městech se žilo velmi podobně jako v metropoli, ačkoli klidněji. Venkovský život v byzantských državách byl velmi monotónní, a proto většina majitelů velkých panství trávila co nejvíce času v Konstantinopoli.⁴³¹

Kromě městského obyvatelstva, které se zabývalo převážně řemeslem a obchodem, zde bylo svobodné obyvatelstvo, které se zabývalo zemědělstvím, právě tito svobodní zemědělci měli pro chod říše velmi důležitou úlohu. Tato třída *svobodných rolníků*,⁴³² byla hlavním ekonomickým a vojenským zdrojem Byzantské říše, tito svobodní zemědělci byli producenti základního bohatství říše a rovněž zaplňovali řady byzantské armády.⁴³³

⁴³⁰ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 24.

⁴³¹ Tamtéž, s. 25.

⁴³² Převážná část těchto drobných nezávislých vlastníků půdy se nacházela na území Anatolie, kde se nacházely velké oblasti úrodné půdy. Viz BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 25.

⁴³³ BRIDGE, Antony. (cit. dílo 1995), s. 25.

Pak zde byla třída obyvatel, která se nazývala *paroikos*; byli to přistěhovalci na cizí půdě, ale nebyli k ní natrvalo připoutáni, mohli být z ní kdykoliv vyhnáni, ale také mohli i sami odejít. Pokud *paroikos* setrval na půdě po 30 let a řádně odváděl nájem (*pakton*), nemohl být již vyhnán z půdy, kterou měl v držení.⁴³⁴

9.6.2 Život aristokracie

„V Byzanci se přirozeně vytvořila aristokratická společenská vrstva, jejíž příslušníci soustavně obsazovali státní úřady a vykonávali jiné významné funkce a samozřejmě z toho značně těžili. Ve srovnání se západními poměry byla však tato aristokracie jako společenská vrstva poměrně slabá a nemohla vytvořit dostatečně silnou protiváhu císařské moci. Byla to aristokracie v podstatě služební a přináležitost k ní byla vázána na začlenění do byrokratické hierarchie a na přízeň císaře.“⁴³⁵

„Osobní postavení aristokrata nebylo nikdy zcela jisté. Jeho blahobyt závisel do velké míry na úřadu, který zastával a který byl často zdrojem jeho příjmů. Jestliže upadl v nemilost, mohl být kdykoli ze svého úřadu propuštěn, jeho jmění mohlo být případně konfiskováno a on sám i se svou rodinou poslán do vyhnanství. Naproti tomu však nebyla tato vrstva společensky pevně uzavřena, kdykoli se do ní mohli dostat i noví lidé, kteří předtím stáli třeba i na nejnižším stupni společenského žebříčku, a mohli postoupit až k nejvyšším úřadům.“⁴³⁶

9.7. Byzantská vzdělanost před XI. stoletím

Velmi důležitou postavou, jež ovlivnila byzantský myšlenkový svět filozofie a teologie je Dionysios Areopagita. Dionysios byl syrský mnich, který se nepravdivě vydával za onoho Athéňana, jehož obrátil na víru svatý Pavel. Tomuto muži se podařilo v letech 480–510 po Kristu jedinečného pokřesťanství novoplatónské filozofie a rovněž byl myšlenkově spjatý s Proklem^{437 438}.

⁴³⁴ LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 228.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 13.

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ Proklos (410–485) – Učitel novoplatónské filozofie v Athénách. Filozoficky vycházel z Platónovy nauky,

Dílo Dionysia Areopagity postupně nabylo světového významu a přes počáteční odpor ortodoxních bohoslovců byly jeho spisy⁴³⁹ uznány za autentické a byla jim věnována hojná pozornost. Dílo Dionysia je zcela zakořeněno v novoplatonismu a nese jeho charakteristické prvky.⁴⁴⁰ Základní rysy jeho teologie jsou tyto: „Na počátku (či v centru) stojí Bůh, absolutní Jedno a zároveň absolutní hojnost všeho, vyvýšený nade všechno poznání a určení, pramen všeho bytí i celého bytí i celého božství. Z něho pochází Syn, skrze Syna Duch svatý. Další, sestupně (či odstředivě) pojaté bytosti vedou do světa stvoření, přičemž každý nižší stupeň pochází z předchozího vyššího (...).“⁴⁴¹

Dále bychom neměli opomenout významného byzantského myslitele Fótia,⁴⁴² jenž byl vůdcem byzantské obnovy po skončení sporu o ikonoklasmus.⁴⁴³ Fótios byl byzantský teolog, polyhistor a humanista, též byl i konstantinopolským patriarchou⁴⁴⁴. Jako představitel takzvané první byzantské renesance se velmi zasloužil o záchranu antických děl řeckých autorů, též i o jejich opisování a výklad.⁴⁴⁵ Filozoficky byl Fótios

ale vzorem mu byl i Aristoteles, který ho zaujal svými logickými postupy. Proklos obratně využil všeho, co poskytovala řecká a orientální filozofie i mytologie. Jeho nauku lze shrnout těmito slovy: „(...) aby ukojil hlad po božstvu. Měl poslední cíl v pohřížení duše do Nepoznatelna, ve spojení s božstvem v extázi, v níž přestává myšlení a duch je ozářen nebeským světlem. Vedle myšlenkové spekulace měla mu sloužit k dosažení tohoto blaha askeze a mystérie.“ Viz ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 182.

⁴³⁸ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 37.

⁴³⁹ Jeho nejvýznamnější díla jsou: O nebeské hierarchii, O církevní hierarchii, O božských jménech, O mystické teologii. Viz ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 182.

⁴⁴⁰ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. (cit. dílo 2008), s. 182.

⁴⁴¹ Tamtéž.

⁴⁴² Fótios žil v letech 820–891. Viz DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 37.

⁴⁴³ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 39.

⁴⁴⁴ V letech: 858 – 867 a 877 – 886.

⁴⁴⁵ Zpřístupněno na:

https://is.muni.cz/www/344438/7159239/Strucny_nastin_vyznamnych_osobnosti_dejin_Filosofie.txt – [cit.

encyklopedistou a jeho díla pokrývají velmi rozsáhlou a různorodou oblast. Fótios zavedl do byzantské kultury encyklopedismus jako takový, který dosáhne vyvrcholení v encyklopedickém slovníku,⁴⁴⁶ který byl sepsán neznámými mnichy ve druhé polovině X. století. Fótios je pokládán za hlavního aktéra *byzantské renesance*, která dosáhne vrcholu v XI. století.⁴⁴⁷

9.8 Byzantská vzdělanost XI. století

Během XI. století dochází v Byzanci postupně k velkému rozkvětu duchovního a kulturního života; intenzivně je pěstována filozofie, poezie, rétorika a rovněž stoupá zájem o klasickou literaturu. Vrchol tohoto rozkvětu spadá především do doby panování Konstantina IX. V této době vynikají z řad vzdělců tři učenci, kteří byli navzájem i dobrými přáteli, byli jimi: Ioannes Mauropus a jeho dva žáci Ioannes Xifilinos a Michal Psellos.⁴⁴⁸ „Tito muži ovlivnili vývoj byzantské kultury nejen svou učitelskou a tvůrčí činností, ale i významným postavením ve státních či církevních funkcích.“⁴⁴⁹ Vlivem těchto osobností se začalo obnovovat vyšší školství v Konstantinopoli.⁴⁵⁰

Nejnovější bádání o vzdělávacích institucích Byzance XI. století odmítá názor, že by učiliště zřízená Konstantinem IX. byla pokračováním konstantinopolské univerzity z IX. a X. století. Obecně se předpokládá, že tyto školy měly středoškolskou úroveň; avšak je jisté, že jejich založením došlo ke zvýšení úrovně vzdělání i k růstu počtu žáků.⁴⁵¹ „Vedle

2011–10-04]

⁴⁴⁶ Tento slovník je znám: „(...) pod názvem *Suda* (česky *Val*). Obsahuje téměř tři tisíce hesel, jejichž obsah sahá od prosté definice slova až po nesmírné bibliografické údaje.“ Viz DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 39–40.

⁴⁴⁷ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 39.

⁴⁴⁸ LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 218.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ Tamtéž.

⁴⁵¹ Tamtéž.

ostatních škol existovala ještě vyšší škola při konstantinopolském patriarchátu. Zlepšení vzdělávacího systému bylo v té době pocíťováno jako nutnost a bylo i předmětem zájmu veřejnosti: dle Psellova svědectví docházelo ke sporům provázeným i pouličním shlukováním, zda má být zřízena právnická či filozofická (tj. všeobecně vzdělávací) škola. Nakonec byly roku 1045 zřízeny školy obě.⁴⁵²

9.9 Byzantští vzdělanci XI. století

9.9.1 Michaél Psellos

Michael Psellos původním křestním jménem Konstantin žil přibližně v letech 1018–1078, tento muž byl významný spisovatel, filozof, politik a historik. Psellos zahájil svou kariéru jako rádce císaře Konstantina IX. Monomacha. Profesionální zájem o filozofii projevil ve svém životě až později a v konstantinopolské akademii zaujal místo „konsula filozofů“.⁴⁵³

Život tohoto muže byl plný zvratů. „V roce 1054 se stane terčem útoků, jež ho donutí zformulovat a podepsat vyznání pravé víry. Upadne v nemilost a stane se mnichem; v klášteře přijme jméno Michaél, které mu už zůstane. Nato je omilostněn a podílí se na obžalobě patriarchy Michaéla Keruallaria z *helénství* a *chaldejsství*, kterou v roce 1059 podnítl císař Isák Komnénos.“⁴⁵⁴ Ke konci svého života Psellos pozbývá přízně císařského dvora a stáhne se do ústraní kláštera, kde roku 1074 umírá.⁴⁵⁵

Nejvýznamnějším Psellovým rysem je jeho výjimečný zájem o novoplatonismus a jeho spisy svědčí o nefalšovaném, i když velmi umírněném sepětí s helénistickou tradicí.⁴⁵⁶

Mezi nejvýznamnější díla tohoto muže patří velká sbírka pojednání s encyklopedickým charakterem; dílo samotné nese název *Didaskalia pantodapé* (Všelijaké učení). Toto dílo

⁴⁵² Tamtéž.

⁴⁵³ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 40. Srov též DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Vyšehrad: Praha, 2003, s. 189.

⁴⁵⁴ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 40.

⁴⁵⁵ Tamtéž.

⁴⁵⁶ Tamtéž.

v sobě zahrnuje témata z teologie, filozofie, psychologie, fyziologie, astronomie, lékařství a zemědělství.⁴⁵⁷ Psellos se též v tomto díle snaží vyličit hierarchické členění světa v duchu novoplatónské filozofie.⁴⁵⁸ Dalším velmi významným Psellovým dílem jsou jeho *Chronographia*⁴⁵⁹ (Letopisy), v tomto díle zachytil období, které je vymezené vládou Basilea II. a Michaela VII., jsou to tedy roky 976–1077. Toto historické dílo je považováno za stylisticky jedno z nejlepších děl v tomto oboru. V tomto díle je velmi živě a bezprostředně vylíčena charakteristika byzantského dvora a jeho příslušníků.⁴⁶⁰

9.9.2 Jan Italos

Jan Italos⁴⁶¹ byl významný byzantský filozof, novoplatonik a humanista; a rovněž byl žákem Michaela Psella a později se stal jeho nástupce ve vedení filozofické školy v Konstantinopoli.⁴⁶² Postup jeho kariéry byl plný zákrutů. Jakožto dialektik byl podezírán z kacířství, neboť aplikoval Aristotelovu logiku na oblast teologie.⁴⁶³ „V roce 1076 se na něj zaměřil kanonické zkoumání. Díky ochraně Michaela VII. Dúkase je potrestán jen mírně: je odsouzeno několik tezí vyňatých z jeho přednášek, ale on sám není uveden

⁴⁵⁷ DOSTÁLOVÁ, Růžena. (cit. dílo 2003), s. 191.

⁴⁵⁸ LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. (cit. dílo 1994), s. 380.

⁴⁵⁹ Dovoluji si čtenáře upozornit, že toto dílo vyšlo v českém překladu pod názvem: *Byzantské letopisy*. Viz PSELLOS, Michal. *Byzantské letopisy*. Praha: Odeon, 1982.

⁴⁶⁰ DOSTÁLOVÁ, Růžena. (cit. dílo 2003), s. 192.

⁴⁶¹ Narození a smrt tohoto muže není známo.

⁴⁶² John Italus, in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 12 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/297472/John-Italus>>.

⁴⁶³ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 44–45.

jménem.⁴⁶⁴ O několik let později si Janovi protivníci vymohou u nového císaře Alexia Komnena obnovu procesu a roku 1082 je poslán do vyhnanství.⁴⁶⁵

Jan Italos byl filozofickým založením dialektik a byl rovněž odhodlaným zastáncem novoplatonizujícího aristotelismu. Z jeho díla se dochovala jen řada drobnějších prací a poznámek k rozličným kurzům, mezi které patří devadesát tři *Aporií* a různá drobná pojednání k logice.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 45.

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 44–45.

10. SVĚT MUSLIMSKÉ MALÉ ASIE XI. STOLETÍ

10.1 Muslimské země Přední Asie a jejich politická situace v XI. století

Pro muslimské země Malé Asie má nepochybně největší význam příchod seldžuckých Turků; ti vstoupili na toto území již v X. století.⁴⁶⁷ „Seldžucký vpád postihl celou přední Asii, ušetřen zůstal jen muslimský západ, jemuž hrází, přes niž se Seldžuci nedostali, byl Egypt (...).“⁴⁶⁸ V letech 1071 až 1076 Turci postupně obsadili celou Sýrii a Palestinu.⁴⁶⁹ Vpád tureckých kmenů způsobil velké škody v celé přední Asii a z části pozměnil i její etnický ráz. Přes tři desetiletí trvalo období krutého drancování přední Asie, toto území bylo hospodářsky a kulturně nejvypělejší. Konec těmto neutěšeným poměrům učinilo nastoupení Alparslanova syna *Džaláladdína Malikšáha*, nejslavnějšího seldžuckého sultána, jež panoval v letech 1072–1092.⁴⁷⁰

V následujících řádcích se pokusím, přehledně vylíčit postupné pronikání tureckého živlu do muslimského světa Malé Asie XI. století.

Seldžučtí Turci disponovali početným vojskem a sloužili různým dynastiím, proti nimž se nakonec postavili a velmi rychle je zbavili moci.⁴⁷¹ Seldžukové během XI. století začali velmi rychle prosazovat svou moc a v roce 1037 se již za ně pronášely modlitby ve významných mešitách⁴⁷² a od tohoto roku Turci postupně začali získávat sympatie muslimského světa. Když v roce 1055 vtrhlo turecké vojsko do Bagdádu, znamenalo to konec vlády bújovských emírů a počátek nové říše v islámském světě.⁴⁷³ „Expanze

⁴⁶⁷ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82.

⁴⁶⁸ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 45.

⁴⁶⁹ Tamtéž.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 43.

⁴⁷¹ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 42–44.

⁴⁷² Byli to mešity: V Mervu a Nišápúru.

⁴⁷³ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 42–44.

Seldžuků vyústila v nové územní uspořádání na Blízkém východě a poprvé od dob raného abbásovského chalífátu se většina území opět sjednotila pod jedním vladařem.⁴⁷⁴

Výkonnou moc v této říši měli v rukou seldžučtí velkosultáni, kterým se podařilo sjednotit rozdrobený muslimský svět, tím že úspěšně porazili byzantské a fátimovské nepřátele na západě. Seldžučtí sultáni vládli nad sjednocenou říší od druhé poloviny XI. století; tato říše zahrnovala většinu území Anatolie a celé území jihozápadní Asie.⁴⁷⁵

Avšak ke konci XI. století v době první křížové výpravy byla muslimská říše celkově oslabena a nejednotná.⁴⁷⁶ „Po smrti třetího velkosultána Malikšáha v roce 1092 přerostly spory mezi jeho syny v občanskou válku, jež vyústila v nové politické rozdrobení říše, kterého tentokrát využili různí vojenští hodnostáři seldžuckého původu.“⁴⁷⁷ Právě tato nejednotnost usnadnila křižákům vstup do zemí Levanty a umožnila jim založení křesťanských státních útvarů⁴⁷⁸.⁴⁷⁹

10.2 Muslimské země Přední Asie a jejich náboženská situace v XI. století

Musíme si uvědomit, že vznik Seldžucké říše způsobil významnou změnu v náboženských poměrech mezi Sunnity a Šíity. Turečtí dobyvatelé byli fanatickými stoupenci sunnitské ortodoxie; díky této skutečnosti měli Šíité velmi zlé postavení a byli pronásledováni. Persekuce Sunnitů ustala s nástupem moudrého, již výše zmíněného vladaře *Džaláladdína Malikšáha*.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 42–44.

⁴⁷⁵ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82; srov. též ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 42–44.

⁴⁷⁶ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82.

⁴⁷⁷ Tamtéž.

⁴⁷⁸ Jednalo se konkrétně o tyto státní celky: Edesské a Tripolské hrabství, Antiošské knížectví a Jeruzalémské království. In: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 16 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/144695/Crusades>>.

⁴⁷⁹ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 82–83.

⁴⁸⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 43.

Turecká invaze všeobecně přinesla islámu velký náboženský otřes, hrůzy a smutné následky tohoto stavu vyústily ve skepsi a cynismus u nejpřednějších myslitelů té doby. Například za těchto nepříznivých okolností propadl malomyslnosti i slavný al-Ghazzálí, který po hlubokých myšlenkových krizích zušlechtil dogmatický systém islámu.⁴⁸¹

Tato náboženská a myšlenková nejistota, se přirozeně dotkla všech společenských tříd. Právě tento myšlenkový rozvrat, vytvořil příhodnou půdu pro podvratnou činnost; která se projevila vznikem nám velmi dobře známé sekty *Assasini*.⁴⁸²

10.3 Život obyvatel muslimského světa XI. století

V posledních letech se historikům podařilo na základě drobných informací z různých zdrojů získat přibližnou představu o životě obecného lidu muslimského světa raného středověku, právě o něm máme nejméně zpráv. Kdežto život bohaté vyšší vrstvy lze snadněji rekonstruovat; je to dáno tím, že v muslimských zemích raného středověku bylo písemnictví výsadou pouze bohatých, mocných a vzdělaných osob. K této situaci přispívá skutečnost, že studium raného středověku je velmi obtížné, poněvadž neexistují srovnatelné archivy osmanské říše nebo evropských států. Přesto se zachoval dostatek dokumentů, pocházejí většinou z Egypta, které nám umožňují poznat nejenom *chássa* – privilegované vrstvy, ale dávají nám možnost nahlédnout i do života *‘ámma* – lidu obecného.⁴⁸³

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 43–44.

⁴⁸² Tamtéž, s. 44.

⁴⁸³ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 192.

10.3.1 Život svobodných obyvatel prostého původu

V této kapitole se pokusím vylíčit život prostých svobodných obyvatel muslimského původu. Tato složka obyvatelstva se nazývala *‘ámmá*, neboli *lid obecný*. Mnoho svobodných obyvatel muslimského světa Předního Východu žilo ve městech; ve kterých byla populace nesmírně rozmanitá a čínorodá. Do městské populace především spadali obchodníci, řemeslníci a umělci.⁴⁸⁴

Do třídy prostého městského obyvatelstva rovněž patřili nižší úředníci, kteří byli hůře placení a vzhledem ke své životní úrovni patřili spíše mezi lid obecný. Tito úředníci byli nejčastěji zaměstnáni v politických, vojenských a náboženských institucích⁴⁸⁵.⁴⁸⁶

Pořádek v dynamickém a pestrém životě měst zajišťovaly nejrůznější policejní složky; některé z nich byly součástí armády, ale převážná většina se rekrutovala z městského obyvatelstva.⁴⁸⁷

Pak zde byl svobodný zemědělský lid, který se nijak výjimečně neprojevoval. Historická literatura a jiné prameny o zemědělském lidu zcela mlčí. Nevíme vůbec nic o názorech a pocitech tohoto lidu.⁴⁸⁸ „Pravděpodobně nejlepší představu o tom, co cítili, si můžeme udělat z lidové slovesnosti – z pohádek, pověstí a přísloví.“⁴⁸⁹ Čas od času se z anonymity vynořili lidé rolnického původu, kteří se prosadili ve vyšších společenských vrstvách.⁴⁹⁰

Dále pak se v muslimském světě Blízkého Východu nacházely nomádské kmeny, které obývaly pouštní oblasti a žily svobodným životem. Nomádské kmeny se živily chovem

⁴⁸⁴ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 192.

⁴⁸⁵ Tyto instituce náležely do sféry vyšší vrstvy – *chássa*.

⁴⁸⁶ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 192.

⁴⁸⁷ Tamtéž.

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 195.

⁴⁸⁹ Tamtéž.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

zvířat,⁴⁹¹ jež jim sloužila jako dopravní prostředek a poskytovala jim potravu a rovněž i suroviny na výrobu oděvů.⁴⁹²

Mezi hlavní nomádské kmeny, které pobývaly na muslimském území Přední Asie, patřili: beduíňští Arabové, íránské kmeny a kočovní Turci.⁴⁹³ „Vzhledem k oddělení zemědělské výroby od pěstování dobytka, které je charakteristické pro celý Blízký východ, stát nomády nutně potřeboval, a proto si mohli zachovat svůj způsob života navzdory neutuchajícímu úsilí různých vladařů získat nad nimi moc.“⁴⁹⁴

10.3.2 Život obyvatel jiných vyznání

Svobodní obyvatelé jiného vyznání, které muslimská společnost tolerovala, se nazývali *dhimmí*, nebo také *ahl al-dhimma*, což znamená „lid úmluvy“. Slovo *dhimmí* bylo ve své podstatě právní termín, který označoval a chránil poddané jinověrce v muslimském státě; k nimž patřili křesťané, Židé, pravoslavní, dále pak Koptové a arménští křesťané.⁴⁹⁵

„*Dhimma*, jež určovala jejich postavení, byla v podstatě smlouvou mezi muslimským vládcem a nemuslimskými obcemi, podle které *dhimmí* uznávali svrchovanost islámu i nadvládu muslimského státu a souhlasili se svým podřízeným postavením, jež symbolizovala nejen určitá společenská omezení, ale i daň z hlavy (džizja), která se na muslimy nevztahovala. Na oplátku jim zákon zaručoval ochranu života a majetku, ochranu před vnějšími nepřáteli, svobodu vyznání a značnou autonomii ve správě vlastních záležitostí. *Dhimmí* měli tedy mnohem lepší postavení než otroci, ale v důležitých aspektech života na tom byli hůře než svobodní muslimové.“⁴⁹⁶

Dále je nutno zdůraznit, že *dhimmí* byli sice podřízeni muslimům, ale zároveň se mnohdy těšili velkému bohatství a měli značnou hospodářskou a někdy dokonce i

⁴⁹¹ Převážně chovem velbloudů, ovcí a koz.

⁴⁹² LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 195–196.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 196.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 190–191; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 21–23.

⁴⁹⁶ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 190–191; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 21–23.

politickou moc. Zejména Židé a křesťané se za většiny sultánů i chalífů podíleli na správě státu zejména v administrativě.⁴⁹⁷

„Dhimmi však zůstali v každém případě neplnoprávní a zákon jim nedovoloval na tuto skutečnost zapomenout. Nesměli svědčit před muslimským soudem a stejně jako otroci a ženy měli nárok pouze na poloviční náhradu škod za ublížení na zdraví. Pod trestem smrti nesměli vstupovat do manželství s muslimkami, ačkoli muslimové si židovku nebo křesťanku vzít mohli. Od muslimů se museli odlišovat i určitými prvky na oděvu, nesměli jezdit na koni, ale jenom na oslu nebo mezku a podle zákona směli opravovat své modlitebny, ale nikoli stavět nové.“⁴⁹⁸

10.3.3 Obyvatelé vyšších vrstev

Třída obyvatel vyšší vrstvy se nazývala *chássa*, což znamená *zvláštní*.⁴⁹⁹ Šlechta v pravém smyslu slova neexistovala. Do vyšší třídy náleželi vyšší úředníci, bohoslovci a právníci, dále pak majitelé velkých pozemků a manufaktur a rovněž zámožní kupci a bankéři. Dále existovaly také rody úřednické, soudcovské a kupecké, ty však často nemívaly dlouhého trvání.⁵⁰⁰

10.3.4 Život a postavení otroků

Dalo by se říci, že postavení otroků v islámské společnosti nebylo až tak špatné. Islámské právo jim dovolovalo samostatně provozovat živnosti, dále pak s vědomím svého pána získávat majetek a také se mohli vykoupit.⁵⁰¹ „Zvláštní vyhlídky měli otroci koupení pro gardu chalífů (...). V této službě se schopným a chytrým z nich otvíraly kariéry generálů a vysokých dvorních hodnostářů. Podobné úspěchy měly v haremech hezké a vzdělané otrokyně. Jen první tři 'abbásovští chalífové měli svobodné matky, všichni ostatní se

⁴⁹⁷ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 191; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 21–23.

⁴⁹⁸ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 191; srov. též RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 21–23.

⁴⁹⁹ LEWIS, Bernard. (cit. dílo 1997), s. 165.

⁵⁰⁰ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 9.

⁵⁰¹ Tamtéž.

narodili z otrokyň řeckého, tureckého nebo slovanského původu a nejedna z nich byla skutečnou vládkyní říše.⁵⁰²

Otroky nevlastnili pouze muslimové, ale i rovněž obyvatelé jiných vyznání.⁵⁰³ „Dítě, které porodila otrokyně muslimovi, bylo svobodné, matka nesměla být prodána a po smrti pánově dostávala svobodu; u křesťanů zůstávalo dítě otrokem jako trest za hřích otcův, poněvadž církve zakazovala pohlavní styk s otrokyněmi.“⁵⁰⁴

Nejvzácnější a nejdražší byli bílí otroci. Bílé otroky nejprve zastupovali Řekové zajatí ve válkách, později je nahradili Turci a Slované.⁵⁰⁵ „Střediskem obchodu s oněmi byl Samarkand, tito se rekrutovali ze zajatců, které Frankové a Němci přiváděli ze svých výprav do slovanských zemí a přes středomořské přístavy a Španělsko je prodávali muslimům. Nejhledanějším zbožím byli kleštěnci, s nimiž obchodovali hlavně Židé. Poněvadž islám zakazuje kastraci, musili dovážeti již hotové zboží a měli proto v říši franské zvláštní ústavy na výrobu eunuchů.“⁵⁰⁶

Dále zde byli černí otroci a nutno podotknout, že jejich postavení bylo podstatně horší. Tito černí otroci pocházející z Afriky byli velice laciní a nejčastěji byli zaměstnáváni v zemědělství, dále pak při stavbě kanálů a hrází anebo při kultivaci močálů a stepí v jižní Babylonii. Právě u těchto otroků docházelo nejčastěji k dezercím, nebo ke vzpourám.⁵⁰⁷

10.4 Islámská kultura a vzdělanost

Islámská kultura a vzdělanost vyrostla z podobných základů a prošla shodným procesem jako křesťanská kultura středověká. Avšak rychlejší vzestup a bohatší rozvoj islámské kultury měl svou příčinu v tom, že územní základnou se arabským kmenům staly země, které si podržely starověkou kulturu na nejvyšší úrovni. Když se Arabové postupně těchto

⁵⁰² Tamtéž.

⁵⁰³ Tamtéž.

⁵⁰⁴ Tamtéž.

⁵⁰⁵ Tamtéž.

⁵⁰⁶ Tamtéž.

⁵⁰⁷ Tamtéž.

zemí zmocňovali, nedocházelo nějak zvláště k velkému násilí a ničení kulturních hodnot.⁵⁰⁸

Nutno si také uvědomit, že arabští muslimové byli národem, kterému se díky tisíciletému sousedství s nejvyspělejšími státy starověkého světa, dostalo zcela jiného duševního základu, než jakého se mohlo dostat na evropské půdě Germánům či Slovanům. Velikou výhodou pro Araby bylo také to, že ideovou náplň náboženství přinášeli sami a nepřijímali ji od podrobených obyvatel. Dále pozitivní vliv na arabskou kulturu měl rychlý průběh jejich expanzivního výboje a vcelku snadná asimilace všech životaschopných institucí a kulturních prvků v dobytých územích, které umožnily rychlý zrod nové kultury.⁵⁰⁹

Největší vliv na islámskou kulturu mělo samotné arabské náboženství a *orientálně-křesťanská* a *byzantská* vzdělanost, která byla pevně zakotvena v helenistickém základu. Právě byzantská vzdělanost zprostředkovala Arabům filozofický a vědecký odkaz antiky, který Araby velmi zaujal a měl v nich nadšené pokračovatele.⁵¹⁰ Proto měla islámská filozofie docela jiný charakter než filozofie evropská, a je pro ni typické nadšení pro starověkou vědu. Muslimská filozofie nebyla v rukou duchovních, jako tomu bylo v Evropě, nýbrž byla v rukou lékařů a vědců. Muslimští učenci byli uchvázeni lékařskými znalostmi starých Řeků a velmi důkladně si osvojili Hippokratovo a Galénovo učení.⁵¹¹

Učители a zprostředkovateli antického kulturního odkazu Arabům byli *Aramejci* a hlavně *Nestoriáni*, jimž jejich dogma, odlučující přísně člověčenství a božství, dávalo větší volnost zabývat se světskými naukami. Arabové měli smysl pro střízlivé myšlení a praktičnost a proto si vybrali z bohaté antické duchovní kultury jen složky všeobecného významu, mezi které patřila: filozofie, medicína a dále pak exaktní a přírodní vědy.⁵¹²

⁵⁰⁸ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 12.

⁵⁰⁹ Tamtéž.

⁵¹⁰ Tamtéž.

⁵¹¹ NEFF, Vladimír. *Filozofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Družstevní práce, 1948, s. 27.

⁵¹² ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 12.

Hlavní díla řeckých autorit ve výše zmíněných oborech byla již za byzantské a sasánovské doby přeložena do syrštiny a nutno podotknout, že překlady samotné byly často nedokonalé a nepřesné. Po arabské okupaci začali syrští učenci s velkou energií a pílí překládat tato díla do arabštiny, tato překladatelská činnost vyvrcholila v IX. století. Tento proces náleží k době, kdy se začali prosazovat kulturně a politicky nearabští muslimové zejména Peršané. Proto nelze považovat kulturní a vědecký rozkvět za národně arabský, nýbrž za islámský, užívající však řeči dobyvatelů, která zaujala v islámském světě mnohem význačnější postavení než v křesťanské Evropě latina. Arabština se stala řečí úřední a liturgickou, byla jediným jazykem spisovným. Vedle náboženství byla tedy společná řeč hlavní složkou při vzniku islámské kultury.⁵¹³

10.5 Muslimská filozofie a vzdělanost XI. století

Pro islámskou filozofii a vzdělanost XI. století je klíčovým momentem příchod seldžuckých Turků. S příchodem Turků začínají převažovat nové pedagogické struktury takzvané *madrasy*.⁵¹⁴ Z tohoto nového vzdělávacího systému profituje zejména sunnitská teologie, která se díky *madrasám* dočká obdivuhodného rozkvětu.⁵¹⁵ Madrasy rovněž sloužily k politickým účelům; tyto školy práv a věd představovaly prvořadý ideologický nástroj Seldžuků. Vychovávali se zde funkcionáři a soudci a rovněž bylo hlavním cílem těchto škol zformovat protipól k ší'itskému programu.⁵¹⁶

Dále je velmi důležitý moment pro muslimskou vzdělanost XI. století, nastoupení již výše zmíněného seldžuckého velkosultána *Džaláladdína Malikšáha*; za jeho vlády dochází k obvyklému procesu vítězství ducha nad mečem a stará islámská vzdělanost si podmaňuje čerstvé proselity víry prorokovy a vítěze politické. Za jeho panování dochází k rozkvětu

⁵¹³ Tamtéž, s. 12–13.

⁵¹⁴ *Madrasy* byly náboženské školy vyššího typu založené při mešitě. První madrasy vznikly již za vlády Ghaznovců (977–1186), ale jejich nejtědřejšími patrony byli právě seldžučtí Turci. Zpřístupněno na: <http://al-islam.cz/historie-kultury/madrasa-ve-stredovekem-islamskem-svete.html>– [cit. 2011–11-09]

⁵¹⁵ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 128.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 132.

Seldžucké říše; která se obrodí hospodářsky a je v ní zajištěna právní bezpečnost, dále se zřizovaly vysoké školy, z nichž nejvíce proslula Nizámíja v Bagdádu.⁵¹⁷

Pro období XI. století je typické také to, že odpůrci *falsafy*⁵¹⁸ přecházejí do útoku na všech frontách, přičemž sunnitská intelektuální ofenzíva využívá podpory seldžucké moci. Rovněž je v této době výrazný nápor al-Ghazálího a Šahrastáního, který se soustředí na Avicennu, který je učitelem mnoha filozofů a ší'itů.⁵¹⁹

10.6 Muslimští vzdělanci XI. století

10.6.1 Al-Ghazálí

Al-Ghazálí žil v letech 1058–1111.⁵²⁰ „Narodil se v Tubaranu; vyučoval v Bagdádu, v Hamadánu a počínaje rokem 1099 v Túsu, kde napsal většinu svých děl a kde také 19. prosince 1111 zemřel. O filozofii se zajímal jen proto, aby mohl potírat metafyziku. („Užitečné“ vědy jako je matematika, astrologie či logika, nezpochybňoval.) Klíčové dílo tohoto prvotřídního právníka a uznávaného teologa, *Skladba ve čtyřiceti knihách*, mu vysloužilo přívlastek „Důkaz islámu“ a „Majestát náboženství“.⁵²¹

Al-Ghazálí byl na latinském Západě známý jako nejvěrnější a nejlepší Avicennův žák, ale ve skutečnosti se sám al-Ghazálí pokládal za jeho nejnesmiřitelnějšího odpůrce. Dále pak al-Ghazálí působil jako šafi'ovský právník a súfijský theolog a oddaný věřící.⁵²²

⁵¹⁷ ŠUSTA, Josef. (cit. dílo 1942), s. 42.

⁵¹⁸ „Arabská filosofie či islámská filosofie, někdy též *falsafa* je souhrnné označení pro filosofie vytvořené Araby a příslušníky jiných muslimských národů (Peršanů, turkických národů a dalších), kterým arabština sloužila či slouží coby mezinárodní jazyk (obdobně jako latina ve středověké Evropě). Arabská filosofie tvoří charakteristický celek podobně jako filosofie západní, čínská filosofie, či filosofie indická. Je výraznou součástí arabské kultury.“ Zpřístupněno na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Arabsk%C3%A1_filosofie – [cit. 2011–11-20]

⁵¹⁹ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 128.

⁵²⁰ Tamtéž, s. 129.

⁵²¹ Tamtéž.

⁵²² DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 129; srov. též McGREAL, Ian P. *Velké postavy východního myšlení*. Praha: PROSTOR, 1998, s. 532–536; HEINZMANN, Richard. (cit. dílo 2002), s. 152–153.

„Al-Ghazálí (...) byl jedním z neprofilovanějších stoupenců ortodoxní islámské teologie, který měl jako mystik nezanedbatelný vliv na islámskou spiritualitu. Viděl, že je nedostatečné, když se protivníkovi vytýká nedostatek ortodoxnosti nebo indiference, a vstoupil proto do racionálního střetu s filozofickou teologií, pro nějž byl filozoficky velmi dobře vyzbrojen. Přitom zprvu neanalyzoval dílčí otázky, nýbrž přistoupil k problému zásadně. Ve své „*Destructio philosophorum*“ usiloval o to, aby odhalil „nesrovnalosti filozofů“, jejich logické rozpornosti. Využíval k tomu skepsi helénistické filozofie a podrobil fundamentální kritice metafyziku jako takovou.“⁵²³

Al-Ghazálího nauku lze v jednoduchosti shrnout takto: „S omezením racionálních možností člověka na poli metafyziky a metafyzické teologie se jako vnitřní důsledek pojilo přenesení akcentu⁵²⁴ z poznání na chtění. Ve svém hlavním teologickém díle „*Oživení náboženských věd*“ rozpracoval al-Ghazálí tuto konsekvenci⁵²⁵ s velkým důrazem, tím že demonstroval voluntarismus na zázračné Boží moci. Al Ghazálí ovlivnil další filozofický vývoj jako kritik filozofie i jako představitel voluntaristického postoje.“⁵²⁶

10.6.2 Šarahstání

Šarahstání žil v letech 1086 – 1153, narodil se v Íránu na hranici dnešního Turkestánu. Vystudoval šáfí'ovské právo a aš'aríjský kalám v Níšápúru, dále pak působil jako profesor v seldžuckém Bagdádu, kde vyučoval v Nizámíji, slavné madrase založené vezírem Nizámalmukem.⁵²⁷

Pojďme se teď podívat na důležitá Šarahstáního díla. Velmi důležité je jeho dílo *Boj proti filozofům*, kde: „(...) podává především kritiku Avicenny, avšak nejpráhlednější a nejvýraznější obrázek Šarahstáního vize místa filozofie v muslimské společnosti nabízí kniha *Náboženství a sekt*. Ta se věnuje vyvrácení rozmanitých bludů. Typologie, již

⁵²³ HEINZMANN, Richard. (cit. dílo2002), s. 152–153.

⁵²⁴ Rozuměj: Důrazu.

⁵²⁵ Konsekvence: důslednost, důsledek, následek.

⁵²⁶ HEINZMANN, Richard. (cit. dílo2002), s. 153.

⁵²⁷ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 132; srov. též MCGREAL, Ian P. (cit. dílo 1998), s. 536–539.

předkládá, staví *na stejné místo* pohanské filozofy antiky a myslitele, jež budeme nazývat filozofy v zemi islámu – spíše než „muslimskými filozofy“, neboť právě tato kvalita se jim upírá.“⁵²⁸

Šarahstání ve svém díle *Boj proti filozofům*, kde pojednává o Božím poznání obecného a jednotlivého, se pouští do jemných rozdílů schématu triadického myšlení, které strukturuje jak křesťanskou trojiční teologií, tak noetiku, již Avicenna uplatňuje ve své teologii „nutného jsoucna“.⁵²⁹

„Šarahstání, theolog a přísný analytik, se jako protivník vyrovná myslitelům, s nimiž bojuje. Podává solidní informace, disponuje pronikavým filozofickým instinktem a jeho argumentační schopnosti budí úžas. *Kniha náboženství a sekt* (...) představuje klenot muslimského myšlení a klíčový informační zdroj k dějinám filozofie a zemi islámu.“⁵³⁰

⁵²⁸ DE LIBERA, Alain. (cit. dílo 2001), s. 132.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 133.

⁵³⁰ Tamtéž.

11. KRONIKÁŘI PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY

V této kapitole se budu snažit přiblížit nejdůležitější kronikáře první křížové výpravy. U každého z nich uvedu základní životopisná data a jejich dílo, v němž fixují první výpravu v historické paměti.

11.1 Latinští kronikáři

11.1.1 Anonym

Anonym je znám díky svému dílu *Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum*, které bylo ve své době velmi populární a rychle se šířilo,⁵³¹ v češtině je známé pod názvem: *Anonymní historie první výpravy*. O autorovi samotném se toho mnoho neví. Byl anonymním účastníkem výpravy, který putoval do svaté země v kontingentu jihoitalského Normana Bohemunda z Tarentu. Tato kronika byla psána jako deník a končí bitvou u Askalonu.⁵³²

Anonymova kronika byla během pozdějších let několikrát doplněna a upravena. Jeho práce není objektivní, jelikož je velmi ovlivněna oddaností a obdivem k Bohemundovi. Mnoho odborníků se přiklání k názoru, že autor sám byl obyčejný voják,⁵³³ který uměl číst a psát. Vycházejí z toho, že se v jeho díle vyskytují prosté úsudky a předsudky, kterým odpovídá forma i obsah textu. I přes tyto nedostatky bylo jeho dílo hojně využito vzdělanějšími současníky, jako byl *Guibert z Nogentu* nebo *Robert mnich*, Anonymovu

⁵³¹ Je velmi pravděpodobné, že nemalou zásluhu na jejím rychlém rozšíření nese Bohemund z Tarentu, neboť v *Anonymově* kronice mohl vidět oslavu svých činů.

⁵³² RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 329; srov. též ŠTĚRBA, Ondřej. *Vybrané problémy v interpretaci pramenů k první křížové výpravě*. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc, 2008, s. 9–10. (bakalářská práce)

⁵³³ Někteří odborníci se domnívají, že to byl šlechtic nižšího původu.

kroniku přepisovali a používali jako zdroj informací při sepisování vlastních prací o první výpravě.⁵³⁴

11.1.2 Fulcher ze Chartres

Fulcher se narodil okolo roku 1059⁵³⁵ v Chartres a zde se mu dostalo i církevního vzdělání. Je autorem velmi důležitého zdroje: *Historia Hierosolymitana* v češtině známého pod názvem: *Historie Jeruzalémská*.

Na výpravě sloužil jako kaplan dvěma významným vůdcům. První jeho pán byl Štěpán z Blois, od kterého se oddělil, když křižácké vojsko putovalo Anatolií. Od června 1097 vchází do služeb Balduina z Bologne. Následuje svého nového pána, který se oddělil od hlavního proudu křižácké armády, aby si vydobyl své území. Fulcherovi se tím dostalo možnosti, stát se svědkem založení prvního křižáckého panství na Východě, které neslo název: *Hrabství Edeské*. Sloužil Balduinovi ve funkci kaplana do roku 1115, poté převzal úřad kanovníka v Jeruzalémě a měl zde na starosti péči o svaté ostatky. Jeho pestrá životní cesta v tomto městě končí a roku 1127 umírá.⁵³⁶

Fulcher svou *Historii* začal psát až na naléhání svých společníků,⁵³⁷ kteří měli velký zájem o zaznamenání jeho bohatých životních zážitků. Fulcher je všeobecně považován za nejvzdělanějšího latinského kronikáře první výpravy. Jeho dílo je hodnoceno jako přesné a relativně objektivní. V porovnání s ostatními kronikáři je jeho dílo nejméně subjektivně zabarvené.⁵³⁸

Jeho dílo je i velmi rozsáhlé, neboť měl k dispozici práci *Anonyma* i *Raimonda z Aquilers* – a oba tito kronikáři byli též účastníky výpravy, díky čemuž mohl zaznamenat

⁵³⁴ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 329–330; srov. též ŠTĚRBA, Ondřej. (cit. dílo 2008), s. 9–10. (bakalářská práce)

⁵³⁵ Fulcher of Chartres, in: The Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Web. 16 Feb. 2012. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/221763/Fulcher-of-Chartres>>.

⁵³⁶ Tamtéž.

⁵³⁷ Z větší části to byli ti společníci, kteří s ním zažili radosti i strasti výpravy, dokonce na něj naléhal i samotný Balduin.

⁵³⁸ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 329.

události, u kterých nebyl osobně přítomen. Jeho *Historie* patří k nejcennějším dějepisným pramenům o první křížové výpravě a rovněž Fulcher jako jediný podává zprávy o událostech prvních třiceti let křesťanského panství v Jeruzalémě, při nichž byl sám očitým svědkem.⁵³⁹

11.1.3 Raimond z Aquilers

Tento kronikář byl ve službách Raimonda St. Gilles. Byl rovněž kaplanem jako výše uvedený Fulcher a sloužil přímo pod papežským legátem Adhemarem z Puy. Je znám svou kronikou, která nese název: *Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem*, v českém znění: *Dějiny Franků, kteří dobyli Jeruzalém*. Raimondova kronika se stala v krátkém čase velmi známou a rychle se rozšířila.

O Raimondovi samotném se nám dochovalo velmi málo informací, po dobytí Jeruzaléma se o něm všechny zprávy vytrácejí. Svou kroniku začal psát během obléhání Antiochie a dokončil ji v roce 1099. Ve svém vyprávění zaměřuje svou pozornost na výpravu hraběte Raimonda. Jako jeden z mála kronikářů má smysl pro cítění a požadavky prostých křižáků. Zajímavé na něm je to, že na rozdíl od ostatních kronikářů má odvalu svého pána kritizovat. Například mu velmi vyčítá jeho kladný postoj k byzantskému císaři, a ochotu podřizovat se jeho politice.⁵⁴⁰

11.2 Byzantští kronikáři

11.2.1 Anna Komnena

Anna Komnena⁵⁴¹ je známa svým dílem, které nese název *Alexiada*,⁵⁴² toto dílo nám umožňuje nahlédnutí do první křížové výpravy z byzantského pohledu. Anna získala

⁵³⁹ ŠTĚRBA, Ondřej. (cit. dílo 2008), s. 10. (bakalářská práce)

⁵⁴⁰ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 328.

⁵⁴¹ Annin život byl vzorně křesťanský, ctnostný a naplněný. Byla dcerou byzantského císaře Alexia I. a pocházela ze sedmi dětí. V dospělosti byla provdána za generála Nikefora Bryennia, který byl též historikem. Po smrti svého otce neuspěla s pokusem dosadit na císařský trůn svého manžela a odchází do ticha kláštera, kde začne psát své slavné dílo.

⁵⁴² Samotný název *Alexiada* odkazuje na slavné starověké eposy, zejména na Homérovu *Iliadu*.

hluboké filozofické a historické vzdělání a někteří současníci o ní dokonce tvrdili, že dosáhla nejvyššího vrcholu vědění, a to jak světského, tak i církevního. Je zde jeden zajímavý fakt, *Alexiada* je jedním z mála dobových pramenů, který je psaný ženou. Anna napsala své dílo již jako stará žena v ústraní kláštera, v době kdy uplynulo již čtyřicet od první křížové výpravy.⁵⁴³

Její dílo je pro nás důležité z mnoha důvodů. Předně podává rozsáhlé informace očima byzantského dvora. Autorka si všímá věcí, které latinští kronikáři vědomě či nevědomě opomíjeli. Mimořádně zajímavá je její charakteristika křížáckých vůdců, s kterými byla v osobním kontaktu.⁵⁴⁴

Anna ve svém díle předně popisuje vládu a činy svého otce (1081–1118) a snaží se je podat v nejlepším světle a záměrně občas opomíjí události, které by mohly císaře diskreditovat. Právě z tohoto důvodu někteří historici snižují význam jejího díla. Významný odborník na první křížovou výpravu Steven Runciman se ke skeptickým názorům na Annino dílo staví odmítavě. Je toho názoru, že měla velké množství materiálů nashromážděných během Alexiovy vlády, kterých se striktně držela a domnívá se, že se Anna svého díla zhostila zodpovědně.⁵⁴⁵

11.3 Arabští kronikáři

11.3.1 Ibn al-Qalánisi

Je nejstarší arabský historik, který psal o křížových výpravách, pocházel z Damašku a žil v letech 1073–1060. Křížovým výpravám věnuje svou pozornost ve svém díle, které nese název: *Dhajl ta'rih Dimašq* v překladu *Pokračování dějin Damašku*. Toto dílo pokrývá období od roku 974 a končí roku 1160, tedy rokem autorovy smrti.⁵⁴⁶

Práce shrnuje události v Mezopotámii a především Sýrii a Damašku, kde Ibn al-Qalánisi zastával místa v místní správě. V jeho díle je zahrnuta první a druhá křížová výprava.

⁵⁴³ RUNCIMAN, Steven. (cit. dílo 1965), s. 327.

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 327–328.

⁵⁴⁶ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010, s. 24.

Vyprávění autora se drží skutečnosti a je hodnověrné, kniha je psána suchým a objektivním stylem.⁵⁴⁷ „Obecná objektivita, současnost popisovaných událostí a zařazování dokumentů činí z Ibn al-Qalánísiho kroniky primární pramen pro nejstarší období křížových výprav“.⁵⁴⁸

11.3.2 Ibn al-Athír

Tento arabský historik pocházel z Mezopotámie a žil v letech 1160–1233. Jeho hlavním dílem je *Kámil at-tawárih*, nám je toto dílo známo pod názvem *Dokonalé dějiny*, nebo také *Suma dějin*. Toto dílo sepsal na začátku XIII. století, zahrnuje dějiny celého muslimského světa od arabsko-hebrejských legend až do roku 1231. Popisované období od XI. do XIII. století a hlavně údobí autorova života, je pro historiky velmi důležitým pramenem.⁵⁴⁹ „A to kvůli rozpětí a rovnováze názorů, bohatství sebraných dokumentů a rozhodně nikoli na posledním místě díky sevřenosti a osobitosti dějinného vidění, které z Ibn al-Athíra učinily „jediného pravdivého historika“ mezi Araby tohoto období.“⁵⁵⁰ Jeho dílo má velkou kvalitu díky tomu že: „(...) vždy sleduje příčinná spojení událostí a umí je bez ohledu na chronologickou posloupnost pospojovat do jasné a přehledné podoby.“⁵⁵¹

11.3.3 Kamál-ad-Dín

Kamál-ad-Dín pocházel z Aleppa a byl dějepiscem svého rodného města. Tento kronikář žil v letech 1192 – 1262 a jeho dílo nese název: *Zubdat al-halab fi ta'rih Halab*, neboli v českém překladu: *Smetana z historie města Aleppa*. Autor popisuje v tomto díle historii

⁵⁴⁷ Tamtéž.

⁵⁴⁸ Tamtéž.

⁵⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁵⁰ Tamtéž, s. 24–25.

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 25.

Aleppa do roku 1243.⁵⁵² Pro dějiny křížových výprav jsou hodnotné především zprávy o událostech v severní Sýrii.⁵⁵³

11.3.4 Usáma ibn Munkiz

Usáma Ibn Munkiz, pocházel ze Šajzaru, kde později zastával úřad emíra. Tento kronikář žil v letech 1095–1188. Jeho dílo nese název: *Kitáb al-I'tibár* neboli *Kniha zdokonalování pomocí příkladů*, jde o autobiografické dílo, které je psáno upřímně a poněkud s fanfarónským vnímáním vlastních činů. Toto dílo zároveň představuje pokladnici anekdotických zpráv o muslimských i franských současnících.⁵⁵⁴

Podle Gabrieliho lze Usámu ibn Munkiz považovat za nejzajímavější postavu mezi Araby v Sýrii během křížových výprav.⁵⁵⁵ „Tento člověk – muž činu a zároveň spisovatel, rytíř a lovec, literát a dvořan, intrikán a bezskrupulózní politik strávil celý svůj dlouhý život v neustálých kontaktech s Franky, se syrskými emíry a fátimovskými chalífy z Egypta.“⁵⁵⁶

Už jen podle tohoto výčtu životních rolí, nám bude jasné, že Usáma měl velmi bohatý a naplněný život, jako i většina výše uvedených kronikářů, kteří svou životní pout' naplnili pilnou prací, pro pozdější generace.

⁵⁵² Tamtéž.

⁵⁵³ Tamtéž.

⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 25–26.

⁵⁵⁵ Tamtéž, s. 26.

⁵⁵⁶ Tamtéž.

ZÁVĚR

Jedním ze záměrů této práce bylo, aby čtenář získal určitý vhled do událostí, které předcházely první křížové výpravě a aby též pochopil širší souvislosti, které se vznikem první výpravy souvisí. Mým předním záměrem také bylo, aby čtenář nahlédl do problematiky vzniku výpravy skrze odbornou literaturu, o kterou se práce opírá.

Na závěr bych si chtěl dovolit malé zamyšlení o křížových výpravách obecně. Myslím si, že idea křížových výprav nebyla vyloženě něčím záporným v dějinách evropského křesťanstva. Od dob osvícenství mají středověké kruciáty nálepku něčeho špatného. Všeobecně se má za to, že tyto akce byly projevem zvůle, krutosti a nesnášenlivosti katolických křesťanů. Skutečnost tomu však zdaleka vůbec neodpovídá.

Jak už jsem výše uvedl, prvními agresory byli muslimové, kteří napadli křesťany již 400 let před první křížovou výpravou. Po 400 let setrvali křesťané v defenzivním postoji a sváděli vyčerpávající boje s muslimy na své rodné evropské půdě (Španělsko, Itálie). Po tak již výše zmíněné dlouhé době se rozhodnou pro první útočnou akci na území muslimů.

Také je třeba osvětlit, že křížové války neměly dobyvačný a rozpínavý charakter jako muslimská tažení. Křesťané obsadili pouze Svatou zem a malou část přilehlých území, která tvořila nárazníkové zóny proti muslimské záplavě a dále již křížácká vojska nepostupovala, právě to je veliký rozdíl oproti muslimské agresivní rozpínavosti. Jsem toho názoru, že se katoličtí křesťané nemusí stydět za ideu křížových výprav. Samozřejmě se zde vyskytovaly i ryze světské motivace, které ideu křížových výprav znehodnotily. Ale v objektivním měřítku lze říci, že křížová tažení byla formou obranného útoku, jež nikdy nenabyla takové agresivity a rozpínavosti jako muslimská tažení.

POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATURA

ALBERTI [Dokoupil, Antonín]. *Papežové, díl druhý*. Přerov: Nový národ, 1934

BADALOVÁ, Helena. *Pokus o rozbor vztahů mezi německým císařstvím a římským papežstvím v době tzv. sporu o investituru (1056–1122)*. MU, Brno 1991, (diplomová práce).

BAGIN, Anton. *Cirkevné dejiny. Stredovek*. Trnava: Cirkevné nakladateľstvo, 1981

BALDWIN, Marshall W., a kol. *A History of the Crusades. Vol. 1, The first hundred years. Madison* : University of Wisconsin Press, 1969

BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha: Academia, 1995

BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962–1154*. Praha: Vyšehrad, 2006

Brockhaus Enzyklopädie. Teil 12. Mannheim, 1990

BROWENSTONE, David; FRANCK Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999

BUBEN, Milan M., KUČERA, Rudolf, KUKLA, Otakar A. *Svatí spojují národy – Portréty evropských světců*. Praha: Panevropa Praha, spol. s r.o, 1995

CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004

DE LIBERA, Alain. *Středověká filozofie*. Praha: OIKOYMENH, 2001

DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 2003

DRTINA, František. *Úvod do filozofie-Základní úvahy. Myšlenkový vývoj evropského lidstva. Část 2. Starověk a středověk*. Praha: Jan Laichter, 1914

DUBY, Georges. *Neděle u Bouvines 27. července 1214*. Praha: Argo, 1996

DUBY, Georges. *Rytíř, žena a kněz: manželství ve Francii v době feudalismu*. Praha: Garamond, 2003

DUBY, Georges. *Věk katedrál: Umění a společnost 980–1420*. Praha: Argo, 2002

DUGGAN, Alfred. *Křižácké výpravy*. Praha: Orbis, 1973

EHLERS, Joachim; MÜLLER, Heribert; SCHNEIDMÜLLER, Bernd, a kol. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888–1498)*. Praha: Argo, 2003

- FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. Praha: Zvon, 1992
- GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010
- GREEN, Judith A. *Henry I: King of England and Duke of Normandy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009
- HASKINS, Charles Homer. *Normani v evropských dějinách*. Jihlava: H&H, 2008
- HAYWOOD John; CATCHPOLE Brian; HALL Simon; BARRAT Edward. *Historie Světa*. 1. vydání, přel.: Věra Kotábová, Lubomír Kotačka, Kateřina Pekárková. Praha: Columbus s.r.o, 1998
- HEINZMANN, Richard. *Středověká filozofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s.r.o, 2002
- HROCHOVÁ, Věra, HROCH, Miroslav. *Křížáci ve Svaté zemi*. Praha: Mladá Fronta, 1996
- HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha: SPN 1982
- CHATRESSKÝ, Fulcher. *Fulchera Chartresského Historie Jerusálémská čili děje rytířstva křesťanského na výpravě do země svaté od léta Páně MXCV do MCXXVII a kralování obou Balduinů v Jerusalemě*. Praha: Družstvo přátel studia, 1920
- JEDIN, Hubert. *Atlas zur Kirchengeschichte: die christlichen Kirchen in Geschichte und Gegenwart*. Freiburg: Herder, 1970
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin I*. Praha: Zvon, 1991
- KOMNENA, Anna. *Paměti byzantské princezny*. Praha: Odeon, 1996
- KONSTAM, Angus. *Historical Atlas of the Crusades*. Londýn: Mercury Books, 2004
- KOVAŘÍK Jiří. *Meč a kříž*. Praha: Mladá fronta, 2005
- LE GOFF, Jacques; SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002
- LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého Východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997
- LEXIKON des Mittelalters VII. *Stadt (Byzantinisches Reich) bis Werl*. Lexma Verlag, München: 1997
- LOOS, Milan, TŮMA, Oldřich, HROCHOVÁ, Věra. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1994
- MARROU, Henri. *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie, 1979

- MAXWELL-Stuart, P. G.: *Papežové. Život a vláda od sv. Petra k Janu Pavlu II.* Praha: Svoboda, 1998
- McGREAL, Ian P. *Velké postavy východního myšlení.* Praha: PROSTOR, 1998
- MORGAN, Kenneth O. *Dějiny Británie.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999
- NEFF, Vladimír. *Filozofický slovník pro samouky neboli Antigorgias.* Praha: Družstevní práce, 1948
- PERNOUDOVÁ, Régine. *Žena v době katedrál.* Praha: Vyšehrad, 2002
- RUNCIMAN, Steven. *A History of the Crusades.* Vol. 1. Cambridge, 1965
- RUNCIMAN, Steven. *A History of the Crusades.* Vol. 2. Cambridge, 1957
- RUNCIMAN, Steven. *Pád Cařihradu.* Praha: Epoque, 2003
- ŘEHOŘ z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých.* Praha: Odeon 1986
- ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin.* Praha: Kalich, 2008
- STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie.* Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007
- ŠTĚRBA, Ondřej. *Vybrané problémy v interpretaci pramenů k první křížové výpravě.* Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc, 2008, (bakalářská práce)
- ŠUSTA, Josef. *Dějiny lidstva 4. Středověk vrcholný a stárnoucí.* Praha: Melantrich, 1942
- The New Encyclopædia Britannica, Vol. 1, Chicago 1991

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://al-islam.cz/historie-kultury/madrasa-ve-stredovekem-islamskem-svete.html>

<http://www.britannica.com>

<http://www.gettyimages.com/detail/51241787/Hulton-Archive>

https://is.muni.cz/www/344438/7159239/Strucny_nastin_vyznamnych_osobnosti_dejin_Filosofie.txt

<http://www.navychod.cz/articles.php?id=308169d4-cb04-11df-b866-00304832e85e>

<http://cs.wikipedia.org/>

OBSAH OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Mapa zobrazující křesťanské státy na území Levanty a trasy křižáckých armád. Rovněž je na této mapě znázorněno církevní zřízení a státotvorné dění na Pyrenejském poloostrově v době reconquisty.⁵⁵⁷
2. Mapa zobrazující náboženské poměry v Evropě a trasy křižáckých armád první výpravy.⁵⁵⁸
3. V této příloze je znázorněn rodokmen křesťanských panovníků vládnoucích Jeruzalémskému království. Dále je zde zobrazen rodokmen křesťanských vládců Antiošského knížectví a králů Sicílie.⁵⁵⁹
4. V tomto dodatku je vyobrazen rodokmen křesťanských panovníků Tripolského hrabství a Galilee. Dále pak je zde zobrazen rodokmen křesťanských vládců Toronu a Zajordánska. A rovněž je zde obsažen rodokmen dvou panovnických muslimských rodů tureckého původu – konkrétně se jedná o rody Ortoq a Zengi.⁵⁶⁰

⁵⁵⁷ JEDIN, Hubert. *Atlas zur Kirchengeschichte: die christlichen Kirchen in Geschichte und Gegenwart*. Freiburg: Herder, 1970, s. 60.

⁵⁵⁸ Brockhaus Enzyklopädie. Teil 12. Mannheim, 1990, s. 488.

⁵⁵⁹ RUNCIMAN, Steven. *A History of the Crusades*. Vol. 2. Cambridge, 1957, s. 493.

⁵⁶⁰ Tamtéž.

Die Wege der Kreuzfahrer und die lateinischen Staaten

Legende:

- Burgen der Kreuzfahrer (Auswahl)
- 1. Kreuzzug (1096-1099)
- 2. Kreuzzug von 1101
- 3. Kreuzzug (1097-1099)
- 4. Kreuzzug (1189-1192)
- 5. Kreuzzug Heinrich VI. (1197-1198)
- 6. Kreuzzug (1202-1204)
- 7. Kreuzzug Friedrich II. (1228-1229)
- 8. Kreuzzug Ludwig IX. von Frankreich (1248-1254)

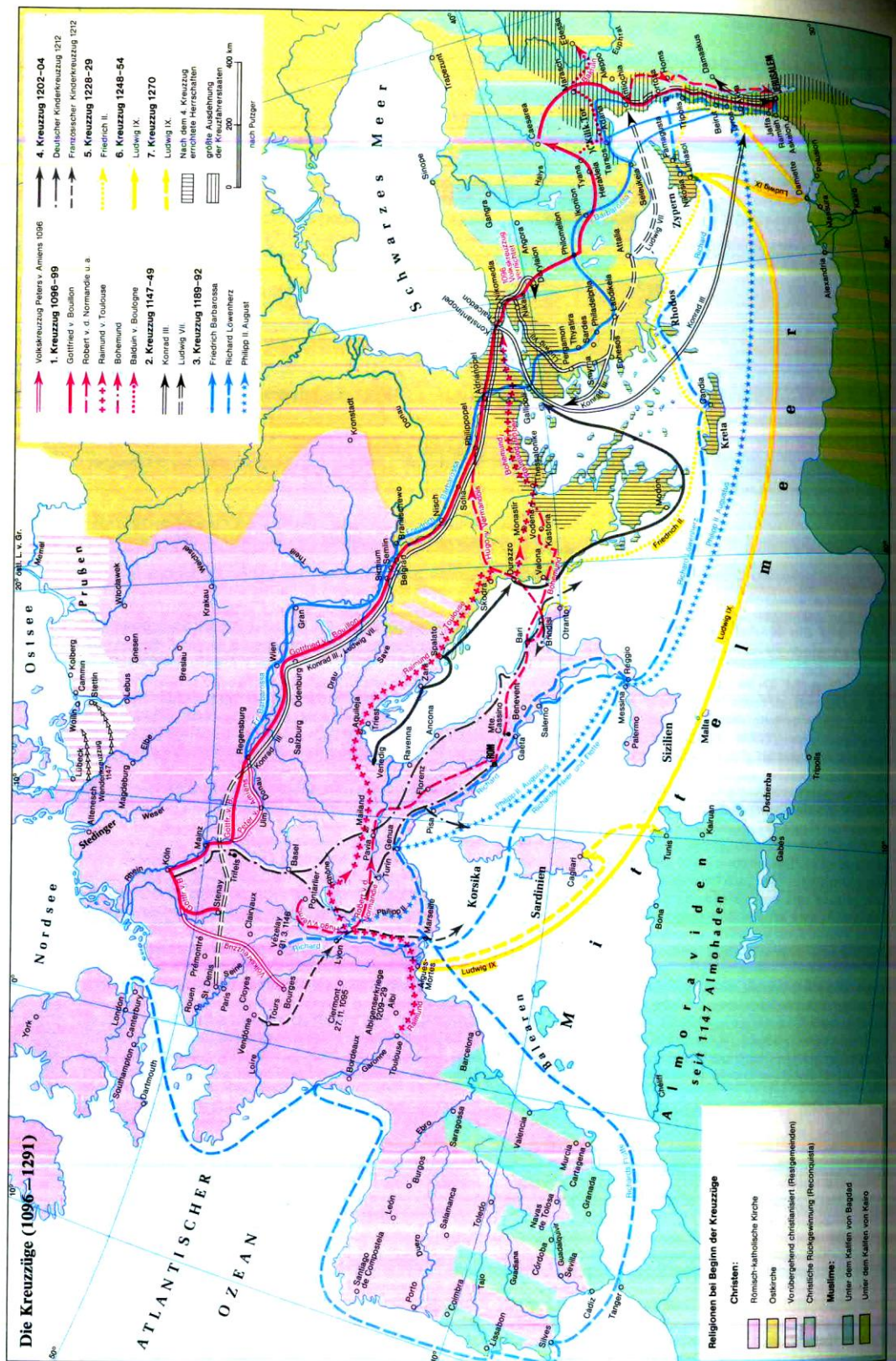
Lat. Staaten:

- Kaiserreich Byzanz
- Kaiserreich Konstantinopel
- Königreich von Syrien
- Königreich von Jerusalem
- Königreich von Zypern
- Königreich von Antiochia
- Königreich von Tripolis
- Königreich von Tyrus
- Königreich von Sidon
- Königreich von Beirut
- Königreich von Akko
- Königreich von Haifa
- Königreich von Jaffa
- Königreich von Gaza
- Königreich von Jerusalem
- Königreich von Haifa
- Königreich von Jaffa
- Königreich von Gaza
- Königreich von Jerusalem

Die Reconquista und die Wiedererrichtung der iberischen Kirchenorganisation

Legende:

- 1. Reconquista
- 2. Reconquista
- 3. Reconquista
- 4. Reconquista
- 5. Reconquista
- 6. Reconquista
- 7. Reconquista
- 8. Reconquista
- 9. Reconquista
- 10. Reconquista
- 11. Reconquista
- 12. Reconquista
- 13. Reconquista
- 14. Reconquista
- 15. Reconquista
- 16. Reconquista
- 17. Reconquista
- 18. Reconquista
- 19. Reconquista
- 20. Reconquista
- 21. Reconquista
- 22. Reconquista
- 23. Reconquista
- 24. Reconquista
- 25. Reconquista
- 26. Reconquista
- 27. Reconquista
- 28. Reconquista
- 29. Reconquista
- 30. Reconquista
- 31. Reconquista
- 32. Reconquista
- 33. Reconquista
- 34. Reconquista
- 35. Reconquista
- 36. Reconquista
- 37. Reconquista
- 38. Reconquista
- 39. Reconquista
- 40. Reconquista
- 41. Reconquista
- 42. Reconquista
- 43. Reconquista
- 44. Reconquista
- 45. Reconquista
- 46. Reconquista
- 47. Reconquista
- 48. Reconquista
- 49. Reconquista
- 50. Reconquista
- 51. Reconquista
- 52. Reconquista
- 53. Reconquista
- 54. Reconquista
- 55. Reconquista
- 56. Reconquista
- 57. Reconquista
- 58. Reconquista
- 59. Reconquista
- 60. Reconquista
- 61. Reconquista
- 62. Reconquista
- 63. Reconquista
- 64. Reconquista
- 65. Reconquista
- 66. Reconquista
- 67. Reconquista
- 68. Reconquista
- 69. Reconquista
- 70. Reconquista
- 71. Reconquista
- 72. Reconquista
- 73. Reconquista
- 74. Reconquista
- 75. Reconquista
- 76. Reconquista
- 77. Reconquista
- 78. Reconquista
- 79. Reconquista
- 80. Reconquista
- 81. Reconquista
- 82. Reconquista
- 83. Reconquista
- 84. Reconquista
- 85. Reconquista
- 86. Reconquista
- 87. Reconquista
- 88. Reconquista
- 89. Reconquista
- 90. Reconquista
- 91. Reconquista
- 92. Reconquista
- 93. Reconquista
- 94. Reconquista
- 95. Reconquista
- 96. Reconquista
- 97. Reconquista
- 98. Reconquista
- 99. Reconquista
- 100. Reconquista

3.

134

Tancred de Hauteville m. Friscenda

Alberado m. (1) Robert Guiscard, m. (2) Sigelgaita Duke of Apulia

Constance of France m. ROBERT I, Prince of Antioch

John

BOHEMOND II m. Alice of Jerusalem

RAYMOND of m. CONSTANCE m. REYNALD of (m. (2) Stephanie of Milly) Châillon

(1) m. BOHEMOND III (2) Theodora, relative of Emperor Manuel I of Trebizond (3) Sibylla

BOHEMOND IV Prince of Antioch and Count of Tripoli

Reynald

Baldwin

Agnes m. Bela III, King of Hungary

Constance of France m. Emma m. Odo the Good m. Adela of Flanders, Queen of Denmark

Sibylla m. Hugh of Roucy

MAHILLA m. Hugh I of Le Puiset

TANCRÉD m. Cecilia of France (m. (2) Pons of Tripoli)

ROGER BORSA, Duke of Apulia others

Sister m. Richard of the Principate

ROGER m. Cecilia of Le Bourq, sister of Baldwin II

Maria m. Jocelin I of Edessa

William of the Principate, Lord of Salerno

Elvira of m. (1) Roger II, King of Sicily

Constance

William I, King of Sicily m. Margaret Henry VI

Tancred, King of Sicily (illegitimate)

William II, King of Sicily m. Joanna of England

Frederick II

Roger I, Count of Sicily m. (1) Adelaide m. (2) Baldwin I of Jerusalem

